Santiago Rusiñol
Obra completa

SANTIAGO RUSIÑOL

En Josepet de Sant Celoni

NOVEL·LA PICARESCA

Santiago Rusiñol
Obra completa

EN JOSEPET DE SANT CELONI

Santiago Rusiñol Obra completa

EN JOSEPET DE SANT CELONI

NOVEL·LA PICARESCA

PER

SANTIAGO RUSIÑOL

BIBLIOTECA POPULAR SITGES

ANTONI LÓPEZ, LLIBRETER :-: LLIBRERÍA ESPANYOLA
20, RAMBLA DEL MIG, NÚM. 20
BARCELONA

Santiago Rusiñol
Obra completa

A SANT CELONI

LA MEVA PÀTRIA

A BARCELONA

LA MEVA MÀTRIA

Santiago Rusiñol
Obra completa

DE L'ABAT DEL MONESTIR DE SANT SALVADOR DE BREDA AN EN JOSEPET DE SANT CELONI [1]

Esperonat pel dimoni, ensemps que per ta volitut, molt pecares an aquest món, oh, Josepet de Sant Celoni! L'ardidesa en el fruiment, àdhuc que la ciclòpea tasca que has esmersat en la fruició, prova que l'esperonament fou nodrit per Llucifer, car solament de les Tenebres podia eixir-ne aital corrupció, aital fetor, aital malestruga, ensemps que la negra brutícia que has dut a les teves sandàlies.

Es ver, com dius tu [2]*, que en l'avior hi havien hagut grans varons i fins amb flaire de santetat, que la fortitut de la carn (més feble com més lacerada), trontollà, mirant a l'avenc, i havien estat a frec de caure amb la carn llur i els òssos llurs, al tal avenc, del que no se'n*

---

[1] Aquest Monestir fou fundat pel vescomte de Cabrera Geralt i sa muller Gumersinda, en 1088, a la falda de Montis-signa (Montseny). El dotaren amb les dècimes i primicies dels fidels de Santa Maria i amb l'alodi de Breda per a remei de les seves ànimes. Fou protegit pels Reis d'Aragó, els Comtes de Barcelona i per la Santa Seu, obtenint dues notables Butlles dels Santa Pares Ignocenci i Lluci en 1185. Fou el primer abat Sunifari de Sant Marcel del Montseny. En foren també Narcis Barutell, Josep Gayulá, Gaspar Recasens, Joan de Meca, Galceràn de Montgalant, i no havem pogut sapiguer el nom del darrer que escrigué aquest document, que és el que més ens convindria.—*Nota del I.*

[2] Capitol primer, pàgina...—*Nota del I.*

Santiago Rusiñol
Obra completa

torna... però t'oblides d'esmentar que hi hagueren molts penitents que ungits de cor i plens de malestat, al sentir la farum de sofre que'n pujava, obriren els ulls i sapigueren deslliurar-se'n abans que el baf s'entafurés fellonament a l'ànima llur, com aquell pobre penitent que duia una unglada de fembra, que no s'havia volgut mai apellar, per a tenir presents les goseperes del pecat fer-ne penitència.

Tu, Josepet, t'has arrepentit. Adhuc t'has arrepentit a temps, però has trigat, Josepet. Tal volta un xic massa has trigat. T'havies torbat tanta estona en la copdícia, en la luxúria, ensemps que en la poca vergonya, que ja era dormir-se an el pecat. Ja sabem que quan el Maligne s hostatja en quiscuna cel·la del cenobi del cor, s'hi aixamora com un esperitat remaleit· i diu: «Aquí sóc jo i no me'n moc»; mes també he de fer-te avinent que l'havies deixat arrapar i no duies pressa a treure'l fòra. El temtador s'havia aferrat an el teu sí. Com una eura, t'assetjava les conjuntures, i l'eura, quan no serva, enruna, i si a tu no ha pogut enrunar-te és perquè ets de pedra foguera: fregant t'encens i a cops no et trenques, i perquè amb el refredament a l'arribar la vellesa i amb ella els anys i els desenganys, has comprès que al món tot és cendra.

Tot és cendra i pols, aimat germà! Pulvis i pulvis i més repulvis! *Lo que fa que aquesta cendra hi han pecadors que l'amanyaguen i n'hi han d'altres que se l'espolcen, dient: «Fes-te enllà i no'm temtis.» Tu has sigut d'aquests, gràcies a Déu! Tu has dit, pietosament, que si fins essent lo que són, les serpents muden la pell llur, còm no ha de poguer canviar l'home les habituts i les malvestats? Tu has comprès que no s'entra al cel amb cavalls de fusta* (1) *sinó amb l'oració: tu has dit, com*

---

(1) Es refereix als de Troya. Llegeix-i's tota l'«Ilíada» i tota l'«Odisea».—*Nota del llibreter.*

Santiago Rusiñol Obra c

l'anacoreta, que Déu havia creat el mal per a crear els arrepentits, i que més li plau en la seva obra el curar-los que el no crear-los, i tu devies recordar aquelles màximes en sonet, del mestre Vicens Espinel:

. . . . . .

Llevóme, mi juventud, furioso vuelo,
Por una senda de mi mal notoria,
Hasta que, puesto en medio de la Historia,
Abrí la vista, y ví mi amargo duelo.
Mas retiréme a tiempo del funesto
Y estrecho paso, dó se llora y arde,
Ya casi en medio de las llamas puesto.
Que, aunque me llame la ocasión cobarde,
Más vale, errando, arrepentirse presto,
Que conocer los desengaños tarde.

I dispensat d'aquest desig, i tramitat per la fè, i nodrit de convenciment, vas arribar a la gratitut de la Vila de Sant Celoni, una de les més pietoses que tenim en l'Abadia, fundada per aquell vescomte nomenat Cabrera Geralt i sa virtuosa muller Na Gumersinda de Cabrera.

Sí, Josepet. Molt mal havies fet. La teva vida, tan trontollosa, ha estat ben frec a frec de perdre's, però si lo guanyat en males obres ho esmerses en fins profitosos, encara podràs penjar alguna conca gloriosa an els teus hàbits de peregrí. Ta darrera voluntat així ho fa esperar, ardit Josepet. El pensar en les teves despulles quan s'atansa la nit afrosa que sonaràn les trompetes, n'és una prova ben fael. Fas molt bé de fer presentalla del teu cor a Sant Celoni, i els òssos al fons d'una cripta per a l'enlairament d'un sagrat Casal. Si per cada mil lliures mal guanyades es posés un carreu a un cloquer, s'hauria d'alçar el trespol dels núvols i els angels vindrien a veure'ns an els plomalls de les Seus, i la negror es faria llum i la llum arribaria a les foscors de la terra

Santiago Rusiñol
Obra completa

Mentrestant resa, oh, Josepet!, que bé ho necessita el teu còs. Que el teu llibre sia un mirall, on s'hi vegin els pecadors i una temptació a no seguir i una vida a no prosseguir, i com que la nostra missió és perdonar, et perdonem i beneim, com beneim aquestes planes, encara que sens recomanar-les; que no tot lo que's beneeix és exemple de bondat, de beutat i de fortalesa.

Santiago Rusiñol
Obra completa

DE L'ARXIPREST DE L'IMMORTAL GIRONA A L'EXCEL·LENTISSIM SENYOR DON JOSEP BARNILS I BARNOLA, GRAN CREU D'ISABEL LA CATOLICA, ETC., ETC.

SONET

Meditant del Parnàs en la colina
—on els llorers d'Apolo s'estremeixen
als suaus murmulls de l'aura cristallina—
penso en lo promte que en el món fineixen

les humanes passions, quan ja declina
l'arbre del Bé i del Mal en que floreixen.
Ai, trist del qui no sent la veu divina!
Benaveranturats qui la segueixen!

Per çò tu, Varó noble i meritíssim:
Tu, qui al sentí la senectut, puríssim,
de tots amat, caritatiu, creient,

has guiat cap al cel la senda impia,
que ta enganyada joventut seguia
descalç i amb el bordó de penitent!

Santiago Rusiñol
Obra completa

DEL LLICENCIAT
ROMUALDO GUTIERREZ LLUC,
SECRETARI SUPLENT DEL JUTJAT
MUNICIPAL DE SANT CELONI,
ARXIVER I CRONISTA DE LA VILA,
A LA MATEIXA VILA

SONET

Vila feliç, del més alt pròcer temple:
Insclita vall de fama inveterada,
Sia la glòria que el seu nom ha alçada
Claror i estímul de les gents i exemple.
Aquí aprengué Josep la fè preuada,

Santa labor de la paterna herència
Arreu sembrant, en santa eflorescència,
Nítides flors d'aroma immaculada.

Com Ell volem ser grans i laboriosos,
En la dissort humils, forts en la glòria,
Ta veritat i l'honra per emblema,
Oh, Josepet!, i els segles venturosos
No en và escriuràn ton nom en l'alta història
I San Celoni l'ha adoptat per lema!

Santiago Rusiñol
Obra completa

I

Consideracions i consells.—Naixement ferroviari.—Cant al meu poble de Sant Celoni.

Si un desig interior em porta a explicar la meva vida, no és que ella hagi sigut exemplar; és que per lo que deixà d'ésser-ne, podrà tal volta servir d'exemple.

El que com jo li han passat els anys sense remerciar el modo de viure'ls; el que ha estat renyit amb tots els preceptes, él que ha tirat enllà sense mirar enrera no recordant-se que hi ha d'haver un càstig, sinó en aquest món en el de més enllà, per escarment dels que com jo han dut el còs mateix que un bagul, sense recordar-se del contingut, bé podria exemplaritzar. Seguir el contrari de lo que he fet, ja és una ratlla de conducta; servir d'escarment, ja és assenyalar; combatre'ns, llegint-nos, ja és un bon consell, que si sempre que veiem un home que va errat giressim la esquena en la ruta reial del seny hi haurien empentes i plantofades.

Santiago Rusiñol
Obra completa

I

Consideracions i consells.—Naixement ferroviari.—Cant al meu poble de Sant Celoni.

Si un desig interior em porta a explicar la meva vida, no és que ella hagi sigut exemplar; és que per lo que deixà d'ésser-ne, podrà tal volta servir d'exemple.

El que com jo li han passat els anys sense remerciar el modo de viure'ls; el que ha estat renyit amb tots els preceptes, el que ha tirat enllà sense mirar enrera no recordant-se que hi ha d'haver un càstig, sinó en aquest món en el de més enllà, per escarment dels que com jo han dut el còs mateix que un bagul, sense recordar-se del contingut, bé podria exemplaritzar. Seguir el contrari de lo que he fet, ja és una ratlla de conducta; servir d'escarment, ja és assenyalar; combatre'ns, llegint-nos, ja és un bon consell, que si sempre que veiem un home que va errat giressim la esquena en la ruta reial del seny hi haurien empentes i plantofades.

Santiago Rusiñol Obra completa

La vida que aneu a llegir la podeu aconsellar o no als vostres fills, segons els resultats finals que els volgueu dur de l'existència. Si els voleu fer tirar per sants homes, per homes de moralitat o sia per pobres, llenceu-los el llibre. Aquí més que mèrits i títols per a anar a la posteritat o guanyar-se el cel a última instància, hi trobareu el formulari del «digue'm dropo, però pague'm el beure», del «anem tirant i alabat sia Déu», o el de «procura per tu i després per tu i que reventi el pròxim», màximes totes que havem seguit i procurarem no seguir més; però si voleu que se la campin portant un gran sarró a l'esquena per a anar-hi tirant els escrúpols, que vagin llegint que hi ha camp per a córrer. En aquest llibre hi podràn trobar el modo d'un hom fer el seu fet, ensemps que el penediment. Sabràn d'una vida de trampes, de trifulgues i desaprensions amb la seva hora de contrició; sabràn que aixís com hi han hagut tants sants que després d'anys i anys de penitència, de silicis i d'abstinència per a aflaquir la carn, ja prou flaca, a l'arribar quasi a port, un mal pensament de darrera hora els ha malmés la darrera empenta. Hi ha hagut pecadors que havent, platxeriosos, gaudit de totes les gaubances, usat de totes les trampes, i aquí malmeto i allí m'aixeco, perpetrat de totes les estafes, en un moment de contrició

Santiago Rusiñol Obra completa

han entrat en estat de gràcia, i qui més hi sàpiga que més hi digui, lo que prova que hi han dos camins: el d'obrar bé i acabar mal, i el d'obrar mal i contristar-se'n, com he fet jo, amb coneixements, çò és: haver estat trapella per a arribar l'hora de conèixe-ho.

Abans, això sí, he d'excusar-me, perquè no hi ha res que no tingui excusa. Jo, abans de parlar dels meus pares, que si per un etzar són a la glòria, o bé hi han entrat per voler de Déu o perquè han tingut persones que els han fet passar per influència, he de parlar-vos de la lluna que dominava an els humans, aixís que vaig caure an aquest món. En aquell moment tot-hom era pràctic. Passava una constel·lació de pràctics. El que no naixía amb pràctica era un beneit, era un desperdici. El que al donar els primers passos no els donava de peus a terra i ben plans no servia per a pràctic. El que de dintre de la pollera no l'empenyia al calaix del pa, ja el podien regalar a l'hospici. O seria dropo o seria poeta. A tots els pobles de Catalunya hi havia la passa de practicar, i d'això en deien ésser constructius, mot que allavors no sabia entendre, però que tant vaig arribar a apendre, que vareig arribar a ésser-ne mestre. Esser constructiu volia dir arreplegar tot lo que's pogués, estirant per aquí i mocegant per allá, per a construir-se una hisendeta feta de re-

Santiago Rusiñol Obra completa

talls sostrets an els cabals del veí. Els metges, els apotecaris, els adroguers, els regidors, els fabricants i els altres gremis s'havien fet de aquesta escola, de l'escola dels constructors: escola que jo vaig seguir amb tota perseverància, i a la que dec el meu patrimoni i quasi quasi el meu matrimoni.

La meva mare, doncs, pot-ser influïda per la pràctica de la seva època, em va enviar al món de burçada. Així que va tenir un moment que li vagava, va tenir-me. Sé que baixavem de Girona, i sentint-se de cop sorpresa pel desig de la maternitat, a la primera estació que va trobar, ella que diu: «sortim-ne», i aquesta estació va ésser l'Empalme, parada de bifurcació i encreuament de circumstància, d'agulles i locomotores.

Pel viarany d'aquesta pressa em varen fer nàixer en una cantina, voltat d'aixarops i escarxats, amb vies amunt i vies avall, amb rails a la dreta i a l'esquerra, sens dubte perquè pogués triar el camí que havia d'empendre an aquesta vall de misèria, anant seguint les estacions del meu calvari climatèric. El meu naixement va ésser indecís. Naixement de dubte ferroviari. La mare, al despendre's de mí, semblà que'm digués: «Tira per allà on vulguis. A la dreta, el mar; a l'esquerra, el bosc; cap amunt, Europa; cap avall, Espanya. Agafa el tren que't sembli millor, que si surts

Santiago Rusiñol Obra completa

pràctic com te desitgem, per tot arreu et serà pàtria.»

El pas d'enviar-me an aquest món va ésser curt, concís i callat. La mare era un bon desempenyo. Va ésser tan curt, que allí a la cantina, avesats a vendre truites que salten de la paella al tren com peixos de terra voladors, no se sabien avenir que sols en un obrir i tancar d'ulls es pogués despatxar la feina de enviar un infant a l'andèn, amb tanta pressa i deslliurament. A les onze quaranta en el tren correu, per la consabuda pressa, baixaven el pare i la mare a l'*apeadero* de l'Empalme, i a les dues vintitrès de la tarde, amb menys de tres hores de parada, no sols ja m'havia apeat, sinó que en el mixte, pare, mare i jo, com si sempre ens haguessim conegut, ja continuavem el viatge, ells de passatgers i jo de torna. Al obrir els ulls ja era an el vagó. Ja viatjava de tercera; ja era un passatger planetari, i els vareig obrir tant els ulls, que segons em va contar el meu pare (que al cel voldria pogués ésser), ja vaig mirar els pals del telègraf com passaven amb aquell desfici que té la telegrafia amb fils, ja vaig veure el cim de Matagalls, ja vareig sentir aquell crit del *quefe* «de dos minutos de parada», ja'm vaig parar aquells dos *minutos*, i agafant on me pertocava, tenia un ull a l'aliment i un altre als pobles que passaven.

Santiago Rusiñol Obra reservada

D'aquesta conformitat, sé que vàrem passar per Hostalric, amb el seu castell gloriós, que mai més l'he vist, gràcies a Déu; sé que vàrem aturar-nos a Breda, lloc de tantes gestes que jo ignoro; sé que vareig conèixer, de nom, tant la Gualba com la Batlloria, i sé que vàrem baixar a Sant Celoni, pàtria del pare, màtria de la mare i poble meu, mentres tingui vida, bocí conreuat de Catalunya, que tan bé dóna la mongeta com l'afable col, com el gentil bròquil; vila agrària, agrícola i agraïda, que té pallers i xiprers per guaites i per minarets i cria palets an els rierals arrodonits pel jòc de les aigües que baixen jogant d'allí on sia; racer de pau i hostatge de virtut on els homes caven o reguen segons l'eixut dels camps, abundosos o endarrerits, segons sien les pluges; aplec de cases amb els carrers que van a raure, tots fent esses, an aquella ditxosa plaça, que ja coneixeu abans d'haver-la vista, on hi ha lo que hi ha d'haver: església, campanar i creències i cap de partit, amb municipi, parròquia, indústria, acera, estudi, ademés d'urbanització, i poble, per fi, on quan jo mori, tindrien de posar la làpida, si fós costum que el mal exemple es perpetués, amb bronzo, amb marbre o amb altres matèries sòlides de mena glorificadora que se solen usar en aquests cassos.

Perquè lo de jo haver vingut al món al

Empalme no havia sigut nàixer, havia sigut un exabrupte, un acalorament, un assaig, diguem una precipitació, que havia tingut la meva mare en un moment de desfici; però la meva pàtria autèntica, la bona, la definitiva, la que compta, és Sant Celoni.

Sant Celoni, poble de dos *minutos*, moments prou curts per a una vida de perdició i de males costums, però que ben aprofitats, com havem dit al començament, ja són sobrers per a salvar una ànima.

Santiago Rusiñol
Obra completa

II

Del càrrec que tenia el meu pare.—De tot lo que «prescindía» i de tot lo que no «involucraba».—Còm, per què i de quina manera va morir la meva mare.

Parlar dels pares (que al cel, etc.) i no poguer-ne parlar amb tot aquell sant respecte que ens mereixen els que ens han fet homes naturals, és molt trist i quasi un xic ofensiu, però pel que escriu la seva vida i vol ésser verídic i recte, no hi ha d'haver pares que hi valguin. Un se deu a la posteritat, a la làpida, al nom del carrer, a la sessió necrològica, al homenatge i a l'història.

En tocant a la meva mare, tot lo que'n sé és per referència. Després d'haver-me tingut a mí, va volguer repetir la sòrt, i al no trobar cap *apeadero* va morir. Era la seva hora. El meu pare, al parlar d'ella no ho feia pas amb els miraments que's deuen a una difunta que l'havia duta al altar. Li atribuia certs passos i certes inclinacions i certs descuits i oblids con-

Santiago Rusiñol Obra

jugals que l'havien fet dubtar de la seva paternitat respecte de la meva persona. Ell sabia que era el meu pare, però no sabia si ho era del tot. Ell crèia en la pluralitat de probable intervenció en el meu naixement estricte, i fins senyalava algún subjecte de la seva exintimitat com a probable intermediari... lo que feia que alguna volta, amb tot i ésser home d'aquells que s'emmotllava a les circumstàncies, hagués tingut pocs miraments amb la coautora dels meus dies. Recordo, més de quatre voltes, en havent dinat, o tot dinant, haver vist volar la vaixella i haver-me hagut d'arraulir a sota d'alguna cadira. Molt sovint li dèia certs mots que jo em guardaria prou de posar en lletra d'impremta, i molts més, que ella contestava amb altres no menys ofensius per un matrimoni que's porti segons les regles de la llei, i aquells jorns, sobre tot el dissabte, la lluita era tan encesa que no quedava res an el seu lloc, i havien d'entrar els neutrals a posar ordre a les trinxeres.

L'endemà de tals dissidències, la mare solia eixir amb una galta embolicada, que ella en dèia mal de queixal. A taula hi havia un gran silenci. Es recordaven els fets passats i se'n preparaven de nous. Es menjava poc i mal cuit. La sopa era freda, el pa sec i tot lo demés més sec que el pa. Si jo piulava em donaven una empenta i una morrada, que m'en-

Santiago Rusiñol Obra completa

castaven a una porta. Si entrava algú no'l rebien i li dèien que no hi eren i que no hi serien mai més. No hi havia postres, no hi havia plats, despatxaven a la minyona i el pare no sapiguent ni què fer, ni què dir, ni què rompre, donava corda al rellotge, trencava la molla, el tancava, i agafant un crostó, se'n anava, maleint, a la secretaria.

Perquè el pare era secretari del municipi de Sant Celoni. El pare era secretari i havia nascut per secretari. Així com hi han homes que nàixen per a fer bé i altres per a fer mal, ell havia nascut pel seu càrrec. Tenia el dò i tenia els estudis. Tenia l'esperit i tenia la lletra; un esperit... que deixeu-lo córrer, i una lletra tan ampla i plena, que fins es deixava llegir lo mateix que unes beceroles. Tenia, a més, tota l'astúcia que vol un càrrec tan complicat; tenia el cop d'ull per a compendre com se maneja un regidor sortit de fresc de les santes urnes; sabia tractar les minories i respectar les majories, i sobretot tenia un nas tan fi, tan pastós, tan sobtil per a rastrejar on hi havia quartos i un maneig tan suau per a endurse'ls i un aplom tan serè per a quedar-se'ls, que al calaix que ell donava ullada (em puc alabar de dir-ho) quedava buid per a un *in eternum*.

Sabia també de consums, trenta cops més que el consumidor. Sabia fer fonedices cent

Santiago Rusiñol Obra completa

carretades de grava i *gravar-les* an el pressupost; sabia escamotejar cinc cents metres de *alcantarilla* de l'urbanització comunal. Coneixia totes les butxaques pam a pam. Hi havia estat. En duia estadística. Tenia el plànol. Sabia fer un repartiment tan recontra-equitatiu, que sempre pagava el badoc. Sabia a les eleccions fer unes actes en blanc, tan negres i unes papeletes tan fosques i uns cops d'urna tan trontollosos, que el mateix candidat li deia «que pot-ser n'havia fet massa», i sobre tot tenia un voler per a firmar l'acord que fós, a l'alcalde que's distrèia, que's pot dir que eren quasi tots, que havia causat l'admiració de totes les secretaries del Vallès i d'altres encontrades que gaudeixen de secretari.

Com se comprèn, amb tal sistema, no'n passava un sol per la porta del municipi de Sant Celoni, que ell no digués: «Per tot te deixo». Amb això sí que hi tenia un punt. Aixís que pujava l'escala de la casa de la vila era ben seu. No'n fallava ni un. Els esperava an el replà i del replà a la butxaca. Arbrat, tinta, segells, aceres, grava, morter, estudis, agutzil, *tinglados*, portes i finestres; tot lo que paga, que's cobra o que tindria de cobrar-se, s'ho menjava ell i bon profit. Lo mateix s'empassava el gas, que un canaló, que un bocoi de guix, que un document, que el llibre d'actes. Tenia un ventrell tan *buzón* i tan administra-

Santiago Rusiñol Obra completa

tiu, que hauria pait un regidor. Era de paper sellat, tenia la sang de tinta, la pell d'oca i els nervis de falzilla... i la vanitat de fill no té de aturar-me de dir que amb cinquanta homes com ell, la nostra Espanya entraria de plè a plè en aquell concert de les grans potències europees.

Naturalment que les minories protestaven tot sovint del seu procedir enginyós; però això es comprèn: són les minories i han de protestar, en principi, i per això fan oposició a tot lo que sia oposable. S'oposaven a crits, a renecs, *expedientant, acudint,* «fent instàncies», fent comissions, anant a «l'unió d'esquerres», a l'obstrucció, allí on podien i fins més enllà de la corretja, però tot era picar en fals. El meu pare, o sia el secretari, tenia dos mots tan ferms an el seu clàssic repertori, que tallaven en sec a l'enemic: «Prescindim-ne» i «Involucrar».

—Vostè, senyor secretari, ha fet fonediçocerts *fondos*—li dèia un minorià.

—Prescindim-ne.

—Vostè els ha robat.

—Prescindim-ne.

—Vostè al fer l'expedient es va embutxacar...

—No involucrem.

—Contesti a lo dit.

—Que no involucrem.

Santiago Rusiñol
Obra completa

«No involucrem i prescindim-ne.» No hi havia qui l'arranqués d'aquestes dugues paraules. I com que sabia de memòria lo que no sabien els altres, que eren tots els reglaments, de des de Ferràn setè al bonifaci Don Amadeu, «que si el capítol tal diu això; que si el reglament del 70 es contradeix en aquest punt amb el de l'any anterior; que no involucrem per aquí i prescindim-ne per allà», semblava tant que jogués al tuti o a la barrotada, amb els versicles municipals: que capítol A, allà va l'as; capítol B, tiro el rei, i arrastro, i trumfos, i reglaments, enredava de tal manera a les pobres oposicions, que no sols els prenia els quartos sinó que eixien contents de no veure's «involucrats» en una causa criminal que els pogués portar a presiri, lo que prova, ai!, que el reglamentar-se (i perdoneu-me, oh pare, si m'erro), pot-ser s'ha fet més pels llestos, que pels bons o pels curts de mida; i que lleis fan bé, lleis fan mal i lleis fan l'home immoral.

Aquestes faltetes del pare, perdonables an aquests temps que cada casa és un municipi i cada home un secretari, podrien fer creure que el pare era ric. Res d'aquest color. No'n podia ésser mai de ric. Tenia facultats d'entrada, però aixetes de sortida. Havien passat pels seus dits tots els cabals de Sant Celoni i s'hi havien entretingut; havia fet moltes elec-

Santiago Rusiñol Obra completa

cions, que ja se sab si són profitoses; havia quintat tot el jovent, quan el quinto era encara un gran producte; però tenia una mà que allò era una torradora. No és que ell fós generós amb els homes; ell a l'home el considerava com a planta contribuient; però aixís que vèia una dòna que fós grassona i escaienta, i que li decantés el mirar, i que fós de les pessigables, li agafava un entendriment, que per poc que ella demanés li regalava un trimestre de consums, amb els seus recàrrecs.

De dònes aixís, entendrides, en tenia a Granollers, a Cardedeu i fins a Girona, la ciutat de pedra verge, tan invicta com morigerada. Tan aviat amunt com avall, era un no parar a veure dònes. Semblava talment l'ordinari del famellam de dugues províncies. Amb això sí que *involucraba*. Arribava a involucrar tant, que jo en rebia, en rebia la mare, en rebia ell per mor de la mare, que el feia rebre per lo rebut; en rebia el vi de taula que no en quedava ni una gota, i en rebien els mobles i el pis i els vidres i els accessoris. A cada viatge del meu pare s'anava escrostonant més *pisa*, i tinc un record que quan morí la víctima i còmplice a l'hora, bevíem amb culs de got, sèiem en bocins de cadira i no hi havia un mirall a casa que ens hi vegessim sencers. Allò era un munt de mobles que havien sobrat d'un matrimoni.

Santiago Rusiñol Obra Digital

La pobre mare morí, i an aquell corral de batalla, an aquell arxiu de descortesia, an aquell Waterlóo conjugal, an aquells encants sicilians, el pare començà a educar-me, i de l'educació que va *induir-me*, de l'exemple que'm va *inculcar* i d'altres detalls curiosos, que jo vareig seguir amb perseverància, en parlaré an el següent capítol.

Santiago Rusiñol
Obra completa

III

De lo que és el pis d'un pobre viudo quan hi manca una mà d'endreçada.—Del vici de no estudiar i del de tirar-s'ho tot a l'esquena, amb més consells del meu pobre pare que no es cansava d'aconsellar-me.

Dir del modo que va quedar la nostra casa de Sant Celoni aixís que va morir la mare, seria explicar lo inexplicable.

La casa del viudo amb un fill, quan aquest sols té vuit anys, ja és casa de desolació; però si aquest viudo és un secretari que fòra de secretaria no té ganes d'inventariar, i el bordegaç està en una edat que té dalit d'*esgarriamenta*, la desolació es torna uns encants, el pis un bullit i la casa un *antro*.

El desordre que va regnar an aquella llar pairal fou ferèstec i esgarrifós, i el desendreçament fou de dogma. Recordo molt bé, que quan entràvem haviem de saltar marges per a no trepitjar lo que hi havia tirat o llençat per

Santiago Rusiñol Obra completa

terra. Com si hi hagués hagut un terratrèmol. havia caigut el penjarrobes i els berrets hi gèien al damunt. Per a cercar un abric o un mocador s'hi havien de fer excavacions per dessota dels periòdics apilotats a capes de pols per èpoques geològiques, i per a arribar al menjador quasi s'havia de menester un *cicerone* de ruines. Ni dos plats que fossin parions; ni un got que no fós esquerdat, ni una cortina amb la parella. Si al quinqué hi havia petroli no hi havia tubo o no hi havia blè, i per això o per allò quasi sempre haviem de menjar a les palpentes. An els calaixos del bufet, que havien quedat per mandra d'esbocinar-se ells mateixos, si hi cercaveu un tovalló hi trobaveu el meu calçat; si volieu una forquilla sortia la mà de morter o un plat d'espines de sardina, o bé un rosegó de pa de la època de les cavernes. La part de balcó que donava al pati, era plè d'esclofolles d'ou que les anavem llençant per un vidre que hi havia trencat, per on hi passava tan fresc «l'airet de la matinada» i el vent de la pulmonia. Al balcó, dintre d'una gàbia, hi havia els mitjons desaparionats i la roba bruta estesa an els ferros de la barana. Junteu an això un «*bany d'assiento*» amb una màquina de cosir, banyant-s'hi en sec des de *illo tempora;* una llibreria de caoba plena de capses d'ex turrons i el rellotge aquell dels *disturbis* parat per un

Santiago Rusiñol Obra

sempre més, i vos fareu un xic de càrrec de lo que era aquell menjador. I si no vos faig entrar als dormitoris, és perquè ni els llits eren llits, ni les cadires tenien cames, ni els matalassos duien llana, ni la llana havia entrat mai a dintre d'aquells matalassos.

Sembla impossible com amb dos anys, pel sol fet d'un home ésser viudo i no cuidar-se de que ho era, es pogués arribar a acumular tant de desordre en un sol local; que la pols tingui tantes capes i l'aranya obrera i feinera pugui brodar tanta trenyina, lo que prova que la Natura (que sempre m'ha inspirat gran confiança) té més perseverància que l'home i que aixís com la gota d'aigua arriba a foradar el penyal, també la gota de brutor arriba a foradar la casa.

El pare, és veritat que podia donar-me una madrastra interina de l'esplet que'n tenia escampades per tots els pobles del voltant, però sempre més li agrairé, de moment que preferia, diguem-ne, la brutor física i el deixament universal que regnava an el nostre pis, que el frec d'una sobrevinguda que m'hauria sorgit la roba, però m'hauria donat mal exemple.

Havia, sí, llogat una vella que'ns feia sopes de tant en tant i ens feia els llits quasi cada mes, i que si no endreçava la casa és perquè tenia privat de no tocar res an aquell desordre, que segons deia el meu pare tenia certa

coherència, ja que ell sabia on s'amagava tot lo que havia de menester: a sota de tals periòdics, hi havia els colls, més endintre els punys; darrera del llit, la roba blanca; al cim de l'armari, la negra; lo que feia que aquella casa tota ella fós una calaixera.

El pare em volia educar per l'acció. Res de sentiments. Volia que anés fent-me càrrec de tot lo que pogués succeir-me. Volia que m'avesés a anar brut, a no menjar gaire, a no geure en llit tou, a cuinar-me, a no tenir afeccions familiars ni sentimentalismes carrinclons, i ho anava logrant que era un gust. A nou anys era més ferèstec que un goç de carabiner. Pujava tan prim i esquerdalenc, que vist de costat se'm veien el jòc d'òssos dels genolls, i de davant només que les orelles com dues persianes obertes. Tenia unes dents tan arrelades, que quan mossegava un préssec deixava el pinyol esclafat i si hi hagués hagut relació entre la gana que gastava i els aliments que no tenia, el primer de pagar consums an el poble hauria estat jo. A Sant Celoni tots me temien. Començava a accionar que era un gust. No's tirava un cop de pedra que no sortís de la meva mà; no's matava un gat que jo no'l matés; no's trencava un fanal públic, ni un vidre privat, ni un *foco* comunal, que jo no'n fós còmpliç directe. Pujava pràctic; no hi havia dubte. Encara no era constructiu,

Santiago Rusiñol Obra completa

però en tocant a destructiu ja era mestre en Gaya pedrada.

El pare, allavors, va decidir-se d'enviar-me a estudi, i va fer bé. No és que ell tingués confiança de que hi aprengués gran cosa, però mai és per demés de provar-ho. Ni el mestre tenia ganes d'ensenyar-me ni jo d'apendre. Ell per pacient i jo per actiu, teníem dos modos de pensar tan contrapuntats l'un del altre, que no podíem avenir-nos; però tant va el canti a les beceroles i la criatura al cartipaç que acaba per sapiguer de lletra.

No'm dono vergonya de dir que poca o molta en vaig sapiguer. Tenia memòria i tenia enginy per a inventar-me lo que ignorava (que era quasi tot i una mica més), lo que feia que no sapiguent lo que sabien les altres víctimes, em lluïa més an els exàmens que els que eren més savis que jo. A nou anys ja era un homenet; ja fumava, ja em feia mal, ja sabia fer caure un niu d'orenetes d'un cop de pedra, ja era esquerrà, ja era ull-viu i ja se'm va desenrotllar una costum curiosa, que encara avui ben bé del tot no me l'he treta, i era quedar-me lo dels altres.

Tot allò que no era meu em feia goig. Les plomes, els *mangos*, els cartipaços i els llibres jo no sé per quines dreceres m'anaven a parar a la butxaca. Tot lo que's perdia allí a estudi ho trobava jo i ho guardava com si fós cosa

Santiago Rusiñol Obra completa

pròpia, però amb més voluntat que si ho fós. Havia arribat a recollir una col·lecció de cosetes que havien sigut dels altres, que donaven gust de mirar. Tenia de tot, però de tot, i d'aquell tot, res havia estat meu. M'hi havia aficionat tant, que el pendre per a mí era un exercici tan natural i espontàni, que si m'haguessin près alguna cosa de les que prenia an els companys, hauria cregut que me la robaven, lo que prova que el substreure són dèries d'imaginació, i que «lo teu i lo meu» són teories que ens anem imposant els uns als altres.

Tantes substraccions vareig fer que un jorn m'hi varen atrapar.

El mestre va anar a trobar el pare i li va expressar els fets de referència o sien... les meves pràctiques.

El pare li va contestar que eren coses de criatures. Que més endavant, quan fós home, o em curaria de la costum o que en cas de no despendre-me'n, apendria de vigilar que no m'hi encloguessin els dits.

El mestre va dir-li: «Que qui sab!»

I «que qui sab» l'un, i l'altre «veurem», em varen deixar que anés prenent sense pendre ells cap determini ni donar-hi trascendència per dos motius ben diferents; el professor perquè el secretari era el que li pagava el sou i no volia bromes directes, i aquest, o el pare,

Santiago Rusiñol Obra completa

perquè en matèries «del teu i del meu i de lo dels altres», tenia mires tan externes, horitzons tan amples i mànegues tan ídem, que era un verdader filosop dels que saben que el substractor, el pobre del substractor, era quasi sempre un malalt, que's cura més amb quartos que amb càstigs, i que prou pena té ell mateix de poguer-se estar d'aquest vici tan general i tan extès a la majoria dels homes.

Sia com sia, va cridar-me i va donar-me algans consells que m'havien de servir molt per a anar tirant i vivint an el pedregar de la vida.

—Amb això del pendre-em va dir-tingues compte i no t'esvalotis. No tens edat per a *delicar-t'hi*, i per poc que puguis estar-te'n, fins et desitjo que te'n estiguis. Sé que de pendre lo dels altres—va seguir dient—ningú se'n escapa, i el que se'n escapa del tot plany e'l, respecte'l i deixe'l fer. *Usufructua* el alroguer, el sabater, el sastre, el propietari, el metge, l'advocat i fins el regidor. Usufructua el que no treballa, però que fa treballar als que treballen, i el que no usufructua ho fa veure per a no passar per beneit. Del bateig a les *pompas* fúnebres, la usufructuació és general. Si mai has de fer el teu fet vigila els dits que no te'ls hi encloguin, que si mai per una dissort haguessin de dur-te pres (lo que no vegi el teu pare) tira llarc per a anar-hi amb

Santiago Rusiñol Obra completa

«sleeping» i no't fíis ni de mí, perquè no't donguin gat per llebra, i sobre tot si avui per demà haguessis de defensar-te, anant al saqueig, hi vas; però ves-hi amb l'elegància que hi hauria anat el teu pare.

Després d'això em va beneir i el pobre home es va quedar com una gallina mullada.

Jo el vareig creure al peu de la lletra. D'allí endavant vareig modificar el tractament de substracció. Menjar menys i pair bé. No fer sospitar i fer el meu fet i crèixer: crèixer en malícia, en procediments i amb modos; però, la veritat, en un Sant Celoni, on tothom és bona persona, el sol fet de sols fer el creixent i estirar-nos i vinga anar amunt, és un crèixer de carabacera que no porta a resultats pràctics; tant és aixís, que ho vegé el pare, i al cap de sis anys d'ésser viudo, veient que jo m'ensopia, em va tornar a cridar i va dir-me:

—Vull que tinguis els teus estudis. Que sies batxiller. No sé de què podrà servir-te, però vull que ho sies. Sempre vesteix, i si has d'arribar al *ludibrio* de fer-me abaixar la cara, amb un xic de llatí i altres retòriques, podràs manejar-te amb més tacte i maniobrar amb més coneixements. Te'n aniràs cap a Girona, terra de pau i de costums *lícitas* i estudiaràs per lo que Déu vullga. Mentres jo sia secretari no't mancarà res. Ho pagarà el poble.

Santiago Rusiñol Obra

Seràs pensionat pel *fielato*. I ja que és costum de beneir als fills que se'n van, doncs... apa, et torno a beneir i en *marcha*.

D'aquell moment endavant, mentres l'home feia passos per a enviar-me a Girona, el vareig veure com indecís, com si dubtés, com si trontollés, com si no sapigués per on tirar. Tenia els ulls molls i el nas vermell com si passés un gran trastorn, i anava seguint les aceres apuntalant-se per les portes. Algú va dir-me que era el vi, però jo no ho vareig creure mai. Per mí eren penes que's passava i no les donava a entendre per a no ferir el cor del seu fill.

Lo que sé és que el jorn que vaig anar-me'n, s'aguantava per les parets de l'andèn i no vèia la via... la via que seguiria aquell bocí de cor que se'n anava.

Es tan trist per a un pobre pare el veure emigrar el seu plançó vers el país del batxillerat, que's comprèn tot. Es compendrien les esses, les jotes, les emes: totes les lletres del sofrir, i s'arribaria a compendre que en un trànzit tan dolorós s'hagués donat a la beguda. Amb menys motius n'hi ha que s'hi donen.

Però les llàgrimes no eren de vi. Eren llàgrimes ben paternals, i, com a fill, aquí ho faig constar per sa gloriosa memòria.

La justícia és la... justícia.

Santiago Rusiñol
Obra completa

IV

Primers estudis de la vida.—De com se pot viure i crèixer, tenint molta gana i no menjant.—Espatllats de pit i espatllats per l'oncle.—I de com un plat de carn d'olla a l'horitzó pot decidir una vocació per l'estudi.

A Girona vareig anar a parar a casa d'uns oncles del pare.

Aquest *onclesio* el formava un matrimoni de certa edat, però de més certa edat ella que ell.

El meu oncle en devia tenir uns seixanta d'aquells complerts, que vol dir segurs i passats, i era panxudet, menut, ample i un xic garrell: un d'aquells homes bonifacis, meitat hosteler meitat notari, que el que els enganya fa bé, però al mateix temps mereix un càstig; però els d'ella, d'anys, devien ésser tants que ja anaven a parar a les fosquetats de la llegenda i les arrugues que gastava eren tantes i tan espesses, que no's podien seguir sense un mapa La vella aquella era d'aquelles que

Santiago Rusiñol Obra completa

el nas se'ls ageu a la barba; que tenen dos ulls com dues panses, que's fan la clenxa sobre la calva, amb un monyet al clatell, petit i pla i encastat com una cataplasma de pega.

Ja a l'arribar vareig veure dugues coses importants. Pel cridar d'ella i el creure d'ell que les ruines havien dominat la força, vareig veure que ella dominava amb tot i per tot, i «que, calleml»; i per la bacina de la porta, que erem a casa d'un barber. A l'entrar, en un saló estret com un panteó empaperat, hi havia un silló d'aquells que giren, si giressin, dits giratoris, brut i sever com un patíbol, amb les eines al davant i un mirallet entelat, perquè la víctima no's vegés an el moment de l'execució. Hi havia cromos per les parets. El anunci de fer crèixer el pèl al costat del de fer-lo caure; el retrat d'En Alvarez de Castro amb una mà encenent la metxa i amb l'altra aguantant la bandera, davant del doctor Muñón amb aquell dit tan dret de prudència; ençà En Frascuelo, de *luces*, i enllà, En Víctor Hugo, de levita, i encara hi havia lloc per a aquelles dugues cadires on pacienten els parroquians per a esperar que els toqués el torn d'anar al silló infamatori.

S'acotava el cap i s'entrava en una sala de recepció un xic més petita que el *salón*, però tan baixa de sostre, que tants cops de cap tantes vigues. D'allí a la cuina i menjador,

Santiago Rusiñol Obra digital

l'un dintre l'altre, i al revés, formant una sola cambra, i a dreta i a esquerra, els dormitoris com dues capses de guardar llits: l'un per als oncles i l'altre per a mí, estret i esquifit com un prestatge; però des d'on se podia admirar tota l'immortal Girona: la Seu al cim, com un munt de pedra; el campanar de Sant Feliu plè de brodats i cresteries, i a sota forats i foradets, finestres i finestrons plens de gàbies de conills, de roba estesa, de fustes, d'olles penjades i *adhessions*, amb forats plens de llagrimals que baixaven fins a les aigües.

La tia, un cop al meu quarto, em va parlar clar, dient-me:

—Mira, noi. El tou del teu pare t'ha enviat aquí perquè estudíis. Ell sabrà perquè s'hi empenya. Si mai arribes a saber (que amb els posats que't veig, ho dubto), per tu faràs. Ell n'és responsable. Tu i ell vos arreglareu, que com jo, gracies a Déu, no sé de lletra ni ganes, no són coses del meu braç ni m'he de ficar amb aquestes ximpleries. Lo que sé, és que el tal teu pare, pagats els llibres i demés eines que's necessiten pels estudis, perquè et tinguem i et guardem ens dóna una pesseta diària, i ja pots compendre que per aquest preu no se't donaràn pas requisits. Menjaràs poc; menjaràs molt poc. Tot està car; deus dur molta gana, i per sis duros cada mes creu que no t'atiparem, però creixeràs i ja faràs

Institut Ramon Llull Obra completa

prou, que als òssos rai no hi ha qui els aturi...

I dit això, va complir. La dòna va complir tant, que aquell mateix vespre va demostrar-me que era persona de paraula i que donava lo que prometia. Les sopes, diguem-ne de pa (perquè el pa li donava el nom), varen ésser d'una claretat i una transparència virginal. Al mig del suc, a tall de bòia, s'hi veia nedar un ramellet d'alls, que era l'única substància positiva d'aquell estany d'aigua de canti miraculosa. Van venir després unes mongetes amanides amb un elixir que devia ésser oli de llàntia, i com que s'anaven passejant del coll a la gargamella, semblava que se'n mengessin d'altres, i després... i després, proul; i encara, per càstig o ironia, em varen dir «bon profit» iqui no li agradi que ho deixi.

Jo ja me'n hauria entornat. Jo estava avesat a atipar-me, amb desordre, però a atipar-me, i allí ja'm veia venir que passaria fam, amb ordre; que no menjaria... a hores fixes i que tindria d'ésser puntual a veure els plats buids a la taula... però vareig pensar que el pare no era home de pagar viatges d'anar i venir, em vareig resignar santament i me'n vaig anar cap a jóc, que és lo millor que's pot fer quan un se sent grinyolar les tripes.

Un cop al llit, vareig reflexionar per pri-

Santiago Rusiñol Obra completa

mera vegada a la vida lo poc que som, lo poc que valem i lo gens que's menja, segons a on. Vareig reflexionar el pervindre poc falaguer que m'esperava an aquell niu d'afeitar: vaig compendre que el sistema de dejunar el batxillerat devia tenir els seus fonaments i vareig acordar defensar-me del millor modo que pogués. «Ull viu—vareig dir-me—i res de badar, que avui per avui comences a ésser home», pensament de gran trascendència que no vareig poguer acabar, perquè em vaig quedar dormit amb el cor tan trist com la panxa.

A l'ésser l'endemà matí, després... després de no esmorzar, vareig començar a fer observacions del *terreno* que trepitjava. Vareig observar que la barberia devia ésser tan sols decorativa, fictícia o enganya-pagesos, perquè ningú venia a afeitar-se. Es veu que els parroquians es deien, abans d'exposar-se: «Ja m'afeitaràs demá.» I feien bé de no comparèixer. Dos o tres que van tenir coratge per a assentar-se an aquell silló, o hi varen caure desprevinguts o eren homes de gran resistència. El meu oncle, aixís que els tenia resignats i lligats de coll amb una tovallola bruta, me'ls ensabonava fins als ulls, i aixís que no veien el perill, començava amb la navaja amunt i avall, i rasca que rasca an aquelles galtes resignades, d'una manera tan ferèstega

Santiago Rusiñol Obra completa

que havia de seguir o el pèl o el cuiro o la nou del coll. Com que li tremolava la mà, tremolava l'afeitat i tremolavem tots els que ho vèiem, però això sí, sempre l'afeitada havia d'acabar a primera sang, perquè el sangrat s'aixecava i mai més el tornaven a veure, i en quant a tallar els cabells, com que els tallava d'un a un, abans no s'havia posat les ulleres de detallar i esmolat les estisores, quan queien els de la dreta ja havien crescut els de l'esquerra.

També vareig poguer observar, que més que a afeitar-se i rapar-se, entraven a la rebotiga coixos, tulits i gent esgrogueïda, i aviat vareig sapiguer el motiu. El meu oncle havia nascut amb una creu al paladar, i això de nàixer amb una creu al paladar, segons els que hi entenen, té la virtut extraordinària que, administrada amb creències, pot fer un bé extraordinari. Primerament la tal creu és un remei meravellós pels que estàn espatllats de pit. Això d'ésser espatllat de pit, amb tot i haver-ne vist tants cassos, amb el temps de viure amb el meu oncle, encara no he esbrinat lo que és. El que està groc i no sab perquè, és que està espatllat de pit; el que estornuda sense picor, és un altre espatllat de pit; el que no menja o no beu, o abusa del beure, o esbufega, el que fa ulleres, el que té histèric, el que dorm massa o el que no pot

dormir, tots són espatllats de pit. Fins els que pateixen del pit poden estar espatllats del pit. La malaltia és tan estesa, que l'oncle no tenia temps d'exercir el seu estat de gràcia a la currúa que's presentaven a consultar la seva ciència. L'estar espatllat... d'això que dèiem, es coneix estirant els braços i ajuntant els dos dits grossos que corresponen a cada mà. Si l'un surt més que l'altre ja se'n és, i si l'infrascrit es vol curar, té de posar-se una canya atravessada a la clavícula, dir una oració, pagar a l'oncle i pit enfora... que en tenint pit, és posar oli a una llàntia.

Pels torçats de peu o de genoll, a més del tal paladar, que era el rite o la facultat, tenia l'enginy de medicar-los amb una mà de morter. Feia posar el peu a la mà, o la mà al peu o el peu al morter, i roda que rodaràs i volta-la que anem voltant, els òssos havien de tornar an el lloc que havien sortit, i quan hi eren, ja estaven llestos. S'ha de dir, per a ésser verídics, que hi havien òssos recontratoçuts que no sempre volien tornar-hi an el lloc que els corresponia, i allavors hi havien uns crits i uns xiscles i uns esbufecs que la botiga s'esquerdava. A voltes quedaven més coixos que abans de cirurgiar-los i havien de tornar a fer la prova; a volter havien d'endur-se'ls a pes de braços o a coll-i-bè, i an aquests no se'ls veia més, i si se'ls tornava

Santiago Rusiñol Obra

a veure hi havia tal controvèrsia entre el coix i el coixejador, fins que's cansaven l'un o l'altre, que quasi sempre era l'altre, que tot el veinat se'n escruixia.

I després d'aquests, els dels pegats.

Els dels pegats venien a ésser els incògnits, els *dificultosos*, els que ni el malalt ni l'oncle podien sapiguer de què anaven. Aquests pegats, com a pegats, solien ésser de pega, i s'havien de posar com més lluny del dolor, millor. Si es planyien del cap an els peus, i si dels genolls an el clatell. El pegat havia d'obrar a distància, a molta distància. A ésser possible a posar-lo per poders a un oncle llunyà, diguem a un oncle d'Amèrica, encara hauria fet més efecte. El pegat és insoldable. Es una homeopatia plàstica, i tan sols els homeòpates i els curanderos, com l'oncle, que tenen la creu paladial o que creuen amb el *similimus*, poden resoldre aquests enigmes de curacions misterioses.

Vareig observar, per fi, que el meu tutor amb la seva clínica hi feia quartos que era un consol. Vareig observar que no demanava ni un cèntim an els malalts, però, això sí, parava la mà. Vareig observar que la parava amb tanta mònita i prudència, que com an els Sants Evangelis, lo que rebia amb la dreta no'n feia esment la pariona. Vareig observar que aquells diners anaven a parar a la tia, i

com que ella no'ls esmersava, vareig deduir que devia guardar-los i vareig resoldre que observaria el lloc que els devia amagar, amb la saludable intenció que avui per demà que *faltés*, no quedessin soterrats a les ruines de Girona.

L'oncle em va dir que'm fixés bé en els seus secrets de curar, que si un jorn ell estés malalt i jo tingués més coneixements, el podria ajudar a fer miracles.

Jo li vareig dir que el gran miracle el feien ells de fer-me viure amb suc de cols i de mongetes. Que jo no havia nascut amb la creu al paladar, sinó amb fam, i que no eren creus ni paladars lo que'm demanava el meu ventrell, sinó llonzes a la brasa, i ell em va dir que paciència, que aixís que fós batxiller faríem un jorn de platxeria, amb pollastres, cigrons i carn-d'olla i fins altres fantasies, que el ventre s'esgarrifaria de veure arribar tanta vianda.

Me mancaven cinc anys per a ésser-ne, de batxiller. Era un xic lluny. Eren unes falòrnies. Però era tan jove i ell tan vell, que aquell àpet va presentar-se'm com un llumet d'alegria i vareig decidir matricular-me.

I aixís vareig començar els estudis.

Santiago Rusiñol
Obra completa

V

Segueix el meu estat de seti en la tres vegades immortal Girona.—De lo que vareig seguir no menjant i lo que vareig seguir no estudiant.—Dels primers diners guanyats gratant barbes, amb la suor del front... dels afeitats.

Varen començar els meus estudis i varen començar amb menys dalit del que hauria sigut necessari per a ésser un batxiller presentable.

Del rengle d'assignatures que'm varen mostrar en el *menú* que m'havia d'anar empassant, quasi no me'n va agradar cap. El llatí, per exemple, no sabia de què m'havia de servir an els tànzits de la vida. De la retòrica no en parlem; tot seguit vareig veure clar que no en sabria mai... ni ganes. La geografia, quan pogués, pensava apendre-la viatjant-la, que és com s'aprenen millor les coses; i en tocant a l'Història d'Espanya, sempre he tingut un natural que no m'han agradat les his-

Santiago Rusiñol Obra Digital

tòries. Els números, i sobre tot el sumar i el multiplicar, era l'única ciència que trobava *justificada* amb les meves aficions i amb els consells del meu pobre pare.

Pensant amb ell vareig estudiar. No era just que mentres ell plorava, i vinga anar bevent per distreure's de la meva filial ausència i escanyava a tot Sant Celoni per a enviar-me una pensió, que se l'arrencava del beure, jo m'estés gaudint a Girona, terra de tantes temptacions i disbauxa i exaltament.

Lo que m'avergonyia un xic és lo molt tard que vareig entrar als pòrtics del batxillerat. Tenia quinze anys, era espigat, i lo que no creixia per ample (per escassetat de queviures), ho havia guanyat per alçària. Semblant an aquells xiprers magres que viuen en patis humits i que per haver un xic de sol s'enfilen cel-obert amunt, jo m'estirava cames amunt com si el menjar fós an els darrers pisos, i com que els altres companys eren petits i rabaçuts (com a bons néts de sitiats crònics), semblava talment la cigonya d'aquell institut d'ensenyança.

La diferència d'edat, s'ha de confessar que em donava un aventatge molt gran sobre els meus companys, diguem d'estudi. Vareig fer d'ells lo que vaig volguer. Seguint el sistema emprès a les aules de Sant Celoni, els diners per a comprar llibres, me'ls vareig quedar re-

Santiago Rusiñol Obra completa

ligiosament i em vareig servir dels que trobava... distrets an aquelles classes. Jo estava pel companyerisme, i lo que era d'un era de tots; més a més que per a estudiar no se'n necessiten de llibres.

Lo que jo necessitava eren diners per a comprar algún suplement de llonguet o pa sucat amb ceba o amb tomàtec. La meva tia era dòna tan econòmica i metòdica, que amb la pesseta que li donaven pel meu desmanteniment, encara s'engiponava d'estalviar-ne la meitat, meitat que anava a soterrar-se an aquell amagatall que havia de trobar un dia o altre. El meu pare, abstret com estava amb l'entendriment alcohòlic, hi havia mesos que el pobre home no estava per a res d'aquest món i s'oblidava de la pensió. Ell, sempre, del seu natural, havia estat amatent quan se tractava del *cobro* i una mica distret pel *pago*, i haviem d'escriure i reclamar, fins que tenia un cop de cap, o un cop de vi, o les dugues coses, i enviava un o dos trimestres.

Lo que arribava a no menjar an aquestes *treguas* monetàries i lo que arribava a fer-me dur aquella tia, de pellingos, sorgits, pedaços i contrapedaços, se'm trenca el cor de recordar-ho. M'havia arribat a inquibir una camisa d'ella escursada, a tall de garibaldina, i quan ella se'n desprenia, ja podeu comptar en quin estat! La gorra l'havien suprimida.

Santiago Rusiñol Obra completa

«El cap viu», em deien; que volia dir: «No duent-ne l'estalviaràs», i en quant al *menú* ja el sabeu, i encara aneu escapsant, que encara vos quedareu curts. Havia inventat un brou químic d'òssos que ja havien servit, que la boca se'ns feia aigua. Sabia cuinar uns tronxos de bròquil, que ni els conills els volien, i ens donava un pa tan ullat, que semblava que'ns mirés i no'ns el gosavem menjar, i tot d'aquells temps passats, que semblava trobat a Ampúries. Allò era el siti de Girona... i quan penso en aquelles diades, molts cops agafo pretensions, i també em crec immortal com la ciutat tantes voltes heròica.

Menjant o no, va arribar el dia que'm vareig haver d'examinar, i de les quatre assignatures: geografia, llatí, aritmètica i religió i moral, de les quatre, em varen aprovar la darrera. Només la moral, *señores!*, que ja és afinar una sentència; lo que prova un altre cop que's pot sapiguer una asignatura i no practicar-la maimés, i que no tot allò que s'aprèn ha de servir... per a no servir-se'n. I en tocant a les altres tres me les varen passar al setembre, que cau la fulla, que ve la tardor, i que veient que tot és cendra i lo poc que som i lo que valem, els catedràtics s'humanitzen i es tornen un xic més pietosos.

Un cop... passat el primer any, o el primer siti, o el primer avís, vareig volguer anar a

Santiago Rusiñol Obra completa

Sant Celoni a dir an el meu pare: «Ja en tinc un. Ja començo a batxillejar. Amb quatre empentes més, ja hi sóc.» Quan ho vareig haver determinat, l'arrencar un bitllet de tercera an els meus oncles va costar-me que adobés els òssos-bertrans d'un dropo de naixement, però sia que varen comptar que amb els jorns que seria fòra encara hi estalviarien o que Nostre Senyor els tocà el cor, varen regatejar i varen comprar-me'l, i el vestir-me sense roba i el calçar-me sense sabates, com ells varen engiponar-me, tan sols ho podia fer un home que tingués encastada aquella creu al paladar... però ja arreglat, varen engegar-me i, apal, anem cap al poble, poc carregat de llorer, però amb més ales que un molí i amb més dalit que un llebrer de príncep.

No vareig dir res de la sortida. Volia donar una sorpresa. Volia saltar al coll del pare i dir-li: «Pare!», i ell: «Fill, etc.». Volia fer les coses ben fetes; però la sorpresa va ésser per a mí.

Figureu-vos que al arribar, m'obren la porta; preparo el cop i em commoc; em deixen passar; veig l'*antro* un xic endreçat; em penso que m'he errat de casa i em surt a rebre una dòna que resulta ésser una madrastra, de les tantes que el meu pare tenia per l'encontrada.

Al veure'm, em reconeix i em reb amb tots els honors d'un fill llunyà i sobrevingut, això

Santiago Rusiñol Obra completa

sí. Vull dir que m'abraça, m'inspecciona, em plany i m'atipa.

Jo li agraeixo; i arriba el pare en un estat de decadència, que me l'he de mirar una estona per a reconèixe'l com a tal. A no recordar-me d'un mapa que teniem a l'escala per a combatre l'alcoholisme i els seus efectes perniciosos, m'hauria cregut que no era a casa. El còmplice dels meus dies tenia la cara tan groga, tan magre i tan estrafeta, que sols se li veia la vermellor d'un nas com una barretina; una carn tan tova i tan flonja com de pa sucat amb vi. I no sé si era de veure'm, o del beure o de l'haver begut, que li tremolaven les cames com si fossin de gelatina.

D'arribada, i no sapiguent què dir-me ni com expressar-se, ell que sí que'm beneeix, i jo que tinc observat que cada cop que abusa del beure li dóna per beneir-me, em dic: «Ja l'havem feta bona.»

Un cop ja ben beneit, del modo que va poguer, m'explica els fets i les circumstàncies dels darrers fets de sa vida, que's podrien dividir en dues seccions del registre: en trago i en ajuntament; en consum i en administració; en expedients i expeditius. M'explica del modo senzill, bastant digne i recatat amb que's posà la dòna a casa, que és un angel, encara que amb gènit; *relata* «l'acta anterior» d'aclimatació conjugal; m'*exposa* que va *dis-*

Santiago Rusiñol Obra

cutir-se si deixaria de beure ell o la posaria a trago an ella, votant per aquest darrer *acord*; em detalla els accidents a que «ha donat lloc» aquell determini, que per la *índole* de semblança li recordava els temps millors o pitjors d'aquella, ail, tan plorada encara que ben atropellada, i em felicita pels èxits d'haver-me aprovat... lo que fós, especialment la moral; recomanant-me de passada que d'això de la tal moral en fes ús, però no'n fes abús, i li espurnegen els ulls, i en beu un got... i torna a beneir-me.

Me beneeix, però amb bons mots em ve a dir que m'entorni, que Sant Celoni està perdut i que els pobres oncles de Girona es migrarien d'esperar-me, i que això d'estudiar, per mica que un se distregui i no tinga perseverància, es torna tan ase com era abans de començar els estudis.

Jo li dic que'm deixi refer quatre o cinc dies.

Ell diu «que cuiti...»

I aixís ho acordem «amb acta».

Ja acordat, em poso a taula, i no volgueu sapiguer lo que menjo. Ell beu... que deixem'ho córrer; ella li ajuda que Déu ajut, i als cinc jorns de casa pairal, de caliu, de tendresa i de redós de família, em tornen a facturar cap als oncles falten nebots; que al veure que'ls hi queia als braços més aviat de lo

Santiago Rusiñol Obra completa

que's creien, ja és de sospitar amb l'amor que em feren dejunar aquell vespre.

Allavors, quan vaig ésser al llit, vaig fer una observació important. Sempre he observat que és al llit, si un té la sòrt de no dormir-se, on s'observen les grans coses. Em vareig tocar i vareig veure que ja tenia bigoti. I això de tenir bigoti a setze anys, ho faig constar aquí, perquè es vegi lo avençat que estava de coneixement i perquè tingué molta trascendència en els *anals* de la meva història.

Com que tenia bigoti, em vareig dir: «Te'l tens d'afeitar». I com que vaig veure que amb poc dany n'havia sortit, em vareig sentir apte per a empendre amb la navaja als que tinguessin pit per a entregar-se'm.

Vaig cridar a l'oncle i vaig dir-li:

—Vostè ja és vell i ja té els malalts, que Déu n'hi dò la feina que li donen i Déu els torni lo que els pren. Deixi'm a mí la barberia que l'estudiar el batxillerat no està renyit amb la sabonera. Vostè em donarà la meitat de lo que jo guanyi an el *Salón* i aixís jo seré la mà d'obra i vostè el capital, i conformes.

Va pensar-s'ho, va parlar amb *ella* i varen regatejar un dèu per cent; li vaig cedir perquè vaig pensar que la lluita que anava a empendre entre el capital i el treball, jo acabaria per resoldre-la, quedant-m'ho tot aixís que ell

Santiago Rusiñol Obra

badés, i vaig començar l'aprenentatge que tants jorns de sang havia de dur a la castigada Girona.

Així que a un pobre parroquià me'l vareig fer meu an aquell silló, rieu-se del Pont de Luchana. Els talls que vareig fer an aquell recó d'establiment, encara els recorda l'Empordà; les escales que vaig construir an els cabells dels pagesos no's borraran mai de aquells caps i dels esborancs no'n parlem, perquè no vull rebaixar-me an el concepte privat i públic. Mentres l'oncle, allí a la rebotiga, estava curant un ferit, jo n'hi estava ferint un altre.

Semblava que els hi preparés, que jó li treballés la feina. Mentres l'un cridava a dintre l'altre renegava a fòra, i més desfiles es gastaven a la meva secció que a la de l'altre... però el català és tan pacient, que sobretot els dissabtes (que era dia de mercat), així i tot anaven venint i jo guanyant-m'hi el meu jornalet, i qui gemega ja ha rebut, i qui no li agradi, etc. i etc.

Aquell istiu vaig granejar. No és que arribés mai a tenir dos duros, però anava calçat, duia roba meva, gastava mitjons, prendes interiors; vaig tornar a apendre de fumar; vaig tornar a apendre de marejar-me; vaig tenir amics distingits: que a casa seva tenien carro; vareig apendre de ballar la sardana amb regla

Santiago Bisbal Obra

de tres, i la ciutat de cases de pedra se'm va pintar de color de rosa.

L'hivern següent vaig tornar a empendre-les amb el llatí, amb l'Història d'Espanya, geografia i trigonometria; vaig sortir-me'n allà al setembre, i com l'altre any, cap a Sant Celoni a rebre la benedicció acostumada.

Aquella madrastra ja no hi era, i lo estrany fou que no n'hi havia cap més.

Ell me va dir «que no en fes cabal, que n'estava esperant una altra que hi havia de arribar amb tartana», que no podia pas viure sense tenir una companya que compartís les penes amb ell i begués amb ell i plorés amb ell i fós un *apoyo* per als dissabtes, que era el jorn que hi havia més tràngol en les seves costums quotidianes. Me va dir que estava tan mal, que si no feia testament era perquè lo poc que tenia, avui per demà... que no volia pensar-hi, ja ho trobariem escampat; que quan se morís ja m'avisaria, i... que m'entornés a ciutat, perquè amb l'exemple que'm donava, jo no hi guanyaria gran cosa.

Un cop altra volta a Girona, el dia que menys ho pensava i que ho tenia més lluny del cap, oh món perdut i plè de sorpreses!, per dintre el mirall del menjador vaig veure la meva tia que se'n anava a l'amagatall a enquibir-hi els diners que duia. El cau era a la galeria, darrera la gàbia dels

Santiago Rusiñol Obra

conills, i si els conills no veien un cau, és natural que no'l vegessim ni l'oncle ni jo, que no conillejavem.

Veure el recó i pensar heredar-lo, però heredar-lo immediatament sense esperar la mort de ningú, va ésser l'idea peremptòria que no'm va deixar en tota la nit.

L'endemà em prepararia, i som-hi, anem-se'n al tren i a córrer m'has dit, Josepet; però com que en aquest món de pega no surt mai lo que un ha previst, em va passar un cas que va tirar-me tota la maniobra per terra.

El cas va ésser que al meu oncle li va donar per estar malalt. Amb tot i la creu al paladar, no s'abstenia d'estar malalt.

Era al llit i jo estava afeitant, quan es presenta, amb el seu pare, un minyó deslloriqat dels òssos del turmell d'un peu, demanant per la mort de Déu i dels sants que els hi lloriguessin.

Jo prou li vareig dir que l'oncle geia. Ell va respondre que això dels òssos duien pressa a ésser llorigats, i que sols tornaven al seu lloc de calent en calent... i amb prou feines Jo que amb aigua ben tebiona es podia esperar una setmana; ells que això de l'aigua calenta me la begués a galet; jo que arroncem i ells que estirem. Veient que el coix es planyia i el pare molt més que el fill, em vingué una idea diabòlica.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Jo vos l'adobo—vaig saltar.

—Però si tu...

—Res, que jo vos l'adobo.

—Però que ja saps?...

—Deixeu-me'l per mí. No tinc la creu al paladar, però tinc la mà de morter, que és el tot. Entregueu-me el noi, que ja sé com se manegen aquesta mena de cures.

I sia perquè el desig de cobrar em donava coratge o per un voler del dimoni, els ho devia dir amb tal aplom, que posar-lo a les meves mans era posar oli en un llum, i que els llums serien ells i jo l'oli, i que encara que'm vegessin jove es fiessin del meu sapiguer com jo em fiava de sa ignorància... que dubten, es fien de mí, l'assento, l'emprenc i... catàstrofe!

Posar-li el peu a la mà, o sia a la mà de morter, i veure venir el daltabaix va ésser tot hú. Però ja era tard. El tal peu cruixeix, es tomba i em mira. Mai he vist un peu giratori com aquell. Només que per comprometre'm va donar la volta, i si no l'arribo a aturar es cargola com un llibant.

Els crits que va fer l'operat, encara els sento. Va ésser un udol.

—Lladres!—cridava el pare del noi.

—Emporteu-se'l a pès de braços! Es la costum de l'establiment—deia l'oncle posant-se les calces.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Una camilla!—cridava el pare.

—Camilla mai, que compromet!—deia la tia des dels fogons.

—Socor! Socor!—cridava el pare.

—El peu me fuig! Atureu-me'll—plorava la víctima.

I varen entrar els veins, i varen comparèixer els serenos, i varen arribar els de la Creu Roja d'uniforme, com si ho esperessin, i l'arquitecte municipal, i l'Associació de la Premsa i tot aquell personal que compareix quan hi ha algún foc, i, vulgues que no, se'l varen endur amb peu i tot dintre la camilla.

Jo que sí, que mentres se l'enduien i feien tancar l'establiment, em vaig mirar aquells conills amb amor de conilla mare, com volguent dir: «No'm despedeixo». I cames ajudeu-me m'has dit, no vaig parar fins a l'estació de Madrid, Saragoça i Alicant, deixant el batxillerat, el llatí i la trigonometria.

Santiago Rusiñol
Obra completa

VI

De com vareig anar a parar a les mans d'un nigromàntic.—De les d'ell a la nigromàntica.—I de les d'ella a Barcelona, amb altres detalls curiosos qne poden servir d'alta experiència.

A l'entrada de l'estació devia anar tan esverat, que se m'apropà un subjecte que'm coneixia de *tacte*.

Era un brau. N'havia donat proves. L'havia afeitat tres cops.

—Que no'm coneixes?—em diu.

—Sí, senyor. I tant si el conec! L'he tingut a les meves mans.

—I on vas, si es pot sapiguer?

—Fujo...

—El cor m'ho deia.

—A mí també.

—I d'on fuges?

—De la barberia. Dels coixos, de l'oncle, de la tia, de tots!

Santiago Rusiñol Obra cedida

I com que feia cara d'honrat, li vareig contar l'*hecatomba*.

Ell em mira bé i em diu:

—Escolta. Que t'agradaria venir amb mi?

—Pagant-me el tren?

—El tren i jornals, aliments, instrucció... i em quedo curt.

—Que seria la Providència vostè?

—Sóc prestidigitador.

—No hi fa res. Sia lo que vulgui. Jo no'm fico en vides privades.

—La meva és pública, i si vols venir seràs tan *pública* com jo. Seràs el meu secretari. T'he vist afeitar i em sembles llest. L'home que fa d'un ofici sense saber-ne és un trumfo. Té pasta, és pràctic, va al gra, i sé per experiència que el menyspreues tant, el gra, que si en trobes un pel camí, o sia a la cara, el talles i fas el teu fet galtes enllà. Després, conec el teu oncle i el tinc amb tan mal concepte com li tens tu, que ja és molt dir. Amb una cosa se m'assembla, aixís i tot, i és en el fer trampes; sinó que jo les faig amb les cartes i ell les fa amb peus i amb genolls, i fa bé de defensar-se. Amb això, si vols venir amb mí, et facturo i no'n parlem més.

—Figuri's vostè si vull venir—vareig dir-li, —que si no se m'emporta amb vostè, em tiro de cap al tren i que ell tiri pel cap que vulgui!

Santiago Rusiñol Obra completa

—No tinguis por—em va respondre;—lo que et puc assegurar és que avui has estat de sòrt.

Tot això va dir-m'ho d'un modo tan xapurrat i tan barrejat amb mots de tots els idiomes, que no vareig arribar a entendre de quin país podia ésser i encara avui no ho he sapigut. Era d'aquells *mapa-mundis* que també devia haver nascut en la cantina d'un empalme de les Austries o de les Sibèries; un despatriat de tot arreu; un emigrant planetari. Tenia posats de seixanta anys; tenia els ulls com dugues ametlles; uns llavis com dos muixarnons; un nas de goma, d'aquells pocs modos que pose'ls del costat que vulguis sempre miren a l'objectiu, i uns cabells blancs i un bigoti curt, que talment semblava un anunci de tintura de cira-botes.

Tot seguit va cridar a una dama que seia damunt del fato, i amb llengua també misteriosa em va dir... lo que va volguer; però va ullar-me de cap a peus, i més an el cap que an els peus, i ho va fer amb tanta complascència, que'm vareig dir: «No hi perdrem pas l'estona.»

Ell era vell, com ja havem dit, i ella era jove, com ja pot compendre's, i ho faig constar perquè és un detall que sempre té una gran trascendència. Per un pallangre, com era jo, i enganat i eixit de Girona, era una dòna

de varies prendes. Tot seguit vareig fer-me càrrec que també devia ésser balcànica, vull dir ardenta, fogosa i enjogaçada; amb l'atractiu que tenen les dònes, que no se sab d'on rediable vénen; d'aquelles dònes que han nascut entre Orient i Occident, o sia a la *babalà* i que observen el ritual dels vicis d'esquerra i de dreta; dònes *sleeping* de tercera, dubtoses, neutrals, de cafè-concert; tan aviat violinistes, com amaçones, com marrueques; dòna que's veia clarament que a més de tenir pit per a ella en tenia per a qui es presentés. El seu mirar era dels que's clavava: s'encastava com les xinxes que a la nit cauen del sostre; un mirar de gata gelosa; un mirar sobstret d'uns grans ulls ficats sota un cau morat, com si patís de tercianes.

Varen pendre cartronet de... tercera de distinció (on encara no havia anat mai), vàrem tirar cap a la dreta, i al cap d'uns quants pobles dels de *minutos*, varen baixar capses i persones i ens vàrem trobar que erem a Figueres.

Allí no coneixia a ningú. Si hagués fet investigacions, pot-ser hi hauria trobat alguna d'aquelles madrastres de les que el pare se'n enduia de tant en tant a casa nostra, però no hi tenia cap empenyo. L'endemà teniem funció, i el meu amo va iniciar-me en el càrrec de secretari, que m'havia de portar tants bons moments com poca glòria.

Santiago Rusiñol Obra completa

De primer em diria Josepek; Josepet era poc balcànic i un xic casolà; no feia cartell. Volia un nom cosmopolita, d'esperantisme europeu, que servís per a tots els climes. Després tenia la missió, pot-ser poc secretarial, d'haver-li de cirar les botes. De dia, costés lo que costés, dinaria a taula i amb tovalló. Després, quan ell tingués feina, cap al tard treuria a passeig a la seva senyora esposa, i a la nit duria les eines d'escamoteig a l'escenari.

Allí començava a ésser jo. A tenir responsabilitat. Quan fós cosa de jòcs de mans, mentres ell treballaria per a escamotejar mocadors, rellotges, anells, ous i altres frioleres, jo sortiria a fer el beneit, esbocinant tot lo que'm donguessin lo mateix que si estigués baldat o que fós a casa del meu pare. Ficat dintre de una casaca que havia servit en les sessions anteriors d'altres secretaris, que Déu els hagi ben perdonat, m'estària al peu del canó fent de florero decoratiu. Quan la sessió fós científica, o d'alta suggestió a l'individuu, l'individuu seria jo; tenia de pujar del públic, també fent el tonto, i fent veure que tenia fret tirar la roba a l'orquestra o petar de dents i abrigar-me amb el cobrellit de la taula, sempre amatent i sensible als ulls de l'alta suggestió, i si era *endevinatori* havia de posar-me a córrer com un boig pel mig de la gent, trepitjant peus i donant empentes i atropellant les

Santiago Rusiñol Obra completa

criatures que'm destorbessin en el meu camí, fins que trobés a *posteriori* lo que havia amagat a *priori*.

El jorn del debut vaig demostrar facultats tan corprenedores pel càrrec que varen confiar-me, que l'amo va emborratxar-me en celebració i la mestreça em feu un petó que encara el guardo. Em vaig adormir hipnòticament, com una criatura de pit a la falda de la mare; vaig tenir un fret tan rigorós, que crec que'm vaig encostipar, i al transmetre'm el calòric el vareig suar fins a curar-me, i sobretot al veure el dit suggestionador del meu amo, vaig seguir l'ungla amb tal emoció, que talment semblava un goç d'aigua darrera d'un terroç de sucre.

Al poc temps d'aquests exercicis, el meu prestidigitador em va veure tan amatent per a tota mena de facècies i tan facultat per a tota trampa, que m'inicià en l'escamoteig i em va penetrar en els secrets d'enganyar, amb les cartes als dits, a un *Sursum Corda* de carn i òssos. Lo que's pot arribar a fer de combinacions estratègiques amb un as d'oro o un dos de copes, salta les fites de lo incògnit i la previsió de *mando*. Aquesta surt i aquesta també, pel sol fet de la voluntat, no hi ha neòfit que ho sospiti. Si els estudis que s'han fet en els laboratoris del jòc, en l'alta penetració de l'hom qui treballa i qui juga, s'ha-

Santiago Rusiñol Obra

guessin acumulat a la química, a la terapèutica, a la psicologia pràctica, a la llògica racional, a l'estudi del Jo i del Tu o tants altres embrancaments raonats amb la raó pura, l'humanitat qui sab a on fóra. Jo tenia uns dits fets expressos per a tals manifestacions d'aquesta branca del sapiguer. Tenia el dò, i amb l'estudi de l'alt exemple del meu mestre, en poc temps vaig arribar a ésser un Lavoisier de la Cartomància.

Al mateix temps, amb la balcànica, o sia la mestreça, vinga anar junts i no entendre'ns, o més ben dit: vinga entendre'ns, sense poguer dir que'ns enteniem. Aixís que'ns quedavem sols, em devia veure tan cadell, tan espigat, tan tendret, que hauria volgut conversar, i com que no sabia lo que deia i ella volia que ho sapigués, em donava cada estreta que'm blavejava tots els braços. Si el mirar foradés la pell, tot el meu còs, de dalt a baix, hauria estat una torradora. Em clavava els ulls als llavis amb un dalit i una passió, que n'arribava a sentir el gust. S'apropava amb mí, repenjant-se com un goç que's grata en un arbre, i jo que seguia els seus fets amb llaudable satisfacció, feia el mut per manca de mots i no m'hi tornava per por, fins que un jorn, o una nit, a l'escenari, mentres el prestidigitador (qui mal no fa, mal no pensa) arreglava les seves trampes, valguent se ella

Santiago Rusiñol Obra completa

de l'hipnotisme o de l'òptica de la mirada, em planta el dit davant dels ulls; jo veig aquella ungla, la segueixo, anem caminant, arribem al quarto, ella em parla, jo a les fosques em cego i bona nit tingui; el cas és que, dormint despert o estant despert com si dormís, em vaig trobar enclòs en els seus braços.

D'aquell moment endavant, encara que no l'entenia, crec que'm devia tutejar. Ho preveia per molts detallets. Es coneixia amb la franquesa del seu tracte i els pocs miraments. Ja no'm mirava. Em collia... I collint-me i deixant-me estar, i aquí caic i aquí m'aixeco, els pobles que vàrem seguir no vos els he de nomenar per a no fer un curs de geografia. Sols vos diré que ja era home, que guanyava el meu jornal, que duia rellotge, que quilotava una boquilla d'espuma amb un cap de ciervo i dugues *negritas*, i que ella «et vull i et prenc» i jo també, anavem comunicant a la humanitat miseriosa les ciències de l'hipnotisme.

En tocant an ell, an el meu mestre, no he pogut arribar a esbrinar si badava o bé ho feia veure. N'hi han molts de savis, tant del ram dels coneixements metafísics com dels experimentals, que sols estàn amatents a les manipulacions zoològiques i fisiològiques i consideren a la pròpia com un ser suplementari que no paga la retorta per a entretenir-se

Santiago Rusiñol Obra completa

estudiant-la. Ho investiguen tot menys la dòna, i el meu amo podia ésser d'aquesta mena de savis. Les pràctiques de suggestió entre el deixeble i la *subjecta* s'havien repetit tant i amb tant dalit i tanta franquesa, que per mudes que fossin i discretes, era impossible que no's vegés que també estavem estudiant i que l'escamoteig era mutuo; així és que si no ho sospitava era digne de figurar en l'Acadèmia d'Altes Ciències, i si ho sabia era un filosop digne de gran ponderació i de que li gravem el nom en les planes de aquesta història.

En canvi ella, de mica en mica, l'anava avorrint per moments. Se li coneixia en tot. En el mirar-lo. En el no veure'l. En veure'm a mí. En el mal tracte i en els insults amb que el devia atropellar en vuit o dèu llengües.

Molts cops, sens dubte, quan ella em parlava ensenyant-me els punys i rascant les dents i els ullals com si els estés esmolant, em devia parlar d'ell, i Déu sab lo que devia eixir-ne d'aquella boca balcànica.

Es veia clar que aquella Eva en portava una de cap que jo no podia sospitar-la. Em parlava d'un modo estrany; em deia secrets a l'orella, lo mateix que si jo els pogués entendre; feia anar els ulls lo mateix que esperitada, i quan el prestidigitador anava per a

Santiago Rusiñol Obra completa

amanyagar-la, feia un crit de gat masqué i se li veien crèixer més les ungles.

De mica en mica vaig compendre que lo que ella rumiava era còm despendre's del nigromàntic.

—Això és que li vol fogir—vaig pensar.—Vol fogir amb tu. Vol despendre-se-li, i no ens entendrem, perquè no tinc dalit ni cabals per a una dòna de tanta empenta i de tanta transcendència. A pagar ella, em revesteixo d'aquell tresor de dignitat que m'havien de *inculcar* els meus pares; i a pagar jo, tampoc me convé, ni per criança, ni per tradició, ni per a enganyar d'un modo vil a l'ànima pietosa que l'ha arrencat de l'obscurantisme.

Això em deia, quan una nit, mentres el meu protector dormia amb la sòn del just, ella em compareix al quarto amb la cabellera estesa, damunt de la roba justa, amb els ulls sortint-li de les esferes com una sonàmbula desperta.

—On vas?—li pregunto, sapiguent que no m'havia d'entendre, quan diu tres mots que varen glaçar-me.

Aquella dòna misteriosa, que no havia pogut apendre ni una sola paraula d'amor, que devia ésser tan constructiva, que en lloc de mots se'n anava als braços, l'odi li havia ensenyat de dir: *Puñal, veneno, morfina* i *muerte.*

S'atansa, m'agafa de la mà, em dúu al

Santiago Rusiñol Obra

quarto del seu marit, es treu un coltell i em diu: —*Mátalo!*

—Ah, no! Tragèdies no, mestreça!—vaig dir, enduent-me-la d'aquell lloc.—Ja vaig afeitar i vaig fer prou. La sang a mí, fins sortint del nas, m'impressional Sóc una violeta!

La vaig treure, sí, i li vaig signar que si volia matar a l'home, que el matés pel seu compte i *riesgo* i que tal dia faria un any; que a mí en lloc de destorbar-me, al revès: em garantitzava; que jo estimava la pell del pròxim quasi tant com la meva, i que no havia vingut al món per a tenir drames de família ni gastar armes ofensives.

Però des d'aquell jorn endavant em va avorrir, em va menyspreuar, vaig baixar de preu an els seus ulls de pantera emmetzinadora.

Em mirava d'una manera que'm feia por. Ho he de confessar. «Un dia ens matarà a tots dos», vaig pensar. Voldrà fer «ambo». Un cop posada a la feina, voldrà a la parella, i bona nit!

I altre cop, seguint el meu sistema, a l'estació de Tortosa, vaig fogir a les sis quaranta. I deixant la nigromància, l'hipnotisme, l'amor, el deure, l'escamoteig i els jòcs de cartes, me'n vaig anar a Barcelona.

Santiago Rusiñol
Obra completa

VII

De l'ou al sow, del sou a les cartes i de les cartes al carrer.— On se veurà que l'ignorància té més força que la valentia.—I on se veuràn altres coses dígnes de no ésser vistes, com dificultoses d'ésser contades.

Un cop allí, l'endemà mateix vaig volguer anar a veure el meu pare, que feia tres anys que no'l veia.

El vaig trobar més gras, més inflat, més embotit dintre del seu *sí*, com si li haguessin bufat la pell; però amb la mateixa acció passiva i fresquetat de costums que li havien dut tantes controvèrsies en la seva vida antimetòdica.

Va abraçar-me com a bon pare, va extranyar-se un xic de veure'm tornar, i al dir-li que no anava a veure'l per diners sinó que ja en tenia un passament per dos o tres mesos, va tornar-me a abraçar amb més afecte.

Comprenent que pels descosits i la diver-

Santiago Rusiñol Obra completa

gència de botons que li notava a la roba, era senyal de que vivia sol, em va dir:

«—Ja ho pots veure, noi. Em trobes com un xiprer. Sense amparo, orfe de parella. Si haguessis vingut fa pocs dies, m'hauries trobat amb companyia, però se'n va anar com se'n van totes. Mes, aviat en vindrà una altra. Jo no he nascut per a viure-hi de sol, això ja ho sabs per experiència. M'agrada la discussió, encara que de la discussió en surti algún *desperfecte*, però no sóc secundat, no sóc comprès. Una per gènit, l'altra per magresa, aixís que'm torno a aclimatar, agafen els quartos que'm troben, se'n van, i et tornes a quedar sense madrastra i jo sense dòna.

»Sé que no has sigut batxiller—va seguir dient,—que no et provava i que ho has deixat, i crec que has fet bé. De batxillers rai, no en falten pas. N'hi han més que un foc no en cremaria. I bons, i triats, i de bon regent, i de masses que n'hi ha moren joves. També sé que ets secretari, i encara que ho sies transitori, Déu n'hi dò! que no sempre es troba un poble pacient com aquest per a ésser-ne definitiu. Espavile't, doncs, que el teu pobre pare se'n va de dret de cames al ninxo. Em tens per pocs anys. Ja ni el vi em fa mal. Bec de gust, és clar; però no'm reacciona, ni me alegra, ni m'ensopeix; lo que vol dir que és de mal auguri, que'm torno masell, que m'acabo.

Santiago Rusiñol Obra completa

»I ara ja ho sabs — va acabar dient.— Aquesta volta no et beneeixo, perquè ni de beneir tinc esma.»

Vaig despedir-me, i abans d'anar-me'n vaig volguer tenir alguna nova de com estaven de vida l'oncle i la tia, immortals de la sempre immortal Girona. Tenia avisat a un amic que aixís que vegés la vella en perill, que m'avisés, que no se'n arrepentiria. Havia escrit una carta al meu oncle, dient-li: «Que pensés amb mí del modo que pensava amb ells; que per un peu deslloregat més o menys el món no s'acaba, i que la sang era sang i a un nebot no se li retira l'amor per una cosa tan tènue com és un deslloregament.» Ell m'havia contestat: «Que per ara bons i que recados, que ja tenia prou creu amb la que duia an el paladar i el nebot que s'espavilés.» Jo li vaig respondre que «mercès» i ell vinga no contestar-me.

Aquella gàbia de conills m'atreia, em robava el cor. La volia heredar, fós com fós. Era una gàbia de salvació. Aixís és que encara vaig fer la darrera provatura d'escriure-li que estava malalt; que patia del cor, dels pulmons, de la freixura, del fetge; però com que ell en tenia més que jo de fetge, tampoc va dir res; lo que feu que, esperançat pels molts anys que tenien tots dos acabarien per rendir-se, me'n vareig anar a Barcelona.

Santiago Rusiñol Obra completa

Ja a la ciutat, als dos o tres dies d'anar de la Rambla al port i del port a la Rambla, i tornem'hi, vaig veure que els coneixements que havia adquirit amb prous suors, no'm servirien de gran cosa. El llatí, que tan gran bon ús n'havien sapigut fer els Nostres Pares de l'Església, en boca d'un fill del pecat i d'un pràctic en el pecar, seria una llengua ben remorta; de l'aritmètica no en parlem; avui dia fins les criatures ja naixen sabent-ne d'aritmètica; de la trigonometria, tan sols el nom ja'm feia basqueig, i en quant a fer jòcs de mans, si un no és home de cartell, no tenen sortida en el mercat. Podia només fer de barber, però, la veritat, em sentia una vèu interior que'm deia amb tota confiança que jo havia vingut al món per coses molt més enlairades que fer clenxes i tallar barbes.

Covant aquestes reflexions un vespre als barris de l'arrabal, qui mal no fa mal no pensa, vaig entrar en un cafè-concert. An el cafè hi havia un escenari. Vaig sentar-me, vaig pendre una copa, i amb espectació del home ingènuu, vaig volguer pendre una *toma* de vici i de males costums.

Les dònes que allí varen sortir, més aviat eren un *datente* pel vici, un *salvaconducto*, i és per demés que'n faci esment perquè tots les coneixeu prou, qui de vista, qui de relacions,

Santiago Rusiñol Obra

i si hi ha algú que no les conegui té molt de salvat per a servar l'ànima. Allí va cantar aquella francesa d'ulls blaus com violetes mortes, que fa «piu-piu» i ningú la veu; allí aquella altra alta i espessa amb veu de soldat de la reserva, que's pica el pit no per penedir-se sinó per a tornar a començar; i allí la que fa de distingida, fent l'ullet amb discreció, per a fer veure que dúu malícia i que dóna sentit a la lletra, i allí les esbogerrades que fan de menors mentres viuen, que salten, que brinquen, que fins canten i que no se les escolta ningú. Després d'elles les espanyoles, totes nascudes a Triana, duent clavells també de Triana i castanyoles, també producte de l'industria de la tal Triana, que com són del país del sol, han de sortir a assoleiar als parroquians a cops d'ull negre; després el del garrotín, el gitano de la Farruca, i per apoteosis l'Estrella, una estrella esquerdalenca, sense veu, sense pit i tan magre, que quan donava cops de cama se li sentien cruixir els òssos.

Amb tot i tants atractius, no'm vaig sapiguer entussiasmar. Sense volguer i ni proposar-m'ho, vaig entrar a fer comparacions, i recordant-me de la balcánica, em vareig posar trist... i vaig beure. Allò era una dòna de preceptel Allò eren ulls i allò eren llavis i allò era estimar a cremadent! Si no hagués fogit dels seus braços m'hauria portat a un presiri, és

Santiago Rusiñol Observatori

veritat, o pot-ser al patíbol; però més m'hauria estimat morir amb ella de mort sobtada, que caure en braços d'aquelles dònes fetes de merengue amb èter, tísiques de l'enteniment, pinçans aixelats, de gelatina, que si les voleu besar, o bé se vos encasten als llavis o es fonen lo mateix que un bolado.

Anava a sortir mig avorrit de tanta cançó i poca substància, quan al fons vareig veure un biombo i el vareig obrir i vaig entrar.

Jogaven. Era el rebost. La sagristia del vici. Allí, a l'entorn d'una taula il·luminada per un quinqué que anava de dret a les cartes, hi eren elles, que les treia amb una solemnitat litúrgica el tallador de la casa. Com que no tenia res que fer, em vareig fixar amb el personal. Hi havia vells, hi havia alguns joves, però quasi tots de mitja edat. Els joves volien ésser elegants; duien cosmètic, corbata, perfums de dòna deshonesta, quasi tots coll de camisa i botes amb botons de nacre, i tiraven les pessetes damunt del prat amb un aire com si les tiressin dintre d'un pou. Els de mitja edat duien gorra i bufanda, amb tot i ésser a l'istiu. Lo que gastaven pel coll ho estalviaven an els braços, perquè se'ls veia abrigats, però en mànegues de camisa; criaven bigotis espessos com cúes enquitranades; alguna piga escaducera com una interrogació; cadena d'or carregada d'or, i quan posaven un duro a la dreta

Santiago Rusiñol Obra

d'una carta, semblava que donaven fè d'un acta notarial. I en quant als vells, aquests se la pensaven, i dormien, i feien números, i carregats d'experiència dels anys de perdre i de no refer-se, abans d'arriscar una pesseta ho rumiaven tota la nit i acabaven per no despendre-se'n. Total es tallaven vint duros! però quins vint duros, cavallers! Vint duros solemnials, tan arrelats, tan toçuts i aimants d'aquella llar, que per a treure'ls d'aquella banca hi havien de treballar trenta homes, amb el treball més intensiu que hagi inventat la classe obrera.

Jo que sí que hi poso dues pessetes: guanyo, doblo, les deixo; en faig vuit, les prenc me les embutxaco.

Me'n vaig, però a l'endemà hi torno; en poso dues més, les perdo; quatre, vuit, a dintre; vull fer la pau i hi deixo els sis duros que duia.

A l'altre dia vaig per refer-me, perdo més, i aixís que anava pel camí de l'ofuscació a canviar els darrers dèu duros que'm quedaven dels bons temps d'amor, de jòcs i de nigromància, em recordo que el pobre pare em deia: «Que el perdre fa tonto»; penso amb els coneixements que m'havia inculcat aquell amo, an el que ni treient-li l'esposa li pagaré lo que li dec, i sentint «Es tallen dèu duros», dic: «Asos», i em surt un as com una

Santiago Rusiñol Obra completa

eixida de sol, i agafo les cartes... i tallo.

Al veure'm tan jovenet, aquells homes, tots veteranos i invàlids de batallar anys i més anys an aquell camp vert, em van mirar amb l'entendriment que's veu jogar un gat amb una troca. Aquells homes pigats i sorruts, carregats de leontines esmolades d'anar i venir de l'empenyo al trau de l'ermilla i de l'ermilla a l'usura; aquella guàrdia imperial del «monte» i del set-i-mig em va volguer protegir, apuntant fluix, no volguent fer estragos. Tiraven una pesseta com qui tira pa a les oques; però l'oca, fent anar les cartes, que aquí salta, que allí fa el *pego*, els anava picant els quartos; i ells jogant-hi i jo no fent broma, al cap d'un quart d'escena muda, passaven quaranta duros del seu riure a la meva butxaca.

—Això va bé. Això marxa—vaig dir-me. I hi vaig tornar; i ells varen dur més municions, i jo em vareig atrinxerar darrera del meu jòc de cartes i es van acabar els miraments. Ja no'm veien amb compassió. Tiraven de dret. A fer mal. Ja no eren l'home qui riu i qui juga; ja eren el peça qui juga i qui vol guanyar. Ja insultaven al rei, a la sota i a la filla de la sota, nomenant-li la seva mare; però elles, guiades per mí, sortien hipnotitzades, burlant-se de totes les regles i de totes les experiències.

Santiago Rusiñol Obra completa

N'hi havia un de magre, sobretot, de jogador, que tenia un tic a l'ull com un llum que fa pampallugues, que no podia aguantar més. Aquella *ratxa* el desesperava. Per a apuntar una pesseta, la rebotia a la taula, com si la tirés amb mandró; anava a jòc, deixava de anar-hi, i al veure que fes lo que fes venia a parar a la meva falda, feia anar els dits nerviosament com si toqués el piano damunt de la baieta verda. Un cop hi posa dues pessetes, les perd; quatre, les quatre dintre, i allavors, desesperat, groc, vermell, morat, blau i vert, com un arc de Sant Martí, tremolant-li aquella piga mateix que la darrera fulla d'un pollancre an el mes d'octubre, tira un duro, rebot i em va a l'ull.

No sé lo que devia passar. Sols recordo que amb l'altre ull que'm quedava, fent de aguait, devia mirar-me'l d'un modo tan expressiu, que ell s'aixeca, que jo li tiro les cartes, que agafo els diners amb la mà esquerra i que amb la dreta el bofetejo; que ell va per treure's el revòlver, que jo corrent-hi amatent li dono un cop de puny als llavis i el deixo sense municions, no an el arma sinó a la boca.

Compteu la gresca i els crits dels que cridaven per cridar i els que cridaven per fer callar. Se van arreplegar les postes del modo poc equitatiu que hi ha an aquests moments

de pànic, es collí lo que's va poguer; se'n varen endur l'atropellat treient foc pel nas i per la piga, treient sang per les genives i maledicions per la boca, i al ésser fòra hi hagué un silenci.

Seriosos, un dels jogadors, sense dir res, em va donar la mà; un altre em va tocar l'espatlla; aquest em regalà un cigarro i aquell un misto per a encendre'l.

—Ets el primer—em diuen.

—Ben jogat!

—Es veu que sabs anar de nits.

—Ja era hora, redéu!

—Vès si trobes alguna dent per aquí terra i fes-te'n montar un medalló, que't dic que te l'has ben guanyada.

Amb gran sorpresa de mí mateix, per un etzar que creia coratge, havia pegat an el valent més valent, més punt i més peça que's criava en aquells indrets, des del Portal de Sant Antoni al Plà de la Boqueria, comptant-hi la Riereta, el carrer de Ponent, el Padró i la secció de les Dreçanes.

Allavors vaig tenir por de lo valent que havia sigut; em va tremolar la pell pensant amb els esbornacs que m'hi podien haver fet, i vaig veure aquells sis cartutxos que havien quedat an el revòlver com qui veu sis escorçons en una claveguera. Vaig tenir por, però fent el cor fort, als vuit dies d'aquella acció

Santiago Rusiñol Obra completa

vaig ésser l'amo del concert i de totes les dependències. Les cupletistes estrangeres em deien, amanyagant-me: *mon petit chat* i *mon cheri*, i les de la terra: *Saleroso!;* l'estrella em volia posar pis; el ballador em feia l'ullet; els jogadors em tutejaven, i de valents i de mitjos valents, fadrins i aprenents de valentia en vareig arribar a conèixer tants i tants de tots els climes, que la ciutat de Barcelona en pot estar ben orgullosa.

Vaig conèixer el valent seré, tranquil, reposat, metòdic, el que no crida per no ofendre, no's mou per a no trepitjar i es mira als que ha de fer mal, com volguent dir: «No m'hi poso perquè en faria massa feina»; vaig conèixer el valent que crida i renega de tant en tant per a encoratjar-se an ell mateix; el valent senyoret que ha anat a més, que ha començat per la gimnàstica, i a mida que ha guanyat de força ha anat perdent de vergonya; el que ha nascut cansat, i sempre més ha mirat el treball de cúa d'ull com una cosa indigne i baixa; el que no està per raons, que tira al dret, que creu amb l'acció. Tots ells bona gent, si els deixeu fer, si els doneu quartos i no els inquieteu, soldans del jòc i escarbats de nit, que per a conservar l'honor de còs, s'han de menaçar els uns als altres, en sense cap gana de barallar-se.

El cor em va dir que an aquells braus els

Santiago Rusiñol Obra Completa

hauria de menester més endavant, quan me fes home, i vaig mirar de fer-me'ls per tots els mitjans imaginables. Primerament els vaig conquistar, deixant-los part dels diners que els havia conquistat an ells mateixos; després em vareig inventar històries fantàstiques de presons que n'havia sigut pensionista, i això i la meva llestesa dissimulada amb les cartes, va fer que'm consideressin capaç de fer qualsevol cosa, i tant me'ls hi vareig fer de meus, que l'amo del cafè va cridar-me a quart i ajuda, nomenant-me *croupier* oficial de totes aquelles oficines.

El tal amo era un xic curiós. Era un perdut sentimental, un esvalotat metòdic i un calavera diguem-ne poètic. Se li veia amb els posats que havia rebut certa instrucció. No m'hauria pas estranyat que també sapigués llatí, història i trigonometria. Havia fet versos, en recitava, i si per etzar veia la lluna, feia un sospir com un badallet... però un jorn se li va morir el pare, deixant-li trenta cinc mil duros, i ell que sí que deixa els poemes i es va dedicar a les cupletistes.

Naturalment, la cupletista (salvo molt dignes escepcions) no sol portar a res de bó. Si tan sols fossin els cuplets, no hi hauria res que dir, en no escoltar-se'ls se'n sortiria; però generalment la cupletista sol ésser un xic llicenciosa i també pràctica i un xic construc-

tiva; aixís que no aconsellem an els pares que tinguin fills que els casin mai amb cupletistes. El nostre jove s'hi va entregar, però no va deixar mai el regust de la poesia ni la bondat natural. Aixís que tenia una perduda del ram del cuplet i de l'amor, li parlava a cau d'orella de postes de sol i de capvespres, mentres ella, a l'altre cau, li demanava un collar de perles. Mentres ell poetitzava, ella vinga anar demanant i, naturalment, d'aquesta lluita entre el somni i la realitat, va triomfar el maligne esperit, que no bada mai i va per feina. Al cap de quatre anys ja era pobre, i un cop pobre, amb la gran pràctica que tenia de tractar aquesta mena d'ocells, que en lloc de ploma porten seda, en va posar pajarera. Va posar aquell cafè-concert, guanyant diners per allí on ne va perdre, però conservant dels seus bons temps aquell regust a poetitzar, les cartes, els daus, els valents, els jogadors i les maturrangues.

Vaig tallar, doncs, pel seu compte, i amb el meu enginy i els seus diners, vaig refer un xic la seva fortuna. Amb la suor del meu front rescatava aquella pobre ànima, duent-la a la rehabilitació; però constant que una volta més es venia a demostrar que sempre, però sempre, el capital fa més forrolla que la mà d'obra.

Aixís i tot, jo anava bé. Tenia roba de re-

Santiago Rusiñol Obra completa

canvi, plat a taula, fins tenia crèdit, a més de dònes que'm cantaven tantes cançons com volia a la non-non de la seva falda, quan un jorn (repugna de dir-ho, però tot és transitori an aquest món, que aixís reventés) un governador de mal gènit... sospèn el jòc... el torna a sospendre... i a la tercera recaiguda ens tanca l'establiment, deixant a la trista misèria a tants pares de família que viuen del jòc i de les cartes.

Santiago Rusiñol
Obra completa

VIII

Altre ofici i cap benefici.—Dels papers que ha de fer un home per a guanyar-se la subsistència.—De la força que té un do *de pit i de còm amb un cop de puny es pot malmetre aquell* do *i aquell pit.*

Altra vegada a cercar ofici. Altra vegada a ramblejar. Altra sentada an aquells sitials on reposa l'activitat dels que havem nascut a Catalunya.

Allí estava meditant sobre lo negra que és la vida pel que va curt d'interessos, pel que no té oncles a Amèrica (i qui diu Amèrica diu Girona) que no s'acaben de decidir; i pels que estant a l'edat de donar flors no poden donar-ne per manca de pès a les butxaques... quan un altre passatger es va asseure allí al meu costat.

Aquest subjecte el coneixia de *tapete*. M'estava agrait. Li havia fet perdre uns quants duros d'una manera un xic violenta, però com que s'havia fet cárrec que posant-hi jo

Santiago Rusiñol Obra completa

un xic d'empenyo l'hauria dut sens remissió a la quiebra fraudulenta, em tenia certa estima.

Em va preguntar per la casa, i al dir-li que la raó social de cafeter, cartes i cupletistes havíem passat a l'ostracisme i que jo estava en plena vagància, em va dir que les societats ja ho tenen això; que ara pugen, que ara baixen i que ara no's mouen, i com que'm creia diligent i apte per a lo que fós i ell era empresari de teatres, si me'n volia anar amb ell em faria representant dels seus negocis d'empresa.

Jo li vaig dir que per artista em creia que no seria digne, i em va respondre que an el teatre el que era representant no havia de representar, i jo convençut i ell content, amb les llàgrimes al mig dels ulls, li vaig acceptar l'oferta.

La meva feina havia d'ésser tan senzilla com compromesa. Tot lo que ell no volgués fer per a evitar-se controvèrsia ho tindria de fer jo. Primerament no pagar les factures que's presentessin; aplaçar, anar aplaçant sempre, fins que's cansés l'acreedor o s'esbravés a garrotades, que jo rebria per poders, en efectiu i al comptat. Després fer passar amb raons als autors, als musics i als poetes que anirien portant obres i fer-los veure que les llegia, i si eren periodistes que les llegirien

més depressa. Més tard, portar una estadística dels amors clandestins i il·lícits de les tiples, de preus pujats, perquè ell pogués estar a l'aguait de les entrades i sortides que hi hagués a l'establiment. A la nit cuidar-me de que el tenor no's refredés a la sortida; abrigar-lo, no deixar-lo beure i dir-li mal dels altres cantants per a mantenir-lo en aigua de roses, i per fi, aguantar la capa fós de dia fós de nit, lo mateix que un burot d'odalisques.

Una volta imposat del meu càrrec, em va donar un quarto an el teatre que'n deien «Administración», mig fielat, mig draperia, amb molt d'oficina pública i bastant d'orinari públic, on anaven a parar tots els trastos vells de la casa, i Déu sap si n'eren de vells! Allí hi tenia l'otomana que havia servit a la escena del sofà de *Don Juan Tenorio* el jorn gloriós de la seva estrena; allí hi havien dues cadires, l'una gòtica i l'altra d'espart, la de saló i la de casa pobre, que havien vist més comèdies que En Valero i que En Catalina; allí la caixa de cabals, que feia tornar boig an En Vico quan feia aquella *Carcajada*, i el mirall de *La Traviata*, i el silló on havien mort tots els grans comediants, a l'ésser al darrer acte... per a sortir-ne.

Sentat allí, en poques setmanes vaig anar coneixent de mica en mica els elements de que's compòn el personal de sarçueleria. Co-

Santiago Rusiñol Obra completa

mençant per l'empresari, he de dir que aquell empresari era de Sória, lo que no vol dir que jo ho critiqui. No tot-hom pot tenir la sòrt de haver nascut a Sant Celoni. Abans d'entregar-se a l'art havia sigut d'*Hacienda*, empleat de duanes, tabacaler, cobrador de contribucions, contractista d'acarreus, de les cèdules, dels *apremios*, inspector del timbre, inspector de tot; havia estat això que'n diuen una roda administrativa: un d'aquests oficis cuners que s'inventen an els ministeris; fins que sentí la *aptitud* de la dramàtica... i va entrar-hi. A més d'això, segons ell deia, era de temperament *sanguíneo*. Estava magre, groc, ullerós; tenia una nou de coll com uns catúfols anatòmics i un nas estret com una proa, però ell deia que era *sanguíneo*, i com que el deure d'un funcionari és creure sempre lo que digui el seu, diguem-ne superior, el vaig *acatar* com a *sanguíneo*. Vaig conèixer també i comprovar que per a maniobrar an el negoci prescindia del capital. Pagava del troç, i anem tirant; i vaig conèixer el procediment que tenia per a contractar a las tiples d'alta volada. Aixís que n'arribava alguna, la feia entrar an el seu despatx; tancaven per dintre, parlaven i segons la veu que treia, al fer la escala cromàtica, quedava o no contractada.

Vaig anar tractant «elements» entrants i

Santiago Rusiñol Obra completa

sortints d'aquell temple, que també s'han de presentar. Els autors, per exemple, venien com si jo fós mel i ells les mosques. Sembla impossible l'increment que la cultura moderna ha portat a la producció de la mà d'obra en el teatre. Espanya en pot estar orgullosa. Magistrats més serios que un jutge tenen la seva sarçueleta; jutges més rectes que un pollancre fan versets i crien music que els interpreti el pensament; empleats a les brigades municipals d'higiene urbana s'expansionen dramatitzant; cobradors de contribucions paguen la contribució al cultiu de les lletres pàtries, i fins fabricants, homes reposats i honestos pares de família, arriba un moment que's descantellen, i allí va l'ou o sia l'obreta. Es pot ben assegurar que allí on hi ha un tinter hi ha un perill; que ningú pot dir, an aquest món, d'aquesta tinta no beuré, i que no hi ha oficina pública on no's treballi pel públic, per l'avenç i l'exaltació de la literatura pàtria.

Vaig conèixer després els còmics, les còmiques, les mitges còmiques i les mitges de les còmiques, i a mida que els vaig tractar vaig quedar admirat de dugues coses: del desig de augmentar la nòmina i del gran desprendiment que tenen, un cop augmentada, de no cobrar la tal nòmina. El comediant, en general, vol cobrar més encara que no cobri. Té

Patrimoni Obra completa

més confiança en el guany que en el que el té de pagar. Les lletres grosses an el cartell són un *pagaré* a la vista, que per poc que no vingui el públic, el paguen a... mai més vista, lo que prova que Guttemberg, a l'inventar això de l'impremta, va crear una nova il·lusió: la Santa Il·lusió de la Gana, anunciada amb lletres ben amples.

Això és tot lo que vaig conèixer i lo que aviat vareig practicar. Al cap de vuit jorns ja sabia que l'amo era pobre, que jo també, que una corista del rengle aixís que romp el parlar se li ha de dir segona tiple, que al redactar gacetilles s'han de manejar els adjectius amb més llestesa que les cartes, que's pot negociar en eixut, i vaig agafar l'experiència, que mai agrairé prou an el meu venerable mestre, que no s'ha de pagar a ningú, ni a sants, ni a dimonis, ni a neutrals, fins que arribi el tercer apremi, i ho vaig apendre tan bé, que per a allargar el compte d'un duro, plorava, xisclava, m'escabellava, retreia els fills naturals que pogués tenir escampats, i fingint atacs d'histèric, rosegava el *pagaré* i l'enviava a cobrar... la caixa.

El treball era ferm, com se veu. I per a distreure'm i exercir-me en les pràctiques de l'amor, em vaig dir: Vés a l'escenari, que allí és el centre i és la font del «Paraíso Perdido». Ets jove, ets fresc, ets un Déu-n'hi-dò, elles

Santiago Rusiñol Obra completa

tendres i llicencioses; doncs presenta't i totes són teves!...

Vaig entrar-hi i la vaig errar. No diré jo que el banyeta no fes el seu fet allí dintre (on no fa el seu fet el maleit!) duent-li passions *lidibinoses* i temptacions realitzades, però també l'Angel Guardià s'està allí fent de centinella, penjat de les bambolines. Aquelles segones tiples, titllades de droperia pels desenfeinats dels palcos, ensajaven d'una a quatre, feien sarçuela de quatre a vuit i tornaven a les nou, fins a les dugues, per a anar-se'n a dormir a les tres de la matinada i tornar-hi a ésser l'endemà; així és que si el dimoni hi volia fer de les seves no tenia ni temps pel tractat. La Santa Virtut tampoc badava. La que ensenyava les cames en públic, en essent a privat, s'entretenia en cosir bolquers; la que deia mots sospitosos, entre mot i mot criava el seu fill; la que cantava cançons verdes, sorgia els mitjons del seu marit, que solia ésser l'avisador o un galàn tendre o un vell barba. Allò era un Mes de Maria amb flors de desvergonyiment; un convent desenfrenat; la congregació del desordre, i si el càstig és equitatiu, més tindrien d'ésser reptades per lo que feien sospitar que pels pecats que duien a terme.

Allí el que podia fer estragos era el tenor, el gloriós tenor, l'home ocell, el mascle musi-

Santiago Rusiñol Obra completa

cal, el gall melòdic, la flauta encantada, el que té el dò de donar el *do*, i el tal tenor no estava per a res. Com que havia nascut amb veu, i tot ell era aquella veu, se l'havia de cuidar amb tants miraments i tanta cura, que per a no perdre el seu timbre, no's podia mirar les dònes, ni casar-se, ni quedar solter. Si el tenor pogués ésser viudo, sense passar pel matrimoni, estaria en estat perfecte. Per a estimar, l'home s'acalora, i per reacció se refreda, i com que una veu refredada és un violí sense cordes, dels ulls i els llavis de les dònes en fogia com de les metzines. Aquests homes que van dotats de termòmetre a la gargamella, aixís que una pobre tiple es fereix d'enamorament per les seves dots o el seu *garbó*, ja pot preparar mocadors; amb les llàgrimes de dol que li relliscaràn dels ulls en podria omplir tot el pentágrama.

I si en dic mal de tals facultats, no és perquè sí. Tinc els meus motius. Aquests homes d'abstinència són tan gelosos del que no volen i envejosos del que no prenen, que va ésser motiu que jo saltés d'aquella administració i d'actuació dramàtica, que havia de durar tan sols com les flors de paper, un trimestre.

Un jorn malastruc de maleitsia, no sé quin cuc devia picar-me de dir quatre flors i violes a una tiple plena de carns, que el rediable del

Santiago Rusiñol Obra

tenor, que volia i dolia i res més, al sentir-les o endavinar-les, va armar un esclat de gelosia, d'enveja i d'altres misèries, que la meva ploma serena es condol d'haver-ho d'escriure. Mentres ell estava cantant una romança sentimental i jo al peu d'un arbre de paper, de aquests que'n diuen rompiments, li deia an ella que la volia, que estava boig, tulit i marejat, que avui per demà que tingués temps m'hi casaria a tot gasto i tot allò que's diu an aquests tànzits... i ella em somreia i s'apropava com si es fregués a una soca, el poca vergonya que ho veu i gira el coll per a veure-ho millor, i sia que la girada li va decantar les cordes, o les vocals, o el destí, fa un gall tan escandalós, que al públic li fa l'efecte que és un insult personal i comença a picar de peus amb el dalit que té el que paga quan li ofenen els seus principis, i ell que sí, que ve de dret, m'amenaça, m'hi torno, m'afronta, i jo li dono un cop de puny al galliner, o sia al pit, que el deixo cantant de falset per tots els jorns de la seva vida.

Ah, fillets meus, que vareig haver fet! Pegar a un tenor, pegar al pobre ocell! A un home que donava entrades! A la reliquia de la casa! A la verge de la veu! Al cigne! A l'altar major! Empressari, chors, tiples, segones tiples, quarts de tiple, característiques, porters, acomodadors, maquinistes, apuntadors,

taquillers, segon apunte, segons de tot, tot els homes que vivien i les dònes que's desvivien per aquella capsa de musica se'n van venir cap a mí amb intenció d'assassinar-me. Si no trobaven substitut (i qui el troba un altre tenor!) tindrien de tancar el teatre, perquè no hi aniria ningú, i allò seria la ruina, el daltabaix, la fi del món i l'apocalipsis del gènere. Havia atacat la catedral, el rebost i la menjadora, i vareig quedar aclaparat pensant en lo que havia fet.

En aquell cafè de barato havia pegat a un valent i no m'havia mogut del lloc, però per a aguantar l'empenta d'aquelles cordes ex-vocals no vareig tenir prou coratge, i vaig fogir tan depressa que ni vaig cobrar la setmanada.

Es veritat que no hi estava fet a cobrar-la ningú la setmanada. El cobro allí era una il·lusió, el somni d'una nit d'istiu, una fòrmula, o un anem dient, però l'Empresa va trobar excusa per a justificar la sospensió i va posar això a la *tablilla*:

«Por indisposición del tenor no se paga a la compañía hasta avisar a domicilio.

»A las dos, ensayo de señoras.

»Por la noche, *La gatita blanca*.»

Santiago Rusiñol Obra completa

IX

Anem seguint altres oficis.— Ones enllà.—«Es carré» de Palma de Mallorca.—De com les coses noves se poden vendre per velles i les velles no es poden ni passar per noves.— Ones ençà i atra volta a Girona.

Altre misteri de dolor, altre cop a pasturar, i aquet cop més nèt de butxaca que un palau deshabitat.

Havia guanyat d'experiència, d'educació, fins d'escamament, però havia quedat en eixut, com la riera del meu poble.

Vaig escriure al pare... i ell callat; vaig cridar, per darrera volta, la misericòrdia del l'oncle, i l'oncle més mort que si ho fós; vaig cercar una casa de jòc i la gent no estava per jòcs, o no volien *intervenció*, o no deixaven tallar, o havien après de fer anar les cartes.

Misèria! Ordre i misèria! Tanta en vareig arribar a tenir en dos mesos de passejar-la, que ara una ermilla, ara uns pantalons, tota la *guardarropía* la vareig convertir en paperetes,

Santiago Rusiñol Obra completa

fins que un jorn, trobant-me mig nú, per no ensenyar la vergonya (diguem física, que la moral ja feia temps que la duia al vent com un pendó esparracat), vaig anar a casa d'un drapaire per a que'm vengués alguna prenda d'algún difunt, que al cel sia.

Allí vaig trobar un mig senyor, que ensenyava coses velles al drapaire de referència.

Segons va dir-me, al cap d'una estona (demostrant-me una confiança més d'agrair pel meu estat), es deia Toni Bonnin, Picó, Fortesa i altres llinatges, arrenglerats com un forc de cebes. Era casat, era mallorquí, i venia de Mallorca, duent trastos vells o envellits, i els venia an els antiquaris, drapaires i homes de trafica.

Enterant-se, per mí mateix, de la postració en que vivia, mercès a un gènit actiu que no'm deixava surar, em va dir que si volia embarcar-me amb ell, per a ajudar-lo a certes vendes especials, i que a més d'això m'ensenyaria d'un ofici tan curiós, com ignocent, com plè de malícia.

Jo, que m'hauria embarcat en un barco negrer, vaig respòndre-li, que per mí «endavant, i mar endins!» i l'endemà en una caravel·la, sortiem de Barcelona amb bon vent i barca nova.

Era la primera vegada que'm llençava ones enllà. Que no posava els peus a terra, que ana-

Santiago Rusiñol Obra

va venut, que trontollava i, la veritat sia dita, l'aigua em va semblar poc sòlida, i a més a més que n'hi havia massa, i que hi mancaven les carreteres. Era de nit. Anava a coberta, i davant de les estrelles, que mai m'havia enfundat que n'hi haguessin o que n'hi haguessin tantes, vaig començar a fer reflexions:

—«Què serà de mí? Què he sigut? Què havia d'ésser?—me vaig preguntar.—Qué se m'endona de lo qu'era, ni lo que sóc, ni lo que seria—vareig respòndre'm a mí mateix.—Què era l'home sobre el planeta? I què'm feia a mí del tal planeta?—Perquè havia vingut al món? I què n'havia de fer jo del món? La terra era trista, era negra; la terra nedava en el mar i el mar nedava en el cel, i el que no sap nedar s'ofega, era cert, però també era cert que l'home que s'hi encaparra s'en va a fons molt més aviat, i jo havia nascut per a surar amb carabaces o sense carabaces.»

Veient-me sol i meditatiu, s'em va apropar don Toni, etc., i em preguntà si em marejava.

—Lo que'm mareja a mí, don Toni, es no dur quartos a l'ermilla.

—N'hi duràs—me va dir.

—Amén!

—Me sembles llest, *idó*, me sembles apte i ademés me sembles «butifarra».

—Què vol dir?

Santiago Rusiñol Obra completa

—*Mem!* no t'ofenguis. Butifarra en la nostra illa vol dir noble, vol dir fill de nobles, que és a lo que't tinc destinat.

No l'entenia i va explicar-ho.

Me va dir que ell era argenter; que era més pobre de lo que creien i més ric de lo que semblava; que la seva especialitat era de les joies antigues, que ho serien d'aquí uns quants anys, però com que les feia ell, encara no ho eren, i havia d'imitar que ho eren, i vèndreles mateix que si ho fossin.

—I d'això t'en cuidaràs tu.

—Jo?—vaig dir-li sorprès.

—Deixe'm dir. El teu paper és ben senzill. Et vestiré mateix que un marquès. T'engreixaré, et compraré roba i amb posats de calavera, de poca solta, de jogador (que no et costaràn de tenir), aniràs als antiquaris, com si fosis un fill de nobles. que's ven d'amagat dels seus pares, les joies, les arques i safates, i les patenes dels seus passats, i aquests passats seré jo, i les joies seràn fetes meves.

La cosa no podia ésser més clara i més enginyosa. El vaig entendre, el vaig abraçar i li vaig fer un petó al mig del front. Aquell home em recordava al meu pare, al meu pobre pare. No és que s'hi assemblés dels posats. Aquest tenia un d'aquells nassos que cauen damunt dels llavis, i s'ageuen i reposen, i quasi es pot dir que hi fan migdiada; uns ulls de

Santiago Rusiñol Obra completa

gat i uns llavis de peix, i el pare els tenia de carn. Però, aixís i tot, m'hi feia pensar. El mateix aire secretariesc, el mateix mirar de fura, el mateix jutjar de les coses, i el riure's de tot, i de tothom, i aquell «atipe'm i digue'm dropo», i més que res aquella conciència, tan amable i tan acomodada. M'hi va fer pensar tant, que al sentir-lo em vareig tornar a conmoure i li vareig fer un altre petó.

Vàrem arribar a Mallorca, i al preguntar-li a on anavem, me va dir:

—«Es carrê».

—A quin carrer?

—Nosaltres estem a un carrer que l'anomenen «Es carrê». I ens en vàrem anar a «Es carrê».

Vàrem entrar a una joieria, voltada d'altres joieries, petita, com una capsa de guardar-hi la tal joieria. Ens va sortir a rebre una senyora exacta an ell, però d'altre sexe; una minyona mateix que ells, i una filla d'uns divuit anys, que encar que tenia la cara com una magnòlia pansida i semblava feta de brisa, els ulls que s'apagaven i unes mans com dugues fulles mortes, era com ell, com la senyora, com la criada, i com els veins. Es veu que an aquell carrer tots devien ésser una família, que vivien en covadors, en un colomar d'argenters; parents de parents que feien niu sota del mateix teulat; o una tribu ben avin-

guda que tots havien comprat la casa a la mateixa botiga.

L'argenter aquell, un cop instal·lat, va començar-me a iniciar en les pràctiques misterioses de fer tornar les coses velles. A una patena o a un reliquiari que tot just eixia del forn, l'esmolava donant-li el frec de sis o set generacions. A una safata lluenta la carregava de segles i l'omplia de macadures com si hagués anat de viatge rebent els sotracs de l'història; i a una caixeta d'ivori, feta de boles de billar, la deixava tan esquerdada que feia pietat de veure. An aquella botigueta es feien arrugues, ferides, unglades del temps i dels homes, per a tornar-les a apedaçar. Allí es corcava, allí es foradava, i es fabricaven anys i panys. Una figureta de fang, qu'acabava d'eixir del motllo, se la treia de la retorta com si ja tingués experiència, i una arqueta, a perdigonades se la foradava d'un modo que el mateix corc podia niar-hi, com si es trobés en casa propia. Aquell mallorquí era el temps, un rellotge que endarreria, i a les seves mans els objectes anaven a recolons fins a tornar-se com a reliquies.

Un cop en va tenir unes quantes d'aquestes peces envellides, em vàren vestir de senyor, més ben dit, de fill de marquès, i com que el tracte amb aquella balcànica i amb les que no eren balcàniques m'havien donat certa

Santiago Rusiñol Obra

distinció, quan vareig anar a Barcelona carregat d'objectes dels pares, trobats a les golfes del palau, vaig fer el poca solta tan bé, el fill de familia esvalotat que's vèn els seus pergamins en forma de joies i safates, per a gastar-ho amb dónes de preu, que no sols m'ho vàren comprar tot, prenent-m'ho dels dits, a cremadent, sinó que encara em vàren plànyer.

Figurant-se lo que dirien aquells nobles avantpassats que dormien a les tombes amb una espasa a la mà i aquell llebrer sota els peus... «Pobres cases!—semblaven dir!—com s'arruinen les famílies quan surt un hereu perdulari!»

—Portin més que els hi comprarem.

I planyent-me i creient explotar-me m'anaven comprant les pobres deixes d'aquell passat gloriós que fabricava el meu bon amo.

Vareig omplir moltes vitrines de museu, i el tal amo feia els diners que volia. En va fer tants que, agrait, cada dia em feia portar millor roba, però menys diners, més majestat i més misèria, menys pot i menys confitura.

Tanta en feia, de majestat, i tants averanys fa la roba, que va passar un epissòdi tan natural, que el mallorquí, si hagués estat un xic despert, ja havia de prevenir-lo. Va passar que, com que a la casa hi havia una pobre noia que perquè semblava un lliri de cel-

Ruisñol
Obra completa

obert ningú la veia, ella em vegé tan mudat, tan jove i tan aprop seu, que'm va pendre per un príncep. Ella ajudava a disfreçar-me, sabia qui era i com era, però aixís que'm veia tan vestit, amb tot i sapiguer la trampa (oh, prestigi de l'il·lusió!), em tornava a pendre per un príncep, fet a casa, però per un príncep. I ella que sí que sospira i, tot sospirant, s'enamora, i aquí comencen els treballs. Quan l'amor entra en un cor tendre, tanca els ulls i bona nit tingui.

Si jo hagués estat un foraster, la seva mare podia dir-li que era un perdut, un miserable, que tot era apariència; però si estava en el secret i em veia guarnir-me i ho sabia, com se l'havia de curar d'un dany d'il·lusió que no ignorava, i que sapiguent-lo el volia?

Res; que vinguen més treballs. Aquella pobre oreneta, com si encara no estigués prou magre, em va començar a mirar, i ulls amb llàgrimes, i no mengem, i encantar-se a mirar la lluna quan no'm tenia a mí al davant, i dir que volia morir-se, i això: que volia morir-se.

Jo, és clar, no era responsable; i havia de fer el babau. Un home no pot fer veure que sap que una dòna l'estima; no li escau; té de fer el distret. I com que si l'hagués demanada m'haurien tret a plantofades, amb tota la roba de marquès, i no parlant ella es pansia i s'anava tornant d'alabastre; no sabia pas com

Santiago Rusiñol Obra completa

resoldre aquell conflicte sentimental, quan un dia aquell bon amic que havia deixat a Girona, em va enviar aquest telegrama:

«Tia morint-se. Oncle molt mal. No val a badar, Josepet.»

I tant no estava per badar, que aquell vespre vaig fer un farcell, hi vareig ficar els vestits de gala, i dient qne havia d'anar-me'n a recollir el darrer abraç dels meus oncles, que també se'n anaven; però que tornaria depressa, l'endemà mateix, amb el *Lulio*, em vareig embarcar, i a Girona!

Això sí, abans de marxar, com que sempre m'he perdut per tenir un cor tan pietós que sembla que no sia meu, volguent aconsolar aquella ànima que glatia per mi amb desconsol, li vareig donar a entendre que els seus ulls no eren muts, que els havia comprès, que els seus sospirs no's perdien, que jo els comptava, i més n'hi hagués, i els guardava per a mí, sols per a mí; que si sempre havia callat, tancant l'ànima amb pany i clau a la presó dels meus dintres, és que hi havia motius tan tristos, que faria esgarrifar de dir-los; i que la vida és això: és amargant, és aspre i plena de arestes, i que sols hi ha dos camins: resignar-se o desesperar-se... I veient que la pobre noia anava per contestar-me, li vaig tancar aquella boca blanca i tebiona amb un petó, que devia ésser el primer amb probabilitats

Sant Ramon Llull Obra completa

del darrer, i vaig acabar amb el consell que dóna l'Hamlet a l'Ofelia: «Que's fes monja.» Que a les Balears no hi manquen pas els convents per a totes les abstinències i per a totes les penitències, però que abans tractés de oblidar-me com de tot cor jo li desitjava.

I embarcada ella amb bons mots, em vareig embarcar jo amb treballs, i lo que va passar a Girona ho veuràs al següent capítol, si et vols embarcar amb mí i seguir-me.

Santiago Rusiñol
Obra completa

X

De la manera senzilla que varen morir els meus oncles i de la manera constructiva o pràctica que els vareig heredar.—Una gàbia de conills que val sis mil pessetes.—Enterrament, i marxa triomfal a la ciutat de Barcelona.

Lo que va passar és ben senzill. Que darrera d'aquella gàbia de conills vareig trobar el cau i que hi havia sis mil pessetes.

Ara, dit això, detallem:

Vaig arribar, vaig mudar-me, vaig anar a casa del meu oncle, i allí... la gran desolació. Segons varen dir-me uns veins, a la tia l'havien enterrada un dia abans... i què hi farem!... i alabat sia Déu!

Em varen contar detalls. Havia tingut un atac al cor, o al cap, o allí on fós, que l'havia deixada sense esma de dir: «Me'n vaig», i se'n havia anat. A l'arribar els sagraments ja era més morta que viva.

Jo, a tot això, no'ls escoltava, perquè em

Santiago Rusiñol

mirava aquella gàbia com un perdiguer que sent rastre.

—El seu home la va assistir, la va senyar, li va dir oracions, li va posar les canyetes. No hi va deixar entrar cap metge. Va volguer enllestir-la ell sol, sense intervenció de la ciència, i ésser responsable pel seu compte. No podia piular, no's podia moure, però es va recordar dels conills que tant l'havien entretinguda, i els senyalava amb el mirar i no'ls perdia de vista, com si se'n volgués despedir.

—Ja anem bé—em va escapar de dir; peró aquella gent no'm varen entendre i varen anar seguint.

—Es va adormir com un poll i vàrem dir: «és morta». I... ho era. La vàrem enterrar amb decència, i a l'arribar de l'enterrament, el seu home: «ai que tinc, ai que tinc!», també té un atac... i a la nona! Avui havien tingut consulta, perquè la creu del paladar, segons ha dit ell, només fa efecte quan se tracta de curar als altres, i els metges han dit... que bona nit tingui. Es dir que és mort, que pot allargar, però que si Déu no hi ajuda, i no és natural que hi ajudi, avui o demà, o demà passat, se'n anirà a reunir amb l'esposa en aquest món i pot-ser en el altre.

Després d'això, se'n varen anar. Ja era hora; perquè si triguen, de tant mirar fixo an el mateix lloc, em descobreixo jo mateix.

Santiago Rusiñol Obra completa

Quan vareig quedar sol, corro a la gàbia dels conills, els obro, surten a gambades, llenço l'embalum al riu; miro els murs, obro una llosa, i en pessetes, en paper i en or, trobo un recó de moneda, que puja a sis mil pessetes; em ve basqueig, estrenyo les mans, se me'n va el cap a l'altre món i els diners a dintre les butxaques; torno en sí, em refaig i heredo.

L'alegria que vareig tenir no's pot contar sense fer beguda. S'ha d'ésser pobre per a saber-la; s'ha d'ésser nebot per a gaudir-la, i s'ha d'ésser fresc... per a pair-la. Amb els diners a la butxaca, quan vareig entrar a veure a l'oncle estava tan commogut, que el pobre oncle m'ho va agrair, i allargant-me uns dits com sarments, em va dir:

—Molt bé, Josepet. T'agraeixo la visita, que és la darrera, perquè me'n vaig. Es un xic tard, però t'has portat bé.

—Sí, senyor—vaig plorar.

—T'has portat bé i t'ho agraeixo, amb més motiu perquè no'm trobaràs ni un cèntim. Si en tingués serien ben teus.

—Mercès—vaig dir-li.—Es com si ho fossin.

—Te'ls podries ben quedar, perquè ets l'únic de la família que's recorda que sia viu i es recordarà que sia mort. Moro intestat. Perquè testar lo que s'han de menjar els notaris? Sóc pobre. No sé què ho fa

que he guanyat molt i moro pobre. Misteris!

I tancà els ulls... i va morir se.

Me'l vaig mirar, i estrenyent les mils pessetes sobre el còs, no'm sabia avenir que fossin meves, i tampoc sabia avenir-me que espatllant cames i arreglant òssos, es poguessin fer tants diners. Atribuïa el miracle a l'economia domèstica, que ha donat tan bons resultats al *seno* de les famílies, quan hi ha una tia econòmica que sab fer viure de miracle, i vaig pensar que la de la creu al paladar havia estat ella, i que el que heretava la tal creu o els seus productes, era jo; bella ensenyança, que demostra que mai el crucificat és el que en treu profit del seu calvari.

Això sí, en aquells moments vaig volguer lluir-me i quedar bé. Vareig volguer pagar els seus deutes, que eren pocs: tres duros de metges, catorze d'apotecari i un pico de cèntims de mongetes per a fer un brou molt alimentici que no carrega als malalts. Li vareig volguer fer una caixa que s'ho valgués i una corona amb quatre mots curts però sentits, i li vareig volguer fer un enterrament que se'n parlés en tot Girona.

Els acompanyants varen ésser pocs. An aquests actes més s'hi va per a quedar bé amb els vius que amb el mort, i allí l'unic viu era jo. Hi anaven quatre o cinc vells supervivents de la barberia, algún veí vagatiu i tres o

Santiago Rusiñol Obra completa

quatre aficionats, però hi vaig fer anar sis capellans, els nois de la Misericòrdia voltant el cotxe, i a darrera, aquí caic i aquí m'aixeco, els vells de les Hermanites, que eren el millor seguici que podia portar un curandero. Allí els tulits que el difunt havia acabat de tulir; allí coixos amb agraiment de no ésser-ne de les dugues cames; allí esguerrats de confiança; els del pegat, els espatllats, els de l'oració a Santa Quitèria; tots els invàlits del meu oncle, tots els malmesos en àquells bons temps que el bon home feia miracles.

Al tornar a casa vareig dir als veins que tanquessin l'establiment; que s'enteressin, si podien, de qui heretava aquell silló, el mirall, l'Alvarez de Castro i els demés mobles de la heretat, perquè jo, encara que nebot, com que no era interessat, no volia ni un clau per a mí. Jo del meu oncle sols me'n enduia tot lo que'n podia treure de bons consells per a la vida i no desitjava res més. M'havia avesat a l'abstinència, gran virtut, si el que la practica no es mor de gana pel camí. M'havia avesat a afeitar a pèl i a repèl an el *Sursum Corda*; m'havia avesat... a avesar al pròxim a resignar-se; m'havia avesat a heretar pel procediment de l'*entierro;* i m'havia carregat de experiència i sentit comú, i jo volia demostrar-li agraiment amb desprendiment.

Els veins varen quedar corpresos de la

Ruiseñor
Obra completa

meva abnegació. Vaig dir adéussiau a una casa que ja no havia de veure mai més, i serè, abans de marxar, vaig anar a remerciar aquell amic, que m'havia enviat el telegrama, d'haver-me proporcionat el consol de poguer assistir al pobre oncle en sa darrera hora, i vareig volguer que aquells companys que m'havien vist esparracat com una ànima del purgatori, em vegessin vestit de príncep. Usant el procediment d'home distingit demòcrata, que tant m'havia de servir més endavant per la política, els hi vareig contar amb senzillesa el modo extraordinari com havia fet la fortuna.

De cops de bossa, demaneu-ne; de dònes enamorades que's volien vendre les joies per a comprar-me, a cabaços; de crèdit al Banc de Espanya, ni un mil·lionari de Xicago. An el recó que posés la mà en rajava una font d'or i no havia de fer més que parar les butxaques i omplir-les, i tot això sense pretensions, tan franc com abans, tan senzill, i com que els vareig pagar el sopar i varen beure fins al *ludibrio*... si no me'n vaig depressa em fan fill adoptiu i il·lustre de Girona.

Però l'endemà, a Barcelona, ciutat de goig i d'alegria, ciutat de «la bossa sona», poble ric i hospitalari, si un té diners per a pagar-se l'hospici.

Tanta pressa duia a arribar-hi, que ni va-

Santiago Rusiñol -Obra completa-

reig tenir temps d'aturar-me a Sant Celoni per a veure al pare en mig de les seves desferres. Volia arribar, volia gastar, fer de ric, rompre pisa, lluir, malmetre-ho tot, tastar el xampany, tastar el cotxe, riure, fer disbauxa. Volia sapiguer quant temps duren sis mil pessetes malgastades, i sobretot volia estimar, estimar pagant lo que fós, i aquesta vull i aquella també, a cercar la joventut a dojo, costi lo que costi.

Em vareig allotjar al carrer Nou, en una casa de dispeses de la vora de la Rambla.

El lloc no podia ésser més estratègic i més central per a la vida que somniava. A la dreta, enllà, el Paralel, amb l'estesa de teatres, cafès, barraques i barraquetes; a l'esquerra, la Rambla del Centre, atapeïda de bars, de cases de tango, de coves i de dònes enlluernades, anant-se a encastar an els vidres com papellones de nit. Quasi a sota mateix, l'«Edén», no parant el trepig flamenc en tota la santa vesprada, com magatzem de divertir-se que treballessin a preu fet. En les cases del davant, sortint de totes les cortines i darrera de tots els balcons, com nius penjats, d'ocell de Amèrica, dònes i més dònes trèien el cap, pintades i oxigenades lo mateix que ex-votes de la disbauxa. An el carrer, nit i dia, pianos, pianoles, pianets, amb manubri o desmaniobrats; fonògrafs, gramòfons i gramofets; els

Santiago Rusiñol Obra completa

pares, les mares i els nois i criatures aprenent els primers anys de llatí del desordre i de la alegria, i doctores en dret d'estimar, i professores marcides de tant exercir el tal dret, i tota l'universitat de la congregació del vici, entrant i sortint de cent tavernes amb tota mena de màquines per a la gran indústria del beure, i darrera de la dispesa, penjant de unes galeries, una gàbia de modistes, cantant i rient a totes hores i fent obra de pietat de treballar per a vestir a tantes que anirien nues si s'haguessin de fer la roba.

El lloc no podia ésser més bell pel que tingués vinticinc anys i sis mil pessetes a punt de volar d'una flama a l'altra. Lo que havia fet allavors no era viure, era trucar a les portes de la vida. Ara podria pagar entrada i dir: «Aquí sóc jo, cavallers!» I amb quin dalit que me'n hi entraria! I quin coratge donen a l'ànima sis mil pessetes personals! Jo que quan ho havia vist de pobre, em semblava un cau de brutícia, ara, ric, al veure el carrer em varen venir intencions de tirar-me pel balcó, com un nedador es tira al mar, i capbuçant-me amb les monedes, deixar-les anar al fons de l'aigua, perquè pugessin com bombolles perseguides per les sirenes. Em va venir desig de sortir i cridar: «Aquí hi han diners! Veniu a copçar-los, odalisques!» De tirar anuncis al vent, dient a tot-hom:

Santiago Rusiñol Obra completa

«Ja ha arribat En Josepet de Sant Celoni»!

Vareig passar unes quantes nits sense sòn ni ganes de tenir-ne. Quan al llit apagava el llum, hi veia més claror que mai. Seguia veient focos blancs, llunes elèctriques, bombetes verdes. Els ulls em feien pampallugues, M'anava tornant pel·lícula, i si volia adormir-me havia de pensar en Girona, en Sant Celoni, en les Balears, amb aquests pobles i poblets que tenen una falda de mare, que han sigut sembrats a la terra per a fogir dels carrers de nit i anar-hi a fer la migdiada

Santiago Rusiñol
Obra completa

XI

A la mala conducta a que porten els diners mal heretats.—De lo molt depressa que se'n van, quan no hi ha qui els aturi.—Disbauxa, jòc, vi i rialles.—I de com tot rient, rient, em vareig enamorar com un estudiant de trigonometria.

De lo que va passar els jorns aquells d'esmerçament i de liquidació de les primeres tres mil pessetes, mes valdria que no en parlessim. Passant els anys, he anat veient que el temps que's gasta amb poca solta és temps perdut. Es tirat als goços. I jo entenc per poca solta ésser jove i pagar l'amor, ésser manso i pagar el beure, ésser llest i passar per tonto; en un sol mot: tot lo que sia pagar.

Allí, en la casa de dispeses, a més de la dispesera, una dòna de *matinée*, de bata, de mitges ratllades, d'aquelles bones senyores que per no posar-se cotilla deixen la carn que's decanti cap allí on li vingui bé, hi havia quatre estudiants; tres que havien d'estudiar

Santiago Rusiñol Obra completa

per a advocat i que no duien pressa, tots tres joves com se comprèn i alegres com unes castanyoles, i un altre que estudiava amb tota la bona fè perquè no tenia salut, i dic lo de la salut, perquè sempre he observat que el que estudia massa en els llibres és prova que no té salut.

Ells no tenien gaires diners, i jo sí, i aviat vàrem ésser amics. Amb els tres diguem-ne estudiants, i fins a voltes amb el malalt, vàrem baixar aquelles escales disposats a malmetre-ho tot, a vessar-ho tot, a burlar-nos de tots i de tot, i sobretot a fer broma, i quan quatre galifardeus surten a fer lo que's diu «broma», aparteu les criatures!, que no hi ha bestiesa que no provin, tonteria que no facin, ni burrada que no executin.

Si anavem a veure una comèdia, hi anavem per a ben patejar-la; si hi havia tràngol en algún cafè, ho rompiem tot per a posar ordre; si hi havia ordre, desordenavem; si hi havia pau, feiem *bronca*, i si tocaven a foc, pujavem al tercer pis, i per a ajudar al salvament agafavem el piano i, allà va!, el tiravem pel balcó. I en certes cases de disbauxa, que en diuen cases de vida alegre els que hi van, però no les que hi viuen, quan ens deixaven entrar no quedava vidre sencer, ni cromo al seu lloc, ni tecla intacte, ni vetllada que no acabés anant a dormir... al jutjat de guàrdia.

Santiago Rusiñol Obra completa

En honra meva, he de dir que allò durà poc. Que'm vareig refer, que'm vareig parar i em vareig frenar, i que sia per reflexió o perquè vareig tenir present aquella màxima del meu pare que sempre em deia: «Noi, ves al gra», veient que el gra se'n anava, vaig dir-me: «Josepet, no abusis del viure. Esmerça tot lo que vulguis com abans, però amb la diferència que en lloc d'ésser tu el que pagui, sia el veí...» I aixís ho vareig fer. Vinga desordre, però fòra pago. El beure, en comú; el riure, plural; però el *menú* a compte del pròxim.

Hi han certs joves, a Barcelona, fills de cases de cabals, que els pares havien guanyat amb la suor del seu front o amb la suor del front dels altres o amb front i suor anant a la una, que, o perquè s'han mort els ascendents o bé perquè s'han emancipat, tot just deixen la mainadera es llencen a la perdició amb un dalit i un entusiasme digne de la llei d'herència. Aquests joves duen la missió, pot-ser inconscient o pot-ser profètica, de resoldre d'un modo pràctic la gran qüestió social. Vénen a ésser, socialment, la comissió liquidadora del acaparament paternal; els igualadors de fortunes; els que per lleis de dret il·legítim collaboren amb els drets de l'home, i els nivelladors de classes. Aquests joves que encara porten untat el bec de l'incubadora i borriçol

Santiago Rusiñol Obra completa

de la lloca, arriben al món del vici amb una carn tan ben peixada que semblen fets de formatge, i són tan tendres i primerencs, que ensenyant-los un biberón, segueixen mateix que anyellets.

D'aquests plançons, per un etzar, en vaig tenir cinc o sis; me'ls vaig fer meus conscientment, i amb la col·laboració d'ells mateixos, com el que posa oli en un llum o, més ben dit, com qui apaga un llum, els vareig precipitar an els seus desigs. Per a aqueixes pobres aloses, vaig venir a ésser la dida seca dels segons bolquers de l'infantesa. Jo els hi dictava els aliments, el beure, sobretot el beure. Jo els orientava en el desordre i jo els hi triava les dònes de que havien d'enamorar-se, i com fa la mare amb els infants que primer ella tasta les sopes, perquè no sien calentes, jo els hi tastava els seus amors perquè no's cremessin la boca; i com que això ho pagaven ells, arribava a dos resultats tan constructius com meritoris: el de no esmerçar-me l'herència i el d'anar a la nivellació, an aquella nivellació que tantes víctimes va valdre a la Revolució francesa.

D'aquest ofici que jo exercia n'hi ha que'n diuen fer de tutor, acompanyant, arcabot o sangonera. El nom el donen les idees del padrí, diguem-ne etimològic, o sia del pensament de la persona que moteja. Jo en dic

Santiago Rusiñol Obra

professor del viure, o del mal viure, però del viure. Ja sé que la societat no's dignarà donar-me mercès del treball de tornar els quartos al seu origen original. La societat sempre és injusta per a tots els reivindicadors. El distribuit no té present, que si el viciós té aquella màxima que tenen els pares jesuïtes, que el fi justifica els medis (o els mitjans, com veig que diuen ara), o gasta malament per a fer bé, el prudent de bona conducta té aquesta altra contradictòria de: «Gasta bé i els altres que's fonguin», lo que fa que d'aquella feina de fer obrir les caixes pairals, i donar circulació a l'economia domèstica, no n'espero cap pergamí; però si he de dir que a les hores d'ara hi han dotzenes de pobres que si haguessin hagut d'esperar els pares de la virtut haurien mort al peu d'un banc o d'una caixa... i fie't de prudents i no mengis, lo que ens porta aquí a fer l'elogi d'un dels pocs fets que ens reivindiquen; això és, per medi de la poca solta arribar a la virtut cristiana.

Aquests nois tendres, naturalment, al cap d'una temporada se'm varen esmunyir dels dits. Alguns perquè treien el forro de l'ermilla i deien: «Ja estic»; els altres perquè es casaven amb una pubilla rica, per a liquidar la pubilla i tot el dot de la tal pubilla; aquests perquè s'emmalaltien pel camí i els havien de treure de les arenes del pecat, nafrats del còs

Institut Obra completa

i morts de l'ànima; i aquells perquè una maturranga volia ésser sola a plomar-los. Ara l'un, o l'altre, i després tots, em varen anar emigrant i vaig haver de tornar a l'esmerçament personal; a descanviar uns quants bitllets més i a tornar als meus estudiants.

Aquests, amb tot i la meva ausència, em varen rebre dignament. Havien passat els exàmens i la dispesa del carrer Nou estava plena de carabaces que havien enviat els catedràtics de totes les facultats amb una toçuderia exemplar, però pertorbadora; mes dintre d'aquesta negror, el pobre malalt, el que estudiava (que ja havem quedat que l'estudi és quasi sempre una malaltia), com que havia tingut unes notes dignes d'un Tomàs de Aquino, el seu pare, per recompensa, li havia enviat uns quants bitllets, i ens va convidar a fer un gran àpet; amb dònes, amb Codorniu i amb tot l'aparato que l'argument requereix per a aquestes festes.

El dinar va anar bé. Vàrem vessar vi, alegria, besos i acudits; vàrem brindar per la bona fè dels pares llunyans, que envien quartos a canvi de desenganys; vàrem declarar la República; vàrem donar el crit subversiu que era moda en aquella *era*, o sia: morin els consumsl, i a l'ésser als postres, en el moment que el vi trist fa estrènyer les mans i apropar els cors i firmar escriptures, no sé quin *me-*

Santiago Rusiñol Obra completa

dium devia entrar per les regions misterioses, que ell que sí ens deixa unes cartes i allí ens posem a tallar al «Monte».

Jo vareig tallar. Estava escrit.

Juro pel pare i per les madrastres, que vareig començar a tallar amb la mateixa unció i bona fè que si oficiés en un temple. Tenia les cartes als dits, amb la mateixa tendresa que's tenen les del primer amor. Mirava als amics com a germans, tallava com un sacerdoci, però, oh verdet de la vanitat!, que aixís rosegues al savi com rovelles a l'ignorant; aquell malalt del sapiguer, veient que jo, home inferior, tenia sòrt, ho prèn per punt, apunta de dret, va de tort, l'orgull se li puja al cap, a mí l'instint em baixa als dits, i per mediació de l'enginy dominant la saviduria, en un obrir i tancar d'ulls li guanyo tots els galons i les matrícules d'honor, i no li guanyo el mateix honor perquè és tan immaterial que no es pot posar als peus d'una sota.

Pot-ser vaig faltar... però ho dubto. Si allò havia d'escarmentar-lo, no era la millor lliçó que hauria après an aquell curs? No valia més el rebre un *avís* d'experiència, quasi an el breçol; que a l'hora trista de la mort? No fa més bé un bon desengany que els cataplasmes d'il·lusions amb que pugen tants i tants joves que caminen a les palpentes? Guanyant-li els quartos de burçada, pot-ser el sal-

Santiago Rusiñol Obra completa

vava dels trenca-colls que està empedrada la vida; pot-ser quedava escaldat del joc per un sempre més, *amén*. I aneu a sapiguer si de aquell fet en depenia el seu pervindre. Ja deia un autor, que no recordo, que el bé i el mal són com cara i creu, i que tot és bò o és dolent segons a la carta que s'apunta.

El mal per a ell i el bé per a mí va ésser que no va adonar-se de la meva maniobra, i la lliçó va quedar enlaire. En la nostra sòbria Espanya, tot lo que són lleis naturals (i el guanyar els quartos mal guanyats no poden ésser lleis més naturals), en lloc d'estudiar-ne els seus origens, un se diu: «Es que no he estat de sòrt.» Aquell estudiant va imaginar-se «que no havia estat de sòrt», i des de aquell moment endavant cada cop que s'embadalís, en lloc de dir que s'embadalia diria «que no ha estat de sòrt», i la tal sòrt no és tan cega com la creuen els curts de vista; va a les fosques i a les palpentes, però portant-la de la mà se la fa seguir com un goç d'aigua.

Escarmentat i badoc, vingué l'istiu, i se'n anà al poble a fer contenta a la família, i varen marxar els altres tres a fer nosa una temporada. Em vareig quedar sol a la dispesa. Dies llargs, solitut, etc. Una dispesa sense estudiants és un fossar sense xiprers, un solar per a edificar, un calvari sense creus o una

maleta sense roba. An aquella desolació de lògia sense francmasons començava a arrepentir-me d'ésser ric, quasi d'ésser jove, i m'hauria jogat els anys a un en-tres per a anar més depressa, quan un jorn, trist és confessar-ho, em va succeir lo més llunyà que tenia al pensament, lo que no entrava en el llatí ni en la trigonometria. Res, que vareig enamorar-me!

Sí, cavallers, la veritat sia dita. Havia arribat la meva hora! Havia arribat aquell moment que el jove sent la foguerada de l'amor, que pessigolleja, que s'estarrufen les plomes, que venen desigs de cantar i que's cerca una bardiça o un sota teulat per a fer niu. Havia arribat el moment del caliu, de l'embadaliment. Havia arribat aquell trànzit que diu que tots havem de passar. L'han de passar els homes eixuts, els de pès, notaris, jutges de pau i fins presidents de *mesa*. Es el moment de perpetuar-se. La Temptació, la Gràcia, lo que sia; però el cas és que és i que serà, i quan aquest mal venturós agafa de plè an el cor d'un jove, no's cura més que amb el mateix mal, i tan plau el mal com el remei; i un vol patir de no curar-se i voldria apagar-lo en els llavis que més set fan com més beure donen, i salvar-se mirant uns ulls que més l'encenen com més l'apaguen; moments, ai!, que's pot ben dir que qui en gemega ja ha rebut,

Santiago Rusiñol

perquè tot-hom vol haver rebut i aniria rebent, si la vellesa no hi tirés un pilot de cendra.

Ella va ésser... i qui volieu que fós. Ella va ésser la que sabreu, si teniu paciència per a seguir-me.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XII

De la primera ferida que aquell trapacer de Cupido em va clavar allí on se sol tenir el cor.—De com se demana una mà i de com no's compleix lo que un demana.—Exaltament, passió i altres misèries de la trista Naturalesa humana.

Ella va ésser una veïna. Sempre ha d'ésser una veina! El destí, o la planeta, o el *no albedrío*, arriba un moment que apropa a la que ens té destinada, i la dòna més llunyana la converteix en una veïna.

La meva va comparèixer an aquella gàbia de modistes que cantaven darrera de la dispesa. Una tarde del mes d'agost (si hagués sigut el mes de maig, com és costum d'enamorar-se, també ho diria, però no va ésser-ho) una tarde, doncs, de l'agost, prenia la fresca an el meu balcó, i allí, al mig d'aquella ocellada, hi va entrar una noia morena, com si caigués un raig de lluna. Arribar ella, i esclatar el riure i els crits i el burgit i els cants i

Pàgina
Obra completa

els cops d'ala, va ésser tot hú, i veure jo aquella restellera de dents blanques i posar-me «fòra de mí», va ésser com cosa de miracle.

El cor em va dir que la mirés amb emoció, que no havia d'ésser com les altres, i ho vaig fer i ja vareig haver rebut. No vull ponderar lo que vaig veure, perquè jo sé que el que s'enamora perd els sentits i els coneixements; i com més exalta el seu ideal més el prenen per beneit, però vos prometo que aquella noia no era una noia, era una flor; no era de carn, era de clavell; no era mirar amb els seus ulls, era el mirar de dos cors darrera dels vidres del mirar. I com que per còs tenia una palma i per mans dos manats de lliris i per peus dos bocins de sucre, em va semblar, an el terradet, l'Anunciació que m'avisava que ella o cap; que d'allí endavant En Josepet de Sant Celoni ja no era En Josepet, ni de Sant Celoni, ni d'enlloc; era una ànima del purgatori que esperava que el redimissin.

Seria per demés dir-vos que ja no'm vareig moure més del balcó. Devia semblar una alosa emmirallada per aquells ulls. No m'estranyaria gens que amb el temps que vareig estar allí m'hagués amagrit mitja arroba. Tot lo que és desig em fogia, em buidava espiritualment. El cor m'anava i venia duent desigs i tornant de buit, i agafat a la barana

Santiago Rusiñol Obra

semblava un nàufreg dalt de la cofa, cridant socor an aquells dos faros que enviaven raigs de llum allí on decantaven la vista.

No'm va veure! I què havia de veure! Qui era jo, microbi de mí, per a que es decantés el sol per a veure'm? Ella, mateix que jo no hi fós, cosia i reia, cantava i cosia, i jo cosit a la barana com una oreneta de niu, vaig veure que s'anava fent fosc, que encenien el quinquè i que ella seguia treballant dintre aquella capsa de musica.

Dugues coses vareig treure en clar aquell capvespre, diguem-ne històric. Primerament que's deia Carmeta (havia sentit que aixís la cridaven), nom que'm sonà com un càntic, però que m'hauria encantat lo mateix si s'hagués dit Tuies o Paula, i després... que aquella nit vetllaven.

Jo també, si bé d'altre modo, la vareig vetllar tota aquella nit. Qui devia ésser aquella noia que amb uns ulls tan grans i tan tristos, es prengués la vida a riallades? Havia pujat per l'escala o havia caigut allí dels núvols? Me'n hauria enamorat com un estudiant de primers curs? L'empendria al carrer? Li escriuria? Em plantaria de genolls com havia vist en tants drames i li diria: «La mà o la vida. Done'm el sí o vine a l'enterro»? Jo que sempre havia mirat a les dònes com un objecte de pago i de regateig, que tenia sortides

Santiago Rusiñol Obra completa

per a tot, allí m'estava encantat com un pagès davant d'una imatge. Aquella veïna m'enlluernava em tenia segat de cames.

Per fi vareig adormir-me, i a l'endemà em vaig posar la roba bona dels temps que feia de marquès. En havent dinat, ella va tornar i jo altre cop a fer centinella. Varen anar arribant les modistes, i sia la meva constància o la roba, elles em van veure, van callar, es van riure de mí, i així com altres vegades això m'hauria enutjat, ho vaig creure de bon auguri. Quan miren, senyal que t'han vist; quan t'han vist, senyal de bon ésser; veien-te elles et veurà ella; de rialles en venen ploralles. I així fou; varen ensenyar-me i ella, d'un modo inconscient, va moure els ulls i va mirar-me, i el bany de claror va ésser tan fort, que se'm va enrogir la cara com si me l'hagués assoleiada.

Aquell vespre la vareig esperar a la sortida del taller.

Clavat a la porta del davant, com un perdiguer a l'aguait, portant el cor per rellotge, que anava comptant lo què triga a arribar lo que's desitja, pensava lo que havia de dir-li, i jo, que mal m'està el dir-ho sempre en tenia una per dir, tractant-se d'ella semblava que m'havien buidat el pensar. «L'aturaràs? La seguiràs?—em deia.—Li pregaràs que t'escolti només que dos mots?... Però còm tenen

Santiago Rusiñol Obra Gràfica

d'ésser aquests dos mots? Si vas al gra, com deia el teu pare, ella no és gra i se't pot ofendre; i si vas a la flor, que és ella, pot tenir por de que l'esfullis i tu de que se t'esfulli i quedar parat com un ensa.»

Per fi va sortir. Anava sola. Duia un mocadoret de seda que li queia a les espatlles com un mantell d'una reina, i va mirar amunt i avall com si tingués el pressentiment que hi havia algú que l'esperava.

Jo, allí davant, segat de cames, com si m'hagués arrelat o portés aigua-cuit als peus, feia com Sant Farriol, no anava ni amunt ni avall, quan an ella, o fent-ho expressament o perquè l'entorpiment que jo tenia an els genolls ella el tenia an els dits, li cau una capsa de les mans.

Naturalment, hi corro i li cullo.

Ella em diu: «Gràcies.»

I jo... «No hi ha de què.»

I ens quedem parats com dos enses.

Jo la mirava extassiat, però no n'hi ha prou d'extassiar-se quan se té una dòna al davant, se li té de dir alguna cosa, per curta que sia i poca solta.

—Carmeta!—li dic.

—Ui! Em sab el nom?—em contesta ella, sorpresa.

—Sí, Carmeta. Li sé el nom. El sé de cor. El sé tan de cor, que ja no'n sé d'altre, ni ganes

Santiago Rusiñol Obra completa

—Vostè és el jove del balcó—em diu ella.

—Era el del balcó—li contesto;—però des d'ahir ja no sé si sóc el del balcó, ni sé on sóc. He perdut la ruta.

Ella riu, i quan una dòna riu de lo que diu un home, és donar ales a la conversa.

Segueixo i li dic:

—Ja pot pensar-se que si li he collit la capsa... no és per la capsa precisament, sinó per vostè, per la capsera...

I agafo la capsa i la beso.

—Que fa ara?—em diu rient.

—No ho sé. Beso lo que puc de vostè—vaig dir, mirant-me-li la boca com un assedegat es mira l'aigua.

Comprenent-me, es posà sèria i sofocada i va anar per anar-se'n.

Així com feia un moment que no sabia com començar, vareig compendre que n'havia fet un xic massa, que m'havia precipitat, i em vareig quedar tan humil, tan compungit, tan bè de pessebre, que ella em devia compadir, i al posar-me-li al seu costat em va deixar acompanyar.

Pel camí, veient-me tan prudent, va començar a descapdellar-se amb aquell dalit de parlar que tenen les ànimes joves com qui dient-s'ho a elles mateixes. A l'atravessar la Rambla ja sabia qui era el seu pare: un vell escrivent d'oficina, quasi baldat, quasi tulit,

Santiago Rusiñol Obra completa

carregat de nafres i poagre, a més de viudo i sórt i malmès; sabia que vivia amb un germà de vuit o dèu anys, també donat, en lloc del estudi, a una bona educació física; sabia que era modista de lo millor de Barcelona, encara que per falta de feina hagués de vestir a certes senyores que el seu ofici fós desvestir-se; que's volia plantar pel seu compte; que tenia molt bones mans (d'això ja me'n havia adonat); que mai havia tingut relacions, i que si avui per demà es casés tenia d'ésser amb un jove *conforme*, treballador i dil·ligent, que l'establis de modista i sapigués pujar una família.

Tots aquests raonaments, tan ben fundats per un cor jove com el seu, jo no'ls sentia. Jo la mirava, la veia parlar, i a l'ésser prop de Santa Maria, amb tot i tenir l'intenció de parlar-li sincerament, ja li havia explicat que el meu pare era un propietari riquíssim de la ciutat de Sant Celoni, que m'havia enviat a Barcelona per a apendre d'administrar les nostres immenses hisendes, per a avui a demà que ell es morís; que tenia determinat que jo fes un bon casament; però que jo, que no era egoista, tan sols havia de casar-me amb la que triés el meu cor, i el tal cor la triava an ella... I al dir-li això i altres fantasies, era ja tanta la costum que tenia d'embolicar, de mentir de bona fè i al mateix temps de sos-

pirar encara de més bona fè, que quan li vareig estrènyer una mà, allí a la plaça de Moncada on vivia, no sé del cert si parlava jo o parlava un altre. El vici maleit d'enganyar em rosegava les intencions i em barrejava la veritat amb la mentida i... viceversa.

L'endemà, com se pot compendre, la vareig esperar an el mateix lloc. I figureu-vos la sorpresa que devia tenir, quan va dir-me que no volia de cap manera que l'acompanyés pel carrer, comprometent-la sense motiu; i al pregar-li que m'escoltés em va fogir com una daina, però donant-me una mirada tan dolça, més fixa, de més durada que la que m'havia donat el dia abans.

Vaig quedar clavat. Fet un tou. Vaig volguer córrer per a aconseguir-la. I rumia que rumia els motius que podia tenir aquell «comprometre'm sense motiu», em va orientar i fer compendre que lo que ella desitjava era posar les coses amb ordre, i li vareig escriure quatre mots demanant-li *relacions*, que varen ésser picar al mig del clau. D'aquell jorn endavant, a la sortida l'acompanyava fins a casa i de casa a la sortida, i tan bé anavem i veniem, tant ens miravem, tant sospiravem, que del carrer Nou a la plaça de Moncada era un idil·li de *ida y vuelta*.

Es clar que l'endemà mateix ens vàrem tutejar. Es la costum dels que ja tenen rela-

Santiago Obra Cultural

cions. Entre t'estimo i tu m'estimes i t'estimaré sempre més, etc., ella que era tan xamosa i apassionada com pràctica, m'intercalava bons consells; em deia que no malgastés les propietats de Sant Celoni, que tingués seny, que estalviés i que pensés en el demà. I jo estava tan exaltat, que fins la volia arrencar del sant treball de l'agulla i dur-la a ésser rica i a ésser princesa per camins sempre imaginaris, però aixís que volia allunyar-la del curs que haviem de seguir, sia al mar sia al Paralelo, ve't-aquí que's parava en sec, dient-me, amb llàgrimes als ulls, que per a desviar-se del camí encara no l'havia demanada, lo que va fer que jo em digués: «El demanar rai no fa pobre.» I vaig anar de dret al seu pare i la vareig demanar ben redemanada.

El pobre home era tan sórt, que no's va enterar de lo que li deia, i com tot sórt em va dir que sí; però ella no'n va tenir prou. Tenia tant l'instint de l'ordre que volia més garanties. No volia entregar ni un dit, ni una mà, ni un trist petó an el meu apassionament, sense ésser encara més demanada; i per qui, valgue'm Déu!, pel meu pare, per aquell home que en sa vida havia demanat res, perquè s'ho prenia ell mateix; per aquell quasi autor dels meus dies, tan fresc i tan natural, que considerava a la dòna com article d'im-

Ruisinol
Obra completa

portació; per aquell secretari crònic, que per a no escriure les actes ni llegir-les les recitava.

Jo prou vaig jurar al meu amor que's fiés de mí, que's fiés del pare, que's fiés de tots i de tot-hom; que quan una persona és jove no li escau la desconfiança, i que el pobre, pel pes dels anys, les finques i les obligacions, no podia baixar a Barcelona... Ella toçuda i més toçuda, a volguer tenir garanties. Prou li vareig dir que els millors jutges del nostre comportament era la pròpia conciència... no la vaig poguer convèncer ni esmerçant mig litre de llàgrimes! Tretze són tretze i dali que dali; si vareig volguer l'*anticipo* d'una cosa tan ignocent com besar-la un xic an els llavis, ho vareig haver d'escriure al meu pare.

Com que li coneixia la mandra que tenia per a escriure, li vareig enviar un borrador que sols havia de copiar-lo, i ell que sí que firma el borrador i l'envia, i encara sense *sello*, que va haver de pagar la família.

Sortosament, per l'amor, hi ha aquell noiet d'ales curtes que tapa els ulls a tantes faltetes. Jo que ignocentment vaig creure que quan veurien la meva lletra serviria de comprovant a la farsa demadatària, al veure-la tan exacte, la meva Carmeta es va dir: «Això és ben bé lletra de família», i a la porta de casa seva se'm va llençar plorant als meus braços.

Santiago Rusiñol Obra completa

XII

Del primer amor a les darreres pessetes.—De lo que pot el dimoni quan se posa a fer de les seves.—De la serp, de la bicha, *i del mal concepte en que la tenen al barri de Triana. —Tragèdia i acabament dels quartos.*

Realment mai hauria cregut la força que té el demanar per un cor senzill. Es prodigiós. Ve a ésser com posar la rúbrica al compromís de l'honradesa; és una lletra a la vista; és un pagaré a l'altar i una escriptura al Sant Matrimoni.

Aquella noia, des d'allavors, va semblar que digués: «Demàna!» i que jo contestés: «Ja demanaré.» Em va posar tanta confiança que lo que no havia lograt la flama de la passió, ho lograva un demanament que li semblava una garantia. Venia a ésser com obrir-me un crèdit.

Per a acabar-lo de refermar li vàreig regalar l'anell. Un anell d'efecte i de pocs quartos, és veritat, però que era un anell, i un

Santiago Brugal

anell és sempre un anell. Li vàreig dir que el meu pare era un home tan modest, tan senzill i tan... inepte, que no podia sofrir les vanitats mundanals, al mateix temps que tan retret i gelós de les seves grans rendes que me les volia deixar intactes, però com que el pobre era tan vell i tan mancat de salut, no's faria esperar, i allavores, demaneu-ne de tartanes, cotxes i cavalls de luxe; a casa nostra ni per a dinar tocaríem de peus a terra.

Mentrestant, a peu o en tramvia, vàrem anar duent el nostre amor, per tots els volts de Barcelona, i mai hauria pogut creure que n'hi haguessin tants per a estimar-se. El diumenge sobretot (perqué ella seguia cosint i no volia desvesar-se'n). De Sant Andreu a Montjuic i de Vallvidrera al mar, no hi havía font ni bardiça que no fossin testimonis del nostre gran apassionament, i si bé les fonts eren de xarop i les bardices eren *merenderos*, per a aquells que saben d'estimar, tot son Alhambres i Alcàzars. Després de ballar a la «Bohemia»; al «Pay Pay», o al «Centro Urbano» fins que les cames ens dèien prou, anavem a Miramar a reposar o a cansar-nos més, i del braç com dos colomins (si els colomins tinguessin braços), miravem encendre els llums allà al port, no pel port, ni per les llumenaries, sino perqué s'anava fent fosc a sota els encanyissats i la fosca és la conductora més

activa de la passió. Allí de «sóc teu» i «jo sóc teva» i «ho seré sempre» i vinguen juraments i tot aquell repertori de paraules disminuïdes dites a boca tancada, i «piu, piu» i «re-piu, piu», no'n volgueu més ni més abundoses. Si les parets fossin fonogràfiques ja vos dic jo que podrieu riure dels *murmullos de la selva*. Aquella cantina era una acàcia amb dos aucells que se'n van a jóc i xerrotejant els seus amors. Era el duo dels *Amantes* amb acompanyament d'acordeons, guitarres i vèus de beguda que feien de chor al idili; idili, ai! que com tots els altres, havia d'acabar en prosa. A l'arribar a casa, trobava al seu germà dormint, al pare roncant i el seu llit per fer... però el millor llit és el dels somnis. Cada dilluns ella em confessava que havia passat la nit abraçant-me interinament tot esperant aquell matrimoni que ens havia d'unir per a sempre.

Fóra d'això, tinc de dir que no me'n parlava sovint del tal matrimoni... i feia bé. Era tanta la seguretat que li donava el ésser demanada, que no li venia d'un any i a mí no em venia de quatre. L'estimava amb tota l'ànima, la volia més que a mí mateix; hauria dut pressa a matar-me, a tirar-me al mar, a lo que fos, però no en portava gens per a casar-me. Quan estarà millor que ara? em deia jo. Qui pot cuidar-la amb més miraments que un pro-

mès? Com comparar mai la tendresa d'un pretendent amb la d'un marit? No era millor de donar allargos a la seva mala ventura, de haver-se d'unir amb un home sense ofici ni benefici? (Què benefici, perjudicil) No era volguer-li bé, passar temps? Per a un home de conciència el casar-se és un compromís que jo allunyava tant com podia.

Això no vol dir que devegades anessim a veure mobles que com que encara no sabíem on els havíem d'enquibir, naturalment que mai eren a mida; ni que anessim a veure pisos, que sempre servíen per a lo mateix: per abraçar-nos en locals nous aixís que el procurador o la portera es distreien deixant-nos sols a les dependències. Per a llogar-los, tots els pisos eren estrets i mal orientats i per a besar-nos tots eren bons. Aquella cacera a cercar niu, amb la palla al bec, era un desfici, un excés, un desenfrè, un abús, tan abús que si el llegidor té tan sols un xic d'experiència, ja haurà comprès que es pot abusar dos, tres, fins quatre mesos, però tan fingir riqueses amagades, tan prometre i tan no complir, tants viatges a la font no hi hà canti al món que els resisteixi.

Aixís va ésser. El canti, o sia ella, hauria aguantat moltes anades, però jo, que en la meva joventut era un gran fracassat i que no n'encertava ni una, que no podia tocar una

Santiago Rusiñol

tecla sense que la desafinés, una nit em va succeir la cosa més inesperada i més funesta i més «estava escrita» que pugui passar a un home que es té de casar un any o l'altre.

El fet va passar a l'Edén, centre terrible de perversió que ha fet plorar a tantes mares, a tantes filles i a tantes mullers i que si no ha causat més esglais dels que's mereix aquella cova, és perquè elles no assisteixen a veure com se perden ells; la desgràcia va tenir lloc en aquell gran infern de immundícia. Jo hi havia anat ignocentment per a meditar les meves coses i comparar aquelles dònes, focos de immoralitat, amb les virtuts de la Carmeta. Anaven cantant i ballant, esvalotant i fent el seu fet... quan encenen un llums morats, es tornen verts, devenen groguencs, d'aquella grogor pirotècnica n'apareix una oriental, la miro, i valgue'm els apòstols, les onze mil verges i Sant Pau... era ella! Era la balcànica!!

El primer intent que vareig tenir va ésser fogir dels seus ulls. Si em mirava estava perdut; i em devia mirar i no vareig moure'm! Aqueix cop feia d'esclava d'algun harem de les *Batuecas*. Portava una mena d'arpa, però plana, amb cinc o sis cordes que tocava amb unes fustetes que feien soroll de desert o més ben dit, de canya esquerdada. Es posà a tocar i a ballar i d'una capsa ne varen eixir tres o quatre serps balladores i varen començar a

Santiago Rusiñol Cataluña

voltar uns rigodons de desert, el ball arabesc o el ball de la rúbrica i a caragolar-se-li a les cames o enfilar-se-li coll amunt i a dir-li coses a l'orella, que s'ha d'ésser emparentat amb la família per entendre's com s'entenien. Allavors, d'una bambolina, en va baixar un colomet com un Sant Esperit escènic i es posà damunt d'una taula, i les serps, quan el varen veure, es varen adreçar com dimonis, varen començar a donar voltes i volta que voltaràs fins que la pobre bestioleta es va quedar tota arraulida.

Tu ets el colom, Josepet—em vareig dir—I ja has ben rebut. Et voltarà; et plomarà; se't beurà la sang a galet; se't menjarà en salsa egipcia i guardarà les sobres dels òssos dintre una urna indo-persa.

El primer pensament va ésser de despedirme de mí i cridar *adéu* jo! Adéu Sant Celoni! Escriure a la meva Carmeta que em dongués per mort, per un *mai més!* Dir-li, amb paraules cobertes, que havia caigut dintre de dos pous foradats en dos ulls hipnòtics que em xuclaven a un abim, que benaventurat el que hi queia; després palpar-me la cartera i estrènyer les dues mil pessetes i donar-les per ben perdudes i per fí callar i resignar-me... Quan va acabar, se m'atansa, em xucla, m'agafa, m'estreny; jo em deixo apropar i estrènyer, i *requies canti pace* amen. La maleïda domado-

Santiago Rusiñol Obra completa

ra, havía aprés un quants mots més, els més urgents, en castellà, però ja varen ésser sobrers per a endur-se'm com un ai, i segrestrar-me com a un *menor*. Lo mateix que al pobre colom, em va ballar la temptaciò i ja no vareig anar a dormir a casa, ni a acompanyar la Carmeta, ni a edificar més castells enlaire... Allà, amb ella... i alabat sia Déu... que ell ja té coneixements per a sapiguer a lo que ens destina.

Aquella nit ja em vareig quedar al quarto d'ella i de les serps o sia amb Eva i les temptadores. Ja se'm varen caragolar als braços com a l'arbre del Bé i del Mal, però més del Mal que del Bé i ja ella em va mossegar i ja vareig pendre paciència. Les històries que va contar-me en idioma balcànic, a jutjar sa gimnàsia rítmica de moviments expressius, devíen ésser tan dramàtiques, que mentres me les explicava trontollaven les cadires i els sofás i sobretot el llit. Crec que em va dir que el meu ex-mestre en males arts i cartomància, ja havía mort a les seves ungles; perquè al dir-m'ho estrenyia els dits; dits d'un modo tan unglejant que senyalava escanyament amb nocturnitat i *alevosía*. Crec que em va contar que arribava del desert de caçar serps que tan sols se críen en certs oasis i amb mostrar-me un anell que duia amb una pedra més falsa que l'ànima d'en Barrufet ma-

Institut Ruisinol Obra completa

nipula als orients; crec que'm va dir que amagava unes metzines tan... metzines, que en flairant-les... bona nit viola; i tot això amb un apoteosi de pessics, d'estretes i de mots tan rebalcànics, que sols les saben les exòtiques que han pernoctat en les *tropicals*... que res: que em va tornar a domar i que en Josepet de Sant Celoni va tornar a quedar esclavitzat per aquella tigre de Bengala.

I el més trist, és el que vaig a dir:

Juro que no l'estimava; que em feia por; que em feia basarda, però que per actes psicològics, que si el cas pagués el treball ja l'esbrinaríen els savis, estimant-la o no, la vareig seguir. Les hores d'arrepentiment que em rosegaven el cor, no tenien fí ni consol, però rosegat o no rosegat jo la seguia com un cabrit. El record de la promesa (de la promesa i de la complerta), em corsecava, però... jo seguia. La domadora de bèsties, no em donava temps de dormir, ni de vetllar, ni d'estar dret, ni de geure, però la seguia. La vareig seguir a Saragoça, a Ciudad-Real, a Burgos, a Salamanca, a Pamplona a Cartagena, a Granada, a totes les regions geogràfiques que no havia pogut apendre a l'Institut de Girona. Vareig seguir-la amb dos mil pessetes, i moltes més l'hauria seguit si l'herència d'aquells conills hagués sigut més abundosa i si un fet tràgic-regional no hagués vingut a des-

lliurar-me d'aquella fera austro-hongaresa.

El fet tingué lloc a Sevilla, terra dels duros, de les olives, de Murillo, de la Giralda i de tantes meravelles que jo no he vist, però que sé que existeixen.

El sevillà, per lleis ignotes, que li deuen venir del moro, a més de grans condicions que el fan rei de la gràcia i el capdill de la justícia, té la fredat de la *bicha* o sia la serp jove. Degut a aital circumstància, una nit, en un café concert, al veure que d'una capsa exíen mitja dotzena d'aquests reptils malestrugosos, els crits i els xiscles del públic varen ésser dels que formen època a l'història civil d'un poble. Treure el nas la primera *bicha* i rompre plats i ampolles i copes, i rodolar olives i moixama i altres elements i utensilis de la casa, va ésser tot hu. Hi va haver dònes que varen fugir abandonant les criatures i fins el manton i el clavell del monyo; cigarreres que varen plorar com si se'ls hagués pegat foc a la fàbrica de puros i paquetilles estancades; hi van haver homes de calça estreta que's varen aquartelar darrera d'una columna; hi va haver senyors respectables, que amb el bé de Deu d'eloqüència que ha donat la Naturalesa als fills del país del sol, feien uns crits tan florejats per a combatre aquelles bestioles que semblava que hagués vingut l'hora de l'Apocalipsi. Tothom crida-

Santiago Rusiñol Obra completa

va a torna jornals. Alló era una petenera de les més esgarrifoses, quan al bò de l'esverament i de la indignació climatèrica, del mig dels crits s'alça un torero de la família dels *Gallos*, i groc, passant de muleta amb tant de *hule* com de coratge, diu al públic: «Ejarme solo»,.. se'n puja cap a l'escenari, la cuadrilla el segueix, assalten, i allí entre bastidors, a garrotades de cego, aquesta vull aquesta també, fan el Bailén de les *bichas*; una estesa de serpotes que semblava un pas de la Santa Bíblia.

Es per demés que m'extengui a contar els crits de la Balcànica. Vaig veure una volta un cap de húngara que a sota deia «Medusa» que me la va recordar. Tots els renecs d'Orient, dels Faraons als nostres dies, varen sortir de aquella boca. Es va unglejar, em va esgarrapar, volia cremar Andalusia, volia emmetzinar als toreros, vessar les botes de Manzanilla, esclafar totes les guitarres i per fí, i ara vé el trist, quan va estar un xic més calmada. em va dir que li dugués quartos per a comprar més serps al preu que fossin.

Quartos has dit! Santa heretge! Les dues darreres mil pessetes ja havíen passat a pitjor vida. Ja feia més d'una setmana que era pobre com una *bicha*. Li vareig contar el meu estat i ella, roenta, indignada com una arpia al mes d'agost, em va mirar amb tal menys-

Santiago Rusiñol Obra Completa

preu, que amb tot i tenir-la espessa, i a prova, i a gruix de... lo que vingui, fins la pell se em va sofocar.

—Ves-te'n! – em va dir... i me'n vareig anar, i aquí a peu, allí de tercera, vareig arribar a Barcelona i aixís va acabar un amor que me havia acabat els quartos i que m'havia fet renyir amb aquell angel de bondat.

Es cert, això sí, que me'n enduia d'un sol viatge de tres mesos de quinze a vint anys d'experiència.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XIV

Naixement d'un fill i mort del pare.—Darrers consells... i misèria.—Benediccions i enterrament.—Reflexions que'm faig al quedarme sol i orfe i sobretot pobre, lo que prova una volta més que res fa reflexionar tant com la pobresa.

Duia quinze anys d'experiència, però els jorns que varen seguir varen ésser d'un color tan negrós, que's necessitava el dò de viure que havia tingut ja des del breçol per no deixar-me defallir.

De moment tornava a ésser pobre; i això solament ja fa esverar. Esser pobre i haver sigut ric (encara que ho fos provisionalment), és un xic més dolorós, que el que no ha tastat la fortuna. Els òssos s'han posat a lloc, les cames s'han fet flonges, el ventrell engrandit, els nervis s'han arronsat i quan arriba la pobresa, com que un s'ha anat tornant tan tou, tot cruixeix, tot ve estret, tot tiva i l'aclimatació és terrible.

Santiago Rusiñol Obra completa

Per acabar-me de malmetre, a la dispesa del Carrer Nou, on encara devia dos mesos que ja els havíen borrat del record i de la llibreta, em guardaven dugues cartes, una ail que, per l'estil de la lletra i tres faltes d'ortografia, vareig conèixer qne era d'ella i un plec tancat i lacrat de l'Ajuntament de Sant Celoni.

La lletra d'ella, sense més ni més, m'anunciava que aviat passaria a l'estat de pare. Em deia que m'ho feia sapiguer per un deure de conciència, però que ni al seu fill ni an ella, no els cerqués pas que no els trobaria. Ja que havia tingut la feblesa de fiar-se d'un perdut, tan... (aquí una llista de *tants* que per lo aspres, encara que verídics, no els vull posar en lletres de motllo), tan... això i allò, i lo de més enllà, no volia que el seu fill sapigués que tenia un pare embustero, farsant... etcètera, etcètera, i que ella, del modo que fos, ja es cuidaria de pujar-lo, que per malament que en sortís seria un sant, comparant-lo amb l'indigne autor dels seus dies.., i aquí un «adéu» i un «per sempre més» i tres ratlles més de insults tan motivats com plens de substància.

Tinc de confessar que la lletra em va ferir. I amb motiu. No s'és pare aixís com aixis, sense que el cor se'n ressenti i el cervell faci la bullida poc o molt i més molt que poc. Si hagués sapigut on vivia, hauria corregut a

Santiago Rusiñol Obra completa

veure-la i me li hauria tirat als peus com un pare pròdig que torna, però també tinc de dir, per a ésser sincer, que aquella valentia d'ella de martenir-lo i de fer-se'n càrrec i aquella pobresa meva de no poguer-li pagar ni mig porronet de *biberon*, em va fer arronsar les espatlles i resignar-me a la planeta prometent-me, això sí, que si mai tingués un revés de fortuna (i el revés, per a mí, era ésser ric), a més de donar-li el nom (que era donar-li ben poca cosa, amb modestia sigui dit), li faria donació en vida, de tots els bens, síen mobles síen immobles.

L'ofici de l'Ajuntament era una mena de *exhorto*, un *busca* i captura, un *comparezca*, fent-me sapiguer que el meu pare estava a punt de morir, i que com que no sabíen jo on era, em cercaven oficialment per a que *acudis* a Sant Celoni abans de les vintiquatre hores d'haver estat feta la *demanda*.

Les dugues lletres, amb tot i tenir un tò tan diferent, lligaven fins a cert punt. Aixís com en la primera em feien sapiguer que era pare, en la segona que era fill. El document era retraesat de vuit díes (temps sobrer per despatxar assumptes d'urgència com el morir-se), però el cor va dir-me que el meu pare no se'n aniria d'aquest món sense tornar-me a beneir, aixís és, que vareig empenyar-me un *terno* d'hivern que encara em

Santiago Rusiñol Obra

quedava i me'n vareig anar a Sant Celoni.

No em vareig equivocar... vivia! Vivia com un rellotge que toca les hores amb mandra, però... sortosament encara vivia. El vareig trobar al mateix llit i en la mateixa posició que l'havia deixat al anarme'n, la mateixa *sobrietat* i el mateix *san-francescanisme* i dient tan sols que per a cuidar-lo tenia un vell agutzil, ja queda explicat que el desordre no havia fugit d'aquella llar amorosament desordenada.

Al veure'm va tombar el cap, un cap de *lentes* que s'apaguen, de cabells blancs que's destenyeixen, un cap patriarcal d'oficina, i amb gran esforç em va dir: Escolta fill meu: Te dic fill meu i això que... escolta fill meu... confesso que ja no t'esperava. No és que fès cas de que no vinguessis. Ja no faig cas de res al món. Ja tot jo sóc una durícia. M'he fet masell. Tan masell, que fins per a entregar l'ànima em faré extendre un rebut, i com que sempre tot m'ho he tirat a l'esquena, és natural que els fills segueixin l'exemple que han vist... diguem, dels seus pares. No sé si ets casat o si ets solter, si ho ets, pobre dòna! ja a planyo i si no ho fossis pobre d'ella i pobre de tú i potser de tots dos, perquè amb el jòc d'enganyar-se, sempre hi surten perdent l'un i l'altre.

Ara—em va dir, al cap d'una estona—re-

Santiago Rusiñol Obra

corda't d'alguns consells que et vull donar, són els darrers i els darrers sempre són bons perquè no en vénen d'altres al darrera. Primer i quasi únic: Sies ric, val-te dels medis que vulguis però sigue-ho, que quan ho siguis, ja en pots haver fet de picardíes, de desfalcs, de trampes i d'estafes, que tot te serà perdonat. Pot-ser diran mal de tu, però com que el diran del darrera i no el sentiràs, que s'esbravin. Mal no sentit, és mig perdonat. Al davant teu no hi veuràs més que acataments i cortesies. Diran que ets un aixerit, un financier, un home de cabals, que res fa doblar la espinada com les dobletes de cinc duros.

«Sigues ric—encara em va dir com una obsessió d'ultra-tomba. No deixis d'ésser-ho anc que reventis. M'han dit, alguns que et conèixen, que tens vivor, que tens mà esquerra, que no et destorba la conciència, tot això ja és molt, però no n'hi ha prou: totes aquestes dots... lleugeres, són les eines del treball, però tens de sapiguer les fer servir. No planyis ni a Adam, caragola, comercieja, que ja ve a ésser lo mateix, arrenca aquestes dobletes encara que sigui amb estenalles, però sempre a les portes del còdig, tenint molt de compte amb els reixats. Jo no ho he fet prou i això... que vaja, i ja veus de la manera que moro; entre tú, un agutzil... i gracies.»

Lo que va dir després d'això quasi no ho

Santiago Rusiñol Obra completa

vareig entendre. Recordo sols aquesta *metàfora*. Hi han dos menes de netedat: de dintre a fòra i de fòra a dintre. Els que volen la ànima neta i confosa la roba blanca i els que volen el trajo net i la conciència com un drap brut.

Tu síes dels uns o dels altres segons vinguin les circumstàncies..., i no em recordo de res mes. Em va tornar a beneir, em va encara beneir tres díes, jo al veure que se n'anava no vareig plorar per no entristir-lo, no vareig parlar de confessar per no donar-li un esglai, i al cap de quatre va morir als braços meus i de l'agutzil, com qui mal no fa, mal no pensa.

Un cop ben mort va venir l'alcalde, el jutge municipal, els regidors del seu color, que no els havia deixat mai en les seves lluites polítiques i si no que no varen venir-hi els bombers, hi hauria sigut tot el poble que té representació i sense vanitat de fills, puc dir que fou un jorn de dol per a la vida de Sant Celoni.

L'ajuntament va pagar l'enterrament i va fer bé, perqué si s'hagués hagut d'enterrar-se amb els diners que vàrem trobar-li, o els que m'haurien trobat a mí, encara es pot dir que a hores d'ara estaría de còs present. Vareig presidir, vareig estrènyer una renglera de mans de totes les mides i etxures i arreplegant lo que vareig poguer de la venda de quatre

Santiago Rusiñol Obra completa

restes de llits i sofàs malmesos que em va comprar l'agutzil, o síen catorze duros, que amb setze més que en vareig guanyar al poble mateix per distreure'm, m'havíen de servir de base a la fortuna del pervindre.

Al sortir del país nadiu amb trenta duros al sarró, altres voltes no hauria parat fins anar a parar... al cuartelillo, però aquells mots sentenciosos dits en moments tan solemnials de «síes ric», m'havíen entrat com una aresta a les entranyes. Ja tenia vintisis anys, ja era major d'edat i pico, ja havia de pensar en la vellesa, que no havem vingut an aquest món per a creixer i desenrotllar-nos com els arbres del passeig o com criatures analfabetes.

Volia ésser ric i vareig tirar plans. Vaig decidir de posar ordre, d'estalviar, d'assegurar-me, de tenir idees polítiques, vaig pensar ésser des d'aquell moment federal de tota la vida i em vareig convèncer que sols el treball podia reivindicar-me.

Es clar que el meu treball no havia d'ésser una feina fixa com un rellotge que va a l'hora. Això converteix a l'home en una mena de itinerari, de bàscula o de comptagotes i jo volia arribar a la riquesa per l'enginy, pel bellugueig, per l'etzar, encara que fos per la trapissonda i com que la sòrt sol protegir als que tenen voluntat, la sòrt va venir a trobar-

Santiago Rusiñol Ca. Ignasi

me en forma d'un ciutadà de la vila de Sant Celoni que vivia a Barcelona.

Em va dir si volia ésser viatjant de la seva casa i com que això entrava de plè en les meves aspiracions, vaig entrar de plé al gremi de viatjans catalans, d'aquests lluitadors de l'aranzel, d'aquests expedicionaris, d'aquests porta quilomètrics que han portat el nom de Catalunya, a les regions més llunyanes de la nostra mare Espanya.

I viatjant saldos vaig començar la part que en direm productiva, de la meva vida trontollosa.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XV

El viatjant català

Abans de començar a viatjar, perquè el que llegeix es faci càrrec de quin era el meu estament, he de dir lo que és el viatjant. Aquesta corporació del mostruari ambulant, aquests firaires moderns que porten una indústria a coll com si hi portessin una comarca, aquestes guerrilles de gent ardida (que «aquí caíc i aquí m'aixeco», van parant xarxes de temptació a tots els pobles i poblets de la nostra geografia.

El viatjant ha de tenir de vinticinc a trenta anys. Si és massa tendre pot ésser vençut per la malícia del botiguer, que no dorm i fins dormint no bada; pot mancar-li l'experiència que requereix la compra-venda, i sobre tot pot patir de mal de generositat, que és el vici més perillós per al viatjant que viatja... i si passa dels trentacinc pot tenir els òssos cansats, pot perdre la paciència que necessita el treure's el gènere o pot tenir *querència*

Institut Ramon Llull Obra completa

parroquiana i fer concessions comercials. El viatjant ha d'ésser eloqüent, perquè el maneig del mostruari necessita molta oratòria, oratòria pràctica, però oratòria; que un home curt de paraula sempre queda curt de *pedidos*.

Quan el viatjant té tot això, ja pot llençar-se a viatjar. Es compra un trajo de Terrassa, que vist de lluny sembla un xic anglès; es compra una *boquilla* d'ambre, que sol ésser una cuixa de dòna, un cap de negra o un *zuavo*, o sinó una pipa noruega, perquè sense fum no hi ha viatjant; es proveeix d'un cinturó plé de gafetes i ferramenta, d'on pengen les claus del mostruari, un llàpiç, el trempaplomes, un escuradents, un cordador i un neteja-ungles; es compra un rellotge de braçalet, un capell tou, una corbata verda, una agulla de corbata amb un llumet elèctric-mecànic, un encenedor que a voltes s'encèn i un bastó amb una ferradura, i un cop proveït d'aquestes prendes que a Cáceres o Valladolid seràn l'admiració del Cassino, factura les seves capses i, apal, a conquerir pobles.

Sia a la ciutat que sia, se'n entra al cotxe de la fonda i sempre és el primer d'arribar. Quan pugen els altres viatgers carregats d'infants i de maletes, ja troben el viatjant que s'està fumant una pipa, i quan arriben a la tal fonda, que sol ésser la millor i la menys cara, ja troben el millor quarto pres i tancat

com un castell, l'entrada plena de mostruaris i an ell gronxant-se en un balancí i fent-se enllustrar les sabates.

El viatjant, si és al matí, surt a donar un tom d'inspecció. Se'n va a veure els monuments que hi hagin, més o menys històrics; s'entera, sense precipitar-se, del passat de l'encontrada; es fixa en els rètols de les tendes per a sapiguer, quan arribi l'hora, on té d'anar a donar falconada; mira els teatres que estàn oberts; pren un vermut an el millor cafè; posa el rellotge de *pulsera* amb el meridià de la ciutat, i se'n va a dinar a la fonda.

Aquests dinars ja els coneixem. Són els dinars de reglament, que s'han anat petrificant en totes les fondes nacionals de la nostra península ibèrica. Allí el brou de locomotora, la vedella neurastènica amb aquella dotzena de pèsols que de la llauna de conserves han rodolat an aquella salsa que va de pares a fills, aquell peix fregit, Déu sap quan, que sembla que ha eixit del mar mossegant-se la cúa ell mateix, aquell pollastre desenterrat de les ruines d'Itàlica, les galetes que tots havem patit i les ametlles que ningú ha tastat; dinars fets per a viatjants que no tenen temps de plànye's, dinars que sempre, a l'arribar als postres, per manca d'alimentació, acaben en controvèrsia.

La controvèrsia sol entaular-la quasi sem-

pre el viatjant amb els parroquians de la casa, que solen ésser el jutge de pau, el capità de carrabiners, un delegat del Banc d'Espanya, un senyor de la Tabacalera i tres o quatre solters del poble, que s'estimen més no menjar ells que mantenir una família.

Allí el viatjant *romp* a parlar d'assumptes trascendentals, dels problemes d'exportació.

—El jorn que augmenti l'exportació,—comença dient—i augmentarà, pesi a qui pesi i costi el que costi, podrem enviar els productes que ara ens sobren a la *columna*, i els nous que anirem produint. Podrem enviar matèries químiques, guano artificial, sulfurs i sulfats. L'indústria del cuiro i del calçat adquirirà gran preponderància. Exportarem la barretina, la boina, el *turronero;* manipularem la civada, el paper, el cànem i els raims de vinya. De la primera matèria n'anirem treient la segona i la tercera i fins la quarta, i tindrem el mercat d'Amèrica, de totes les nacions llatines, el de Turquia i el de l'Aràbia. I els nostres panyos de Terrassa aniràn a vestir els còlons de Madagascar i de Melilla, i aixís es fa nació i aixís es fa pàtria, una pàtria mancomunada, com deia En Pi i Margall i altres caps de brot de l'Economia.

—Tota aquesta exportació—li contesta el delegat del Banc d'Espanya, que és de Galícia, la terra dels prats i de les vaques,—per-

Santiago Rusiñol Obra completa

judica a la remolatxa, i qui diu la remolatxa diu Aragó, el *remolachero*, i entenc jo, i me'n faig solidari, que s'han d'*hermanar* els interessos regionals amb els nacionals, i Aragó és digne de que se l'escolti.

—Aquí sols hi ha una sola pàtria—diu el capità de carrabiners.

—Aquí som agricultors—salta el de la Tabacalera; — Espanya és el graner del món. S'ha de protegir el blat de Palència, perquè sense blat no hi ha pa i sense pa no hi ha agricultura, i sense el conreu de la terra, no hi ha indústria ni panyos de Terrassa, i sense *eso* no hi ha viatjants.

I aquí el viatjant protesta, llença les ametlles torrades, alaba la Rambla, parla d'En Clavé, elogia el Tibidabo, es burla del Manzanares, ensenya el mostruari, vèn un *corte* de panyo an el capità de carrabiners, mitja dotzena de mitges al delegat del Banc d'Espanya... i cridant, cantant i bevent i fent-se l'amo de l'hostal se'n va a pendre cafè i copa amb els mateixos que s'ha escomès, alabant-los la població i dient-los-hi que Espanya, aixís que compri prou merceria, entrarà de plè an el concert de les nacions estrangeres.

Al cafè juga al dòmino. No sé què ho fa que el viatjant sia tan donat al dòmino. Potser és que és un jòc que ha de comptar-se i

Santiago Rusiñol Obra completa

és aficionat a fer comptes. Tal volta el soroll de fitxes li fa l'efecte de castanyoles, o pot-ser sia que el viatjant sap de jugar-lo i els altres no i, naturalment, sempre guanya; el cas és que per obra i gràcia d'aquell repicament de tecles, ell prèn cafè i copa de franc, i així que l'ha acabada de pendre se'n va a cercar el seu mostruari, i amb el mateix coratge i *bizarría* que un artiller, se'n va al canó, amatent a batallar, fins a la darrera trenzilla i a la darrera cana de beta, mori qui mori i cobri qui pugui, perquè si és costós el vendre encara és més costós el cobro.

I allavors comença la lluita. L'aranya, o sia el botiguer, té de barallar-se amb la formiga, o sia el viatjant català. L'aranya té estesa la terenyina en carrerons fortificats, en els forats de la muralla, en els baixos dels amples palaus, en els aixoplugs, en les barbacanes, a sota els murs de les catedrals, an aquells pilots de runes que foren alcàcers de reis; allí han teixit la terenyina per a agafar a les pobres mosques, filles d'empleats de poc sou, de subdelegats de Déu sap què; a les pobres capitanes amb més fills que galons tenen les mànegues dels marits; a les suboficiales d'Hisenda amb més esperances que quartos, pobres flors musties i marcides de rambla provinciana, que no tenen altra visió que les acàcies de la plaça, ni més horitzó que una

Santiago Rusiñol Obra Gràfica

planura amb quatre pals de telègraf i que van als aparadors com les papellones a la llum. I entre elles i el de la botiga i el viatjant que dúu temptacions i mostres de novetat i aires de fòra i flaire del mal, es comença la guerra sorda, més terrible que moltes guerres, perquè s'hi juga molts cops l'honra i el vi i el pa de les famílies.

L'aranya es defensa com pot: recula, ataca, regateja, plora, prega, menyspreua, escup, ungleja, sua; i la formiga tanteja, canta, parla, mossega, resa i renega. L'aranya darrera del taulell, com darrera d'un bastió, palpa la seda del mostruari fins a cansar al viatjant, i la formiga, o sia el viatjant, li frega pels ulls el gènere com mirallets per a sitiar-lo. L'aranya no's vol entregar; la formiga treu més municions. El del mostrador li treu les capses, el de la part de fòra les hi apropa. Hi ha una pluja de regateig: els preus, com si fossin metralla, salten d'una banda a l'altra, fins que la plaça es rendeix i el viatjant català apunta en el llibre una *nota* que és una capitulació, mentres va pensant: «Ja has rebut», i l'altre pensa: «Ja rebràn les noies que ara es passegen per davant del quiosco de la musica. Tu, viatjant, m'has tret les entranyes, però ja els treuré jo an elles el fetge.»

Acabada l'hora del tràngol, el viatjant es va... a divertir, a fer broma, a esvalotar un

Santiago Rusiñol Obra completa

xic. El que surt de mena castiç, li agrada molt fer bona parròquia, però també li agrada el *mujerío*. Per quelcom porta aquell rellotge i aquella agulla i aquella boquilla. El viatjant va al cafè-concert. S'ajunta amb altres i prèn un palco, si pot ésser proscènic millor. El viatjant, com que ha viatjat (i no hi ha res que ensenyi tant an el món com el viatjar), sap tots els cuplets de memòria i els coreja amb la cantadora. La cupletista, que també viatja (i tant món com el viatjant), li endreça de dret una mirada. Ell la contesta i ella somriu. Ell fa una senyal i ella fa l'ullet, i amb la senyal i l'ullet ja saben on han de trobar-se: an el restaurant de nit, en l'únic restaurant de nit que hi ha obert de nit an aquell poble.

Aquest tal restaurant de nit sol estar sempre en un carreró empedrat de palets i en sense acera, i sol estar sempre en una pujada i als voltants de la catedral i davant d'una *funerària*, que tampoc es tanca de nits. Al costat de l'única porta hi sol haver un aparadoret amb una bombeta elèctrica, també trista i també funerària com una cuca de llum, que fa claror a una llagosta que sempre sol ésser la mateixa, sis llagostins que semblen la cria, un *chorizo* rovellat, uns *percebes* com unglots de bruixa i un pernil a dintre d'una funda com un bocí de mòmia en conserva. A l'entrar,

Santiago Obra Completa

darrera el taulell, hi sol haver l'amo mig adormit, perquè es vegi bé que és de nits; i al costat la sala de les *juergas;* una saleta reduïda com una capsa de maçapà, amb els seus toreros de torn i una col·lecció completa de cromets de capses de mistos i les ampolles que han de servir aixís que comenci la *francachela.*

Allí arribava el viatjant. Allí arriben més viatjants. Allí hi van més cupletistes, seguides d'algunes mares vestides amb els pellingos que havien sobrat a les seves filles. I allí entra algún periodista, el senyor que no pot dormir, cinc o sis que no tenen sòn, dos jugadors de la «Peña agrícola», i un cop acoblats en una taula fan portar la seva ronda de *chatitos* i fan un xic de *juerga*, i qui no li agradi que ho deixi.

Allavors, els viatjants s'animen, s'exalten, i sens recordar-se ni on són ni an el país que viuen, amb el caliu de la beguda i l'allunyament del mostruari, rompen a parlar en català.

Els que no són catalans, com que no'ls entenen, protesten; però aixís i tot n'hi ha un que diu: *que la lengua catalana es la lengua de Verdaguer, a más de ruda y enérgica.* Un altre que diu que és *dialecto;* un que En Menéndez Pelayo va dir *que sí, que era lengua;* els que diuen que allò *es ladrar;* una andaluça: *pelmazos;* una francesa: *oh, la la;* aquest

Santiago Rusiñol Obra Social

s'enfada, aquell insulta, i el que insulta va i fa un *pedido* al que *ladra*, com En Verdaguer en la llengua *ruda y enérgica* d'En Marcelí Menéndez Pelayo, i allí torna a sortir En Clavé, les Rambles, aquella *Puerta*, els pendons i lleons de Castella, els xiquets de Valls i Sabadell, acabant amb més *manzanilla* i amb un abraç cordial de les *patrias chicas y grandes* i el repartiment d'uns quants prospectes de la casa que representen.

Allavors, el viatjant, o bé acompanya a les cupletistes o se'n va de dret a la fonda. Arriba al seu quarto plè de capses: les fica dintre de altres capsetes. Escriu a la casa: «Tantes *notas*.» Escriu cartes a vàries cases d'Espanya, on hi ha anat deixant de mica en mica el seu escampall de mitges promeses. Li agafa sòn, pensa en Catalunya, es fica al llit, encasta de pas la darrera etiqueta que troba de la Casa Puig i Comandita a la pica d'aigua beneita, s'adorm i somnia en trens, en hostals, en quilomètrics, i somnia que ja no és viatjant, que ja és *comandita* i que ja és amo.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XVI

De la primera sortida amb el mostruari.—Del modo que per fer notes s'ha de conèixer el cor de la dòna.—Toros i vi.—De com amb enginy i experiència es pot negociar amb ultratomba.

Ara sapiguent com viatja el que té estament de viatjant, he de dir, que no tots són iguals. Jo per exemple, era dels pitjors o dels millors segons com se mira. Si el viatjant ha d'anar a la *nota*, al *pedido* o a la transacció, transigint amb la conciència, jo era un trumfo; no hi havia un mellor; però si havia d'acreditar l'honradesa de Catalunya, diguem pobre Catalunya! i tirem-hi un vel com una flassada.

Es veritat que el gènere de saldos que viatjava per la casa «Corrons, Sant Pau i Companyia», no es prestava a fer filigranes d'austeritat comercial. Aquests saldos de cotilles, de mocadors mostrejats, de gorres d'infant, de refajos, de peces desaparionades i de mada-

Santiago Rusiñol Obra Cultural

polams, n'eren tant de saldos i el meu principal i companyia els havíen comprat tan baratos, que el pobre comerciant que em feia oferta, ja tenia un «fet» tan sobtat que el deixava esglaiat per mig any. Tot lo que duia al mostruari havia ja passat de moda al temps del bon rei Amadeo, però hi han províncies germanes que la moda no els vé de dos llustres. Lo que volen aquella bona gent, és que se'ls hi dongui a un preu que sembli que el venedor hi perd diners, i com que jo, quan feia una venda, feia uns udols i uns esbufecs com si em traguessin el fetge, i m'escabellava i cridava com si m'arrenquessin un queixal, hi havia comerciant que ho creia tant que jo perdia, que em planyia, m'entraven dintre i per a refer-me em donaven una presa de xacolata.

Ademés, segons les comarques, tenia certs procediments per a fer-me meus als parroquians i sobretot a les parroquianes. El sistema més general era el de fer-me l'enamorat. L'amor, ben administrat, vé a ésser un eixuga mostruaris. Si el botiguer tenia filles per a casar, posem per exemple, abans de descapdellar el gènere, començava per mirar-les de un modo tan entendrit, tan cor-ferit, tan de moltonet degollat, que al mostrar els saldos al pare, com que les noies em miraven com si ja fós un futur gendre, no gosava regatejar i

saldavem aquell negoci com qui arregla un compte de família. Si per etzar era una viuda la que regentava l'establiment, plorava tant al difunt amb ella, ne deia tant bé, sense conèixe'l i acompanyava tant a la màrtir en les seves tribulacions, que semblava que viatgés llàgrimes... i la que plora tampoc regateja... i en tocant a les dònes casades, no se me'n esmunyia ni mitja. Per l'enginy de la incomprensió o sia del no ésser compreses, no en trobava cap que fos compresa i com que jo els hi feia compendre que tenien un marit que no les havia compreses i com que els hi donava consells-pràctics per a fer-se'ls seus i compenetrar-los, estaven tan agraïdes que deien a l'home: «compra aquest gènere»; i el home sense sapiguer perquè, s'omplia de saldos els prestatges.

Això en tocant a les dònes, que en quant a ells ja era més difícil, però també els feia lo que podia.

Dues coses m'havien donat els resultats positius: la musica i la beguda. Que la musica amanseix a les feres, ho sap tothom, però jo puc comprovar que també *aplaca* al botiguer. En les estones vagatives que m'havien deixat el no fer res, havia après a esgarrapar d'una manera poètica la guitarra sentimental, i sembla impossible lo que serveix aquest instrument, diguem de corda, per a les

Santiago Rusiñol Obra completa

transaccions comercials. Aixís que trobava un comerciant que tingués un xic de veu *castiza* o sia gutural, sapigués gemegar en flamenc i es deixés acompanyar, ja era meu. Ja havia saldat. Anavem al vespre al reservat d'una fàbrica d'expansionar-se, amb tres o quatre amics de confiança i alguna dòna de desconfiança, i quan havia cridat que *mi mare*, i que el *cimenterio*, i que *puñalada* per aquí i que *clavelitos* per allà, l'entendriment el dominava, queia de cap a la compra, i ell demanant i jo apuntant, al cap d'un mes es trobava amb la casa plena de saldos i amb cada lletra a crema-dent, que li arrencava tots els gemecs que no li havia arrencat amb la musica. I en quan al ram de la beguda, ningú diria les existències que el beure expansiu i fraternal ha pogut treure del mercat. El botiguer que pot arrencar-se de darrera del taulell, fer-li abusar de la *manzanilla* i *enchatarlo* tota una nit, no té un no; és home a les roques. Amb tot i tenir la nostra indústria més columnes al aranzel que la mesquita de Cordoba, la beguda i la guitarra sòn tant els dos puntals de Hèrcules del sistema proteccionista, que el dia que no es begués ni toqués, molts establiments hauríen de tancar les portes. Mentres hi hagi tavernes a Espanya (i per ara podem estar tranquils), no hi ha perill que cap patria *chica* es disgregui de la patria gran... La

Santiago Rusiñol Obra completa

confraternitat del *copeo* apaga tota autonomia.

Es clar que no tots els botiguers es deixen tentar per tals futeses. Encara hi ha patria, gràcies a Déu. Ja havem dit abans lo que és l'aranya a l'aguait, darrera la terenyina. El botiguer de tot el planeta, és més aviat auster que expansiu. Quasi tots ells són sorruts, són defensius, se'ls ha d'assetjar. N'hi han que dormen, n'hi han que mosseguen, cada hu té les seves trinxeres i el seu sistema de matar mosques (i qui diu mosques diu mostruaris), i el que és pràctic, ha de inventariar-los, estudiar les seves flaqueses i atacar-los per la flaquesa.

N'hi han que se'ls ha de dur als toros i davant d'un Veragua o d'un Miura capitulen sense condicions. Així que senten que un català diu: *olé*, i *tu mare*, i *eso é*, i *malaje*, i *que tio*, primer se'n riuen de l'accent, però després, quan ja han rigut prou, os farien un petó a l'ànima. Jo havia après un mostruari mig de Córdoba, mig d'Hostafrancs, de no *seas bruto*... No siguis mussol, *Esaborío*, Gandul, *Ejarle solo*, No t'arronsis; que no hi havia qui el resistís. El botiguer de *la afición* m'hauria donat les balances, la mitja cana i el llibre de caixa... la santíssima trinitat de les cases comercials, lo que també prova que els toros és un altre lligam d'unió de la germandat ibèrica.

N'hi han d'altres que han d'aguantar les aficions diguem-ne casolanes, que són les que em carregaven més. Per exemple els que els hi dona per jogar al tuti o al mús els diumenges a la tarda voltats de tota la família, d'alguns amics de la família i del viatjant de la tal família. Per a guanyar o perdre trenta cèntims es tenen d'esmerçar quatre hores de *arrastro* i *pedres* i fer l'ullet a homes molsuts i amb més barba que el cap del gegant de sota l'orga, o per senyalar-se un as o un rei un s'ha de deixar trepitjar per peus més amples que una pastera, i lo que em desesperava més, que tenint coneixements per a deixar-los plomats com verdums al temps de la muda, pel negoci, em tingués de deixar guanyar com un garrinet de cria.

N'hi han d'altres que s'han de convèncer pel sistema de l'oratòria, tan estimada an els nostres climes des d'En Castelar an En Maura, No. El tenir bones paraules, no solament fa menjar als malalts com tots sabem, però s'ha de dir que també fa tòrcer al negociant. Un bon discurs fa miracles, i he observat que amb eloqüència pot carregar-se un vint per cent a la quincalla i a la *bisuteria*; un dotze per cent als panyos; un vuit als gèneres de punt, i un dos i mig als productes químics. L'espanyol que sent un discurs ben ampulós, ja ha begut... gènere; quasi es pot anar al ca-

laix que és lo més sagrat que hi ha a la terra.

N'hi han, també, que per a complaure'ls se'ls té de passejar les criatures. L'entendriment paternal tampoc l'ha d'oblidar el que viatja. N'hi han que's guanyen contant els *colmos*, que ells repeteixen a l'endemà al *Círculo de Industria y Comercio*; altres parlant-los-hi de política; els més amb la Santa Insistència, i per fi, hi han procediments que en podriem dir... especialitzats sols aplicables a certs cassos d'experimentació terapèutica.

En citaré un de curiós, per a acabar la secció dels saldos, que em va passar a la ciutat de Avila, empori que a més de les lletres i les ciències i... les adherents, sempre ha sigut aimadora dels misteris psicològics i les manipulacions d'ocultisme.

Un botiguer d'aquella metròpoli que havia mort, però que no descansa (perqué no el deixaven descansar), havia tingut la gran sòrt de que la dòna li sortís *medium*. Aixís que arribava un viatjant a comprar mercaderia a la ex-casa del ex-actual, no es podia fer una compra sense que ella, o sia la viuda, ho consultés amb el difunt...

Ens posavem entorn d'una tauleta, apagavem el llum, i a les fosques començaven les consultes.

«Evarist—deia la tal viuda,—podem comprar aquestes indianes?

Santiago Rusiñol Obra completa

«Crec, crec—feia el *medium* amb la mà—i volia dir que no.

«Farem bé si comprem? tres crec-crecs, que volia dir que si.

Allí no es comprava una rata sense el parer de l'altre món. El difunt cuidava el negoci de la casa comercial com si en lloc de nadar entre l'èter estés sentat a darrera del taulell. La viuda duia una llibreta, on anava apuntant les respostes, i el viatjant segons el qué deia el mort des del seu no ésser, feia negoci o deixem-ho còrrer, lo que prova, que el tal viatjant havía d'arribar a les columnes de l'aranzel de lo *ignot* i comerciar amb ultra-tomba.

Jo en una de les sessions, per sota la tauleta vareig començar a tocar el peu del *medium*... i el *medium*, res. Vaig arriscar-me fins el genoll... i el *medium* anava deixant fer. Vareig insistir amb perseverància, i com que el *medium* era una viuda, i per *medium* que fos era viuda, va tonar-s'hi i ja hi vàrem ésser; deixant detalls que no escauen a la serietat comercial, sols diré que des d'aquell dia vareig tenir el mort a les meves ordres. No se li va fer cap consulta que no digués: Crec, crec, crec.

I des d'aquell jorn endavant an aquell recò de la ciutat d'Avila, pàtria immortal de Santa Teresa, no es varen comprar més saldos que els d'En Corrons, Sant Pau i Companyia.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XVII

Segueixen els viatges comercials.—Les pastilles meravelloses.—On se demostra que les aigües de totes les Caldes i Caldetes tan sols curen als que les exploten i altres cosetes curioses.

Tres anys vareig viatjar per la casa dels tals Corrons, Sant Pau i Companyia. Guanyava un bon sòu, viatges, consideració comercial, prestigi, bones *notas*, quilomètric, tot lo que pugui acaparar un representant de l'Indústria... però aixís i tot no m'hi feia ric; al revès, hi havia places (dels pobles-mercats en deiem places) que ja no les podia viatjar perquè hi tenia alguns deutes, deutes petits malhauradament, però que són els més compromesos, perquè els deutes, al revès del crèdit, com més xics són, més n'hi han que criden.

A més d'això, com que era jove i era expansiu, i era en una edat que el cor s'aixampla i fa la bullida, estava cansat de trobar antigues parroquianes, que mostrant-me un infant als braços, li diguessin: «Mira el teu pare.»

Santiago Rusiñol Obra completa

Jo sols n'havia sigut una volta de pare, i ben just. M'havien arribat noves que, després d'aquella fugida tan sobtada com vergonyosa, la meva pobre Carmeta (de la que conservava un record tan amorós com malhaurat) havia tingut un noi que m'era pastat i escupit. Sabia també, indirectament, que el pujava bé, que ja caminava, que tenia ganes de viatjar, que la seva mare l'educava amb tant *temor* de Déu com de mí, que tenia el meu nas i els meus ulls i els meus posats i els meus cabells, que se m'assemblava en tot i per tot menys en la poca-vergonya. Sabia que la Carmeta havia trobat un benefactor, suplent meu, però més recte i digne, que a canvi de concessions, que ja's poden sospitar, li havia posat un establiment de capells i modes de senyora, que donava molt bon balanç, i sabia que estava contenta i que quan parlava de mí ho feia en termes tan secs, que de porc, dropo, fals, embustero i bandoler, no'm deixava.

Tot això em va esperonar. Volia ésser home, volia ésser digne, i qui diu digne diu ric, i com pel camí dels saldos sols hi guanyava experiència, vareig decidir canviar de amo, i al cap d'un mes vareig entrar de viatjant d'un apotecari que havia inventat unes pastilles contra el reuma o a favor del reuma, a més de la gota i l'artritisme i tot lo que's

cura en un sol remei, quan el remei és un específic.

Aquestes pastilles contra el reuma, o sien les «Pastilles pràctiques», no és pas que el curessin el reuma (el fabricant ja ho sabia), però el pacient havia de creure que's curava i ja n'hi havia prou. No duien *malícia* per a fer bé ni a per fer mal; eren ben neutrals. El tal reuma és un dolor que quan està cansat de fer mal deixa de fer-ne i se'n va tot sol, però si a l'anar-se'n espontani un no ha fet res per a combatre'l, no s'adona de que se'n vagi; però si an el moment que ja se'n anava s'ha près qualsevol pastilla, un dóna mèrit a la pastilla i vinga comprar pastilles que no curen, però és com si curessin, perquè el pacient s'ho imagina.

Això el meu amo ho havia après amb tantes aigües de Caldes, Caldetes, Caldasses i Caldones com naixen en la nostra Espanya, fantasiosa fins en les aigües. En tots aquests establiments d'aigualits termals-sulfurosos, encara no s'ha pogut sapiguer, ni arribarà a sapiguer-se mai, els que milloren ni els que empitjoren; els que duen dolor o els que'n treuen; els que'n duen poc i se'n emporten més; els que s'haurien curat sols i les aigües els emmalalteixen, i els que's curen en el punt just que l'aigua només fa que d'aigua. Les estadístiques són mudes, perquè hi han

Institut Obra completa

masses interessats a fer-les callar, si és que parlessin.

Hi han els metges, hi han els fondistes, els moços, els banyers, les cambreres, els amos dels establiments, els accionistes i el poble en pès. Tots els que beuen vi mercès a l'aigua, tenen interès en fer creure que el que té reuma i no va a Caldes és un malalt que no sap cuidar-se.

Si el del dolor l'endemà en té més, li diuen que s'ha remogut i «que ara va bé i que és bona senyal»; si els altres dies va empitjorant, li diuen que encara va millor i que després del mal ve el consol; si se l'han d'emportar en *camilla* li diuen que passarà millor hivern, i si té el mal gust de morir-se no té perdó; l'insulten, el denigren, li diuen que ha mort de excessos i l'enterren d'amagat, per a què els altres tulits no s'espantin i les aigües no's desacreditin... però, oh fills meus, si n'hi ha algún masell i dóna la casualitat que, per no haver-se banyat mai, les aigües li han fet efecte! Si cansat de portar les crosses, les llença, quina ovació! el passegen, el mostren, l'anuncien, el maseguen, el peixen, l'exalten i no el pengen com un ex voto a les parets de la font, perquè el malalt protestaria. Arriba a semblar impossible que una cullerada de sal, de sofre, o de magnèsia barrejada amb dèu cargues de aigua, puguin arribar a fer el bé que fan, si

Santiago Rusiñol Obra completa

el malalt creu que n'hi han fet; que un pessic de mercuri o de soda pugui entrar millor per la pell, que no entraria anb una píldora dels mateixos ingredients, i que un sigronet de substància que hi pugui haver de diferència entre Caldes, Caldetes o Caldones, pugui trobar tants Caldasses que's decideixin a tastarles. L'home està fet d'una manera que no hi ha maligne esperit que l'entengui. De l'aigua escalfada a casa en diu escaldada i de l'altra, de la dels banys, en diu termal, i d'ésser termal a ésser calenta hi ha la gran diferència que una renta i l'altra cura, i qui ho entengui... que ho expliqui.

D'aquest estudi d'observació, l'apotecari, o sia el meu amo, va deduir-ne que unes pastilles que no fessin mal ja farien bé. Les va carregar un xic d'opi, perquè el malalt s'hi adormís, i un cop adormit en prengués més... i com més ne prengués més sòn, i com més sòn... la cançó enfadosa. I em va encarregar de viatjar-les i sobre tot d'anunciar-les, ja que ell deia que l'anunci és el tot de la medicació, que el que sap anunciar, amb el sol fet de l'anunciar, ja quasi ha fet el miracle.

Vaig sortir, doncs, amb un carregament de les miraculoses pastilles, i cap a veure apotecaris que no hi creien, però que les compraven perquè no les havien de pendre ells; i vinguen gotosos i nafrats, i sobre tot vinga

Santiago Rusiñol Obra completa

anunciar de Nord a Sud i d'Est a Oest de la nostra artrítica Espanya.

El reclam que vareig explotar ha servit de exemple a tants pastillaires, que avui en dia els pobres malalts, si prenc aquestes o prenc aquelles, en lloc de curar-se del reuma pateixen del mal del dubte, que és el mal que ha fet més *estragos* en les conciències humanes. Primerament vareig fer uns cartells que's podien titular: «Eixida del Sol dels reumàtics». Al fons, a ran de les ones, s'aixecava la pastilla amb tota la majestat que pugui tenir una pastilla. Els reumàtics, al veure-la sortir tan solemnial, tan fresca i tan roenta a l'hora, tiraven les crosses al vent en senyal de Pau i d'Esperança i queien de genolls a terra, mentres un jove nafrat, mig convalescent i mig angel, amb les dues ales embenades amb cotó fluix fenicat, deia: «Hossanna! Hossanna! Hossanna!...» D'aquells cartells en vareig anar omplint els murs del poble, els vagons dels trens, els urinaris de l'estació i fins les cases de banys termals i per tots els locals i vies públiques on se pogués patir de reuma. Després vareig fer dos gegants que al dematí sortien coixos, «abans de pendre la pastilla», i al vespre, lleugers com un gínjol, «després d'haver près la pastilla», i els vareig engegar arreu dels pobles. Més tard vareig fer sortir un bombo immens, també figurant la tal pastilla

Santiago Rusiñol Obra completa

curativa (que va seguir tots els carrers de des de València a Galícia), que tenia dugues aventatges: anunciar el remei als malalts i despertar-los perquè el prenguessin; i aquí prospectes tirats als toros i allí paperets des dels terrats i més enllà globos de paper; no hi hagué nafrat ni artrıtic que no sapigués que existia una *panacea* gloriosa que els curaria amb tres sessions, o sia amb trenta pastilles, a quinze cèntims la pastilla.

I se'n van vendre, valgue'm Galileo! El anunci és sempre tan segur, que s'havia donat el cas que hi havia malalts que's millora-ven tan sols llegint els cartells. En venien els adroguers, els perfumers, fins els apotecaris. Se'n venien imitacions, que com també eren... problemàtiques, feien tan bé com les nostres; se'n varen arribar a vendre tantes, que com l'únic positiu que hi havia an el còs del pastillatge, era una racció diluïda d'opi, i com que sempre hi han malalts que abusen, es varen començar a adormir i anem dormint i vinga dormir, tant, que si avui hi han tants pobles a la nostra ex gloriosa Espanya que viuen dormits a tot avenç, a tota millora democràtica; s'hi han tants pobles neutrals i grisos que s'ageuen a la *bartola* d'esquena a la civilització, que no hi ha qui els faci entendre que el treball és llum i el geure fosca, que s'adormen an els llorers, i qui diu els llo-

Santiago Bueno Obra

rers diu el jaç, és degut an aquelles píldores que van ensopir a la mitja Espanya que encara no estava ensopida.

D'aquesta opiada adormidora jo mateix en vareig ésser víctima. Un dia que, perquè sí (aquesta raó tan poderosa que ens treu del pas per manca de raons), en vareig provar una i em va fer sòn. La sòn m'agradà i vaig tornar-hi i de la manera més tonta vareig entrar an aquest *dilema* de més dormir a més pastilleig i de més pastilleig, etc., etc. Res, que'm vareig tornar pastillòman o pastillïat, vici afrós que el que l'agafa és pitjor que el de la cocaïna; avui dugues, demà quatre, la setmana que vé una capsa i al cap de tres mesos una grossa, s'arriba un moment que aquell remei, que ni és remei ni mai ho ha sigut, tan inofensiu pels malalts i tan actiu pels viciosos, arriba a malmetre tant als bons, que si no anés a la supressió, sia lenta sia sobtada, un moriria sense reuma, això sí, però tan adormit com aquells *negritos* del Sudàn, que's deixen convertir com a xais, deixant la poca religió que els hi havien inculcat els seus pares.

Un dia, tot pastillejant, em vareig adormir a Granada i no'm vareig despertar fins a La Encina; d'allí vareig dormir fins a València; de València fins a Barcelona, i de Barcelona al pis, on vareig dormir tres dies més.

Santiago Rusiñol Obra completa

Als tres dies vingué el principal, o sia l'apòtecari (que no nomeno per a no anunciar-lo), i el poca vergonya em va dir que un viatjant que s'adormís, no li convenia per al negoci.

Jo ho vareig entendre; vareig llevar-me i la lliçó va ésser tan forta que'm vareig despedir d'ell per a sempre.

Havia perdut dos anys més, gastant ingeni i forces físiques pel bé d'aquell malagraït. Havia renyit amb quasi tots els viatjants de Catalunya, que'm tractaven d'aventurer, de aficionat, de poca solta i que per dignitat de classe em volien treure del gremi; havia escampat uns quants deutes més per totes les places comercials; tal volta entre les senyores havia fet més malhaurades; i lo més trist, que al despertar-me havia sapigut que la Carmeta, mare de l'únic fill que podia sospitar que fós *inèdit,* havia tingut una altra filla amb aquell sobrevingut, masover nou d'aquell jardí que jo m'havia deixat perdre per la mala conducta.

—Fòra sòn!—em vareig dir.—Ja has pecat prou!... Ja has pecat prou, sense profit, que el pecar més fa tarambana.

I fet aquest determini, em vareig espolsar les orelles d'una manera figurada, i vareig resoldre i executar de dur per primera volta aquella vida constructiva que m'havia aconsellat el meu pare an el llit pairal de Sant Celoni.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XVIII

Primers símptomes d'abundància.—Del modo que vareig entrar al camí de la virtut que vol dir al del diner.—Enginys curiosos per a fer-ne i de com de Josepet vareig passar a ésser Don Josep.

Per a no cansar al llegidor, que ja deu estar mig malmès de tant de seguir-me per tants pobles i tantes males costums, aniré depressa a contar del modo que vareig fer la fortuna, perqué suposo que el que llegeix no tindrà el mateix interès que jo tenia de fer-me ric. De teves a meves hi ha un cingle.

Deixeu-me dir, de totes maneres, que de la Meca a la Seca i de la Seca a la Vall d'Andorra, vareig entrar a la casa Rius, Ramoneda i Rierola, les tres cases associades, amb botiga oberta al carrer del Carme, per mal nom dita «La Economia», primerament de viatjant dels seus variats articles de lenceria, camiseria, bisuteria, corbateria i altres rengles no menys importants, que feien de l'establiment

Santiago Rusiñol Obra completa

un dipòsit de novitats o una arca de Noé comercial; hi vareig entrar tan de plè que ja no m'havia de moure. Deixeu-me dir, com adició, que vareig viatjar tres anys més, adquirint tal pràctica en el viatjar, que vareig arribar a ésser una mena de viatjadròmetre; que ja el forro del meu mostruari venia a tenir el que's diu el cul pelat de l'anar per les aules; que ja entrava a totes les cuines de tots els hostals de la Nació; que ja tenia relacions formals a totes les quaranta vuit provincies i fins a les illes *adyacentes;* que ja jogava a cartes, en el tren, amb els toreros i els revisors, i de pas em guanyava el viatge; que ja tenia mitjes querides a les places de més giro, com fites d'amor plantades a cada quatrecents quilòmetres; que ja sabia de cor totes les tavernes històriques i altres monuments nacionals i que ja no em fiaven enlloc i feien molt bé de no fiar-me, i deixeu-me dir que als tres anys em varen associar a la casa i un cop soci de les tres erres, vaig descapdellar tals facultals, que prompte vareig ésser el director espiritual de «La Economia»,

El sistema que vareig implantar va ésser sistema a la americana. Treballar molt amb diners dels altres. Vendre al comptat rabiós i comprar a plaços tan poc rabiosos que el venedor el dia de cobro ja quasi hagués perdut la rabia i no es recordés de lo que venia. Ju-

Santiago Rusiñol Obra

gar amb el capital del próxim. Tallar nosaltres, pagar ells i encara cobrar-los-hi la porta. Aixamplar el crèdit fins a l'extrem de deure-ho tot i sucar del troç; no tenir res que fos ben nostre i anar-ho venent lo mateix que si ho fos i jugar amb la lenceria, corbateria i camiseria, quedant-nos sempre les millors cartes.

La primera operació que vareig preparar als meus consocis va ésser quebrar. Però d'un modo digne. També molt a l'americana. Aquestes sospensions de pagos, si es fan amb coneixement, són unes sospensions molt boniques. Un sospèn, es a dir, no paga, hi ha reunió d'acreedors, un presenta uns llibres més nèts que si haguessin passat per la bugada i els diu: «Aquí ho teniu tot». Som honrats. Porteu-nos a un presiri. Crideu-nos de reixes endintre. Deshonreu a tres pares de familia. Escanyeu-nos. Doneu-nos garrot o deixeu-nos anar amb el cap alt; però compteu que anant a un arreglo cobrareu, no un trenta per cent, sinó un cinquanta o un seixanta. L'acreedor que està avesat a no cobrar ni un vint i en molts cassos haver-hi d'afegir diners, perquè bereni la justicia, corprès de tanta honradesa, vos abraça, vos estreny la mà, i amb aquesta operació, sense cap dels inconvenients de la venda a la menuda, havent realitzat tot el gènere i d'una sola estropada, vos podeu apuntar an el balanç un quaranta per cent líquid

Sant Ramon Fundació Obra completa

i qui diu líquid diu sólid... i no és aquest sol el negoci, sinó que els acreedors veient que sou uns quebrats tan dignes i tan generosos, vos protegeixen, vos obren crèdit i vos aplanen el camí per a tornar a sospendre els pagos quan vingui el moment oportú, amb més amplària de mires i molt més capital del pròxim.

S'ha de dir que a la segona quiebra no hi vàrem tenir d'arribar. Podiem fer el negoci tan nèt que no hi havia necessitat d'embrutar-lo... amb fantasies, perqué la *lenceria*, com la camiseria, etz. marxaven com una seda. Dintre dels mitjans quasi legals, el botiguer que té acudits i sab ben bé on té la mà dreta, pot enlluernar a la parròquia i dur-la per la drecera que condueixi a un balanç lícit.

Per exemple, jo vareig inventar vàries cosetes curioses que, picada per aquí i per allà, arrenquen les plomes al comprador i sobretot a la compradora sense que ella mateixa se'n adongui. Una d'elles, d'aquestes cosetes, va ésser la de posar en pràctica la participació a la loteria. Tots els que compraven per dos rals se'ls deixava participar, es a dir que se'ls donava un número participador del següent sorteig. Els compradors hi queien com mosques. No n'hi havia pel qui en volia i lo que és la negra del comprador i la planeta del venedor, aquest número no exia mai i si li donava per sortir,

Santiago Rusiñol Obra Social

també donava l'etzar que sempre anava a parar a la Casa Rius, Ramoneda, Rierola i Companyia.

Per exemple, també vareig trobar una combinació de *bonos* que ens va donar els grans resultats. La casa oferia un rellotge de franc pel següent sistema. El que gastava una pesseta, per a arribar a tenir aquell rellotge se li donaven set cupons, a pesseta cada cupó, que els tenia d'entregar a set amics del cupó i aquests amics n'havien de fer vendre set més a set companys més, i com que set per set fan quaranta nou, quan aquests quaranta nou havien fet gasto de cupó o sien quaranta nou pessetes, al primer o a tots els primers, que es vegessin en cor d'empendre la combinació del quaranta nou, se li donava el rellotge que podia valer dos duros i com que trobar quaranta nou voluntaris a fer aquest giro, és una operació impossible, aquest rellotge quedava fixo al fons de la meva butxaca; sistema interessantíssim que tal volta el llegidor no entengui, com no ho entenia el del cupó i quasi es pot dir que no ho entengué el que va inventar aquest sistema, però que va produir un seguit de duros que anaven caient al calaix, justament per això: per incompresos.

Per fi, i no acabariem mai, quan venia el temps de liquidar els saldos d'aquella estació,

feia dur mostres dels sobrants a casa d'un comissionista, per una persona de confiança que els deia: «si trobeu aquest gènere compreu-ne que jo en necessito» i per sota mà hi duia el meu i allí es quedava estancat com gènere del purgatori i amb aquestes combinacions tan innocents com profitoses la casa marxava bé. Al cap d'un any amb En Rius i En Rierola várem treure an En Ramoneda; al cap de dos En Rierola i jo vàrem entregar els quartos an En Rius; i als tres anys vareig donar tants trastorns, tants maldecaps, tantes angoixes i tantes trifulgues a la darrera erre o an En Rierola, que no va poguer aguantar més i em va dir: «Done'm lo que vulguis que jo em retiro al *ostracisme*» i li vareig donar el que vaig volguer i vareig quedar amo de «La Economia».

Vareig quedar amo i no vareig badar. Va durar quatre o cinc anys més que vinga anar ampliant el negoci; vinga obrir més portes al carrer; vinga anar posant més seccions i vinga la gent anant venint. Aquell establiment comercial semblava un establiment benèfic. Semblava talment que ho donessin o que repartissin la sopa o que distribuissin queviures, i no solament no donavem res sinó que, sempre seguint els consells del meu pobre pare (que un bon fill no els té d'oblidar mai), no donàvem gat per llebra perqué no era la

Santiago Rusiñol Obra completa

nostra missió, però de robes que es destenyien aixís que veien la llum del sol (tan saludable per a les persones i tan fatal per a la tintura), de rellotges que es paraven aixís que sortien de casa, i de llençols que s'evaporaven dintre del cubell de la bugada, ne vareig omplir el arrabal, part de Ribera i totes les afòres.

El diner és boig, no sab on se fica ni el que es pesca ni on va a parar. El mateix que un regiment que aixís que han passat els tambors tots els altres ja van seguint i entrant al quarter, el mateix fan els quartos amb el negoci, entrant els primers, els altres segueixen. El difícil de la pesseta, és que ella sàpiga on té d'entrar, que quan ho sap rai,entra tota sola, s'obre la caixa i ella... a dintre.

Perqué no vos penseu que jo fos d'aquells, que segons tots els preceptes dels llibres de fer fortuna, la cerqués llevant-me dematí i estalviant, i estant pel negoci, i vigilant de dia i de nit. Els llibres que diguin lo que vulguin. Tenia els òssos massa espessos per a avesar-los an aquestes pràctiques. Em divertia, tornava a l'Edén; freqüentava de senyor, als que havia conegut de perdut; tenia les meves senyores amoblades i acondicionades; anava al cafè hi perdia el temps i feia tot lo que ha de fer-se per a no tirar la casa endavant, però hi ha cases qne s'hi tiren soles endavant, i la meva n'era una. El meu mètode era el cop d'ull de

Santiago Rusiñol Obra completa

sapiguer qui havia de rebre i el mètode dels meus parroquians el de tornar-se masells, i com més mal servits, més venda i com més mal gènere més consum. «La Economia» els era un vici, tenia el que els jogadors en diuen la *ratxa*, la bona, la *potra*, l'arrencada. No podia tocar rès que no ho encertés, que no m'anés bé, com si m'haguessin beneit o hagués nascut de cara a la lluna.

Aprofitant-me d'aquesta tanda, em vareig arriscar a la Borsa i no comprava paper que no se'n anés amunt mateix que si fós paper de globo; vareig deixar diners als amics i me els tornaven tots, que era un miracle; vareig comprar terrenys al plà i aixís que eren meus pujaven, i a la muntanya i aquests baixaven; resumint, que al cap de dèu anys, quan en complia quaranta, tenia tants anys com mils duros; quaranta mil en efectiu, sense el gènenere, que no era efectiu, però que me'l compraven com si ho fos.

Naturalment, el que fa diners... té molt de guanyat per a passar per viu, per intel·ligent en el negoci i per persona respectable. Ja no em deien Josepet, ni Josep, sinó don Josep. El gremi de botiguers em venia a consultar, el que ells en deien fer transaccions; em cercaven un ferm partit per a proporcionar-me decendència; em volien encolomar dos o tres noies del meu ram, d'aquestes que per a des-

Santiago Rusiñol Obra completa

patxar-les les tenen de carregar d'un dot que quasi no el poden portar i que fins amb dot es queden en terra; en fi, que m'havia fet home; tan home, que si aquell martre que havia mort a Sant Celoni tan nèt de butxaca com de virtut, m'hagués vist en aquest estat... primer m'hauria beneït i després m'hauria enmatllevat de tres a quatre cents duros i s'hauria tirat als meus braços plorant com un Magdaleno.

Però jo volia anar més enllà. No en tenia prou. Era tossut. Volia encarar-me amb la sòrt i dir-li: «Apa minyona, veiam qui té més resistència». Volia veure si les Amèriques sòn a la dreta o a la esquerra del nostre globo, diguem terrenal; volia munyir Barcelona; volia tenir una casa d'aquelles tan florejades que per a gaudir de la fatxada, un ha de viure al pis del davant; i torre, i criats amb casaca i una llenca de Tibidabo, i jo, el més lleuger dels viatjants, volia ésser home de pès, de tant pès, que al sortir de casa, m'haguessin d'arrocegar en cotxe de dues mules com a Sa Ilustríssima.

I a tot això res de treballar com un ramensa o com una formiga. Aquesta perseverància d'ara duem un grà, ara un altre i anem omplint el cau per a l'hivern, no ho trobava digne del meu braç ni d'una vida transitòria. Ja ens ho han retret massa sovint que la nostra

terra catalana és país de *laboriosos*. Volia fer veure que n'hi han que no pateixen d'aquesta tara. Demostrant als germans de Castella, que hi ha hagut un Pizarro, un Hernàn Cortés i un Almagro dels madapolams i les cretones. Embolica que fa fort i no t'aturis fins que t'aturin. Deixar-ho tot a la Providència, sempre, això si, tenint present que an ella devem lo que som, lo que guanyem i el que perdem i quan arribés al trànsit, arrepentirse i a la nona... i qui més hi sàpiga, que més hi digui, i que Déu hi faci més que nosaltres... que els homes, ail som ben poca cosa.

Santiago Rusiñol Obra completa

XIX

La Solidaritat Catalana.—Programa d'administració.—Comicis, urnes, votants, actes, ferits, venedors i altres instruments polítics que'm varen donar la victòria.—En Josepet de Sant Celoni regidor de la Ciutat dels Comtes.

An aquells dies tingué lloc un dels moviments més socials, més cívics i més corprenedors de l'història de la nostra terra, que també havia d'influir en el curs de la meva vida com a tantes altres vides de ciutadans honorables.

Vull dir la Solidaritat.

No he d'explicar en aquestes notes, més íntimes que polítiques, lo que va ésser aquell tràngol públic. Centenars d'esmolades plomes n'han parlat amb tots els detalls. Allò va ésser anar tots a la una, un abraç de Vergara públic, un immens àpet de família o una festaça de germanor. Allí penons, allí senyeres, allí orfeons, allí tots plegats ens vàrem trobar a

Santiago Rusiñol Obra

l'acoblament amb les llàgrimes cara avall, sense sapiguer bé per qui ploravem.

Aquell moviment solidari es va volguer intensificar, completar, aglomerar, fer-lo macis, espès, compacte, cristal·litzant-lo en estat polític, i fent anar a tot Catalunya a les urnes com un sol vot, que deixés un camp ben sembrat de farigola del terrer, o sia un jòc de diputats, de segadors i de regidors, que's poguessin ensenyar als veins de les altres regions com a model de la nostra vida intensificada, etc., etc.

Naturalment, en un cas aixís, on hi anava la salut del nostre poble... intensificat, varen arribar a sortir tants i tants intensificaires, que va ésser un espectacle únic. Els homes públics que van brotar propicis al renunciament prova la vitalitat d'un poble. Tot-hom volia ésser diputat, o senador, o regidor. Tot-hom volia anar al davant, i com més al davant millor, i dur el tal poble fós allà on fós: a fer junta, a fer bases, a fer àpets, a fer patria i a fer «via fóral».

Aquest moviment de sacrifici també em va agafar a mí de plè a plè, també se'm va encomanar; i jo, l'home més privat de tot el plà de Barcelona, també vareig volguer ésser home públic i anar de cara a ésser regidor.

Em duien a sacrificar-me diferents motius sanitosos; primer la Solidaritat, no volia ésser

Santiago Rusiñol Obra completa

una excepció en aquell moviment d'empenta, m'hi duia l'esperit de classe; volia que el ram de *lenceria*, corbateria i camiseria tinguessin representació; m'hi portava jo mateix i no m'he d'amagar de dir que també m'hi duien uns terrenos que havia comprat als Josepets, que sacrificant-los per a solars i fent-hi passar un carrer pel mig no hi perdia jo, ni la ciutat, ni la Solidaritat Catalana.

Es clar que abans de presentar-me vareig haver de pensar per quin partit em decantaria. No era prou l'ésser solidari. Esser-ne eren les cobertes, però els capítols, o diguem l'*idea*, havien d'anar dintre del llibre. Podia ésser solidari, res més que solidari, un pagès, un manobre, un llauner, un burot, quasi un moço de l'esquadra, però un candidat a regidor havia de portar un programa com aquell que porta una maleta.

Ja crec que he dit an aquestes planes que a l'edat de vintivuit anys m'havia fet federal, naturalment, de tota la vida; perquè no's pot ésser federal, per vell que un sia al *ingressar-hi*, que no ho sia de tota la vida. Aixís és que podia reingressar an aquest tot de tota la etc.... sense protesta col·lectiva, però he de dir que En Pi i Margall havia sigut dels pocs homes que m'havia fet respecte, i per a no tenir remordiments vareig decidir presentarme com a regidor administratiu.

Santiago Rusiñol Obra completa

Això d'ésser administratiu, o administrador, o administra pobles, ve a ésser com un remei per fòra, que si no fa mal no fa bé. Es un amaga-pensaments, una tapadora, un tapa brut, un enganya administrats. Amb aquesta filiació un no té de comprometre's i decantar-se allí on convingui; aixís és que vareig determinar de presentar-me pel meu districte com administrador solidari.

El mal va ésser que an el meu barri hi varen haver dos candidats més: un de lliberal conservador i un de lliberal sense conservar, que també estaven ben disposats a sacrificar-se pel poble i vareig haver de preparar-me a lluitar amb ells per a sapiguer qui aniria amb més braó i més abnegació al sacrifici.

A mí cap dels dos em feia por. Ja havien sigut regidors altres voltes i tenien cassinos d'aquells que sols tenen pis, segell, conserge, i sala de juntes; però que el dia de votar surten votants de sota el tinter: tenien les forces vives... Però en canvi jo en tenia una, que no me la podien pendre: tenia la força del beure, l'amistat de tants taverners que'm coneixien d'aquell temps, de tants jugadors entaforats per tots els caus de la barriada; de tants valents com encara queden, gracies a Déu, an aquells *foyers*... i entre els seus i els meus ens ho fariem; que si ells volien fer córrer sang jo faria córrer vi, i veuriem qui té més força: el

Santiago Rusiñol Obra

suc de *bruto* o el suc de raim, els assalariats o els bevedors, els caciquets peteners o els d'En Josepet de Sant Celoni.

Vareig anar a trobar els principals encausadors de les causes justes, o sien els meus per dret propi, i cafeters, *croupiers*, jugadors, braus, taverners i dispeseres, al veure que un fruit d'aquella horta havia madurat tan bé, s'havia fet tan senyor i duia berret i rellotge propi, em varen rebre com un fill pròdig que torna pel mal camí, se'm varen posar a les meves ordres, i des d'aquell moment històric el beure no va parar fins que jo vareig eixir de l'Urna.

—Deixa'ns fer—em varen venir a dir.—Sabem lo que són eleccions, com si ens ha guessim nodrit an els pits d'una Electorera, i sabem com se treballen i com se guanyen i com se maniobren. Tu ves predicant (allí on se t escolti) que estàs per la legalitat i per la veritat i pel sufragi i tot lo que's diu en aquests cassos, i deixa'ns-la per a nosaltres la tal senyora Legalitat, que et juro que la deixarem bé. Si es presenta natural la rebrem amb tots els honors; però si dubta, fa el tonto i no's presenta pas per a guanyar, la treurem a cosses de l'Urna, del col·legi, de casa i de Missa.

Aixís vareig creure aquells bons amics (que Déu me'ls conservi i me'ls allunyi), i tal com

m'havien aconsellat vaig anar seguint cafès i teatres i a tot arreu on mitinguejaven, i com aquell que estén un llençol, vareig desplegar el meu programa de protecció, solidaritat, honradesa, civisme, sacrifici i sobretot administració, amb uns crits, amb un esvalot, amb un bracejar i un beure bolados, que aquelles fàbriques i tallers de fer sufragi universal tremolaven tan sols de sentir-me.

El que no ha tastat un estat, no sap si serveix per a un ofici. Jo vareig resultar orador. Sembla que no pugui ésser que amb un tema tan eixut com l'administració municipal, es pugui fer plorar els oients... doncs jo els vaig fer plorar, cavallers! Començava a demostrar que les mares que no administraven els fills, naturals o llegítims, havien d'abandonar-los en hospitals de misèria; que sense administració aquells fills anaven a un presiri; que per no ésser ben administrades es perdien tantes noies an els *lupanars de lenocinio* i que el pretendent d'*edil* que's presentés de còs present sense un plan d'administració, no sabia què era l'amor de fills amb mares i pares amb fills, i com que el to d'auto-melodrama és tant d'efecte per a l'elector i com que tot lo que predicava em sortia de dintre el pit amb tan eloqüent inconsciència que fins jo m'ho arribava a creure; creient-m'ho jo ho creien ells, i al veure que el públic plorava, plorava

Santiago Rusiñol Obra completa

jo amb ells i ells amb mí, i ploraven tan de bon grat, que si haguessim tingut les urnes a mà an aquells locals, hi haurien caigut les paperetes fetes un mullader de llàgrimes.

Convençuts, doncs, els meus electors, ben beguts, ben cobrats i ben tips; disposats uns a votar-me de bona fe (sempre en queda algún); esperançats els més a fer-me home per a sucar-ne ells alguna cosa; segurs els creients de les tavernes que jo arrencaria el vi de la tirania dels consums, varen estar preparats per a anar de dret als *comicis* i als col·legis electorals.

Els tals col·legis eren tan típics, que, deixeu-me tan sols descriure el que tenia més a mà, perquè, coneixent la capsa es pot sospitar lo que hi ha dintre. Aquest col·legi, que era el més ferm, diguem-ne la capitania, abans de fer d'*arca* i d'altar, els jorns que no eren de *votada*, era on ensenyaven de lletra a la mainada del veinat, el planter de ciutadans que havia d'ésser el nostre pervindre, la gabieta d'analfabets perquè aprenguessin a llegir i un cop tinguessin discerniment sapiguessin a qui votaven.

El que té creències sufragistes, a l'ésser a la porta d'aquest temple, s'hauria senyat amb respecte si no hagués trobat uns senyors carregats de candidatures, com a revenedors de opinions que proclamen les virtuts dels que

s'havien de votar. A dintre un creia trobar-hi l'altar major i els sacerdots oficiant cerimoniosament, sinó com als temples catòlics al menys com a esglèsies laiques; hi creia trobar uns homes vestits amb litúrgia de paganisme, asseguts a sota d'estrelles amb un triangle al mig del pit i unes balances a la mà; hi creia trobar un gran llibre obert amb el fleuri de la Llei... i prou, prou, fieu-vos de la Llei! La taula de la llei és clar que hi era; però era una taula de fusta blanca, una d'aquelles taules tacades amb tota la suor dels maneguins de sis generacions d'escrivents; l'Urna també, però no era una arca: era un pot de confitura més propi per a sangoneres que per a dipositar-hi el vot. D'homes n'hi havien tot un rengle, però no feien majestat: eren amics de cafè, de cerveseria i de rambla. Lo que's veia allí era un quadro gràfic, combatent la tuberculosi i pregant que no s'escupís; una capsa de rellotge, però sense el rellotge dintre la capsa, un rentamans, però sense aixeta; una piçarra quasi blanca i una biblioteca amb grans paquets que devien ésser d'altres eleccions i aquests tres llibres escaducers: *El Año Evangélico*, *La Biblia* i *Fábrica de camas torneadas*.

Allò era l'estudi i el col·legi. L'escola era municipal, els votants municipals, els votats municipals, i tots erem municipals. Els que

Santiago Rusiñol Obra completa

sortissin d'aquell col·legi havien de dur aquelles escoles, havien d'instruir a les masses, havien d'europeitzar el poble, i això em donà tal coratge, que'm vareig dir: «Tens de guanyar, sia com sia i caigui qui caigui! La cultura moderna et reclama!»

I que la lluita va ésser ferèstega, vos en responc amb la meva rúbrica. Rieu-vos de la nigromància i de la cartomància, comparades amb el sarau que's va armar en aquell districte. El batallar d'aquells escamots va ésser un jòc de mans col·lectiu, que va enxiquir els fets més gloriosos d'aquella mena de controvèrsies. Allò era la força bruta lluitant amb l'enginy i viceversa. Unes termòpiles municipals i un ball de bastons que's ballava, a totes les portes i portetes del Temple de la Legalitat. Si ells feien votar a un difunt, nosaltres a un avantpassat; si ells feien *rodes*, nosaltres sardanes; si ells en un moment de esbarjo tiraven un feix de paperetes, nosaltres un sarrió plè. Elector vaig tenir que votava primer amb barba, després amb bigoti i després afeitat com un còmic. Urna hi va haver que's va encendre pel sistema d'un paper químic que venia a ésser un torpedo per a aquelles urnes cuirassades, i acta hi hagué que's firmà en negre... amb aigua i polvos, que quan queien les convertien en blanc. El fet era aquest: que varen donar vida an aquell

Santiago Rusiñol
Obra completa

veinat tota una setmana, que mercès an aquells tropells hi va haver moltes famílies que varen menjar calent quinze dies i que hi varen haver bevedors que varen trontollar mig any. El fet va ésser que fent por an els uns, fent beure als altres i esverant a tots, tan sols amb cinc o sis ferits (que se'ls va curar cada hú el seu), vareig obtenir l'acta més nèta que havia sortit dels *comicis* an aquell moment de l'història; que havia guanyat per dret llegítim, que vareig entrar en plè municipi i que se'm va proclamar regidor de la ciutat de Barcelona.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XX

Virtuts cíviques.—Del modo digne i seriós que vareig desenrotllar els meus plans, administratius econòmics.—Clavegueres i altres brutícies i netedat de conciència.

Confesso que quan em vareig veure a la Casa de la Ciutat, si hagués tingut cúa com els paons, hauria estès un vano triomfal. Al veure'm dintre d'una levita, tan negra, tan llarga i tan nova, vareig sentir que no era jo el que omplia la levita sinó la levita a mí. Quan vareig veure que em saludaven porters, municipals i serenos, em vareig inflar dos traveços de dit. Aquella casaça tan gòtica, tan casa de la ciutat i tan carregada d'heràldica, i aquells sillons com de matrimoni i aquell saló tan Decent em van colrar de tal vanitat que m'hauria besat a mi mateix com acte de auto-acatament.

El primer que vareig pensar, (oh amor de pàtria que mai ens deixes!) fou aquest crit interior: Quan ho sàpiguen a Sant Celoni!

Santiago Rusiñol Obra completa

Quan sàpiguen que un dels seus fills, o una aproximació de fill, ha arribat a *escalar* el poder, que és autoritat, que és elegit, que és pare putatiu del poble! Quan sàpiguen que aquell mocós, aquell marrec, aquell salta-marges, és un pilar social, quina manera de cercar el carrer per a pòsar-hi aquella làpida que se sol posar an els fills de làpida! Quina pressa a obrir un carrer per a encastar-hi el meu nom per tota una eternitat i quina manera de preparar-se per a fer-me la necrologia avui per demà que morís, i quin mig desig de què fós aviat, per a poder llegir el treball, l'encarregat d'aquesta comanda, i fer un número de lluiment a la pròpera festa major!

Ah! Al pensar que el meu pobre pare, amb totes ses grans facultats, no havia passat de secretari, i jo, infusori de mi, havia arribat al *pinàcol* de la glòria administrativa, que tants no volen, perquè són verdes, sentia un arrepentiment barrejat d'agraïment.

—«Sense ell,—em deia—no series home. Sense tu, no ho seria ell.» Ell hi va posar l'herència i tu hi poses l'heretat. Ell t'ha fet fill i tu l'has fet pare. Ell feia de secretari del que li dictaven els altres i tu dictaràs el que ell havia escrit. Ell és el *mando* per llei d'herència i tu ets l'*ordeno* per descendència, i casi per condescendència. Tu has sigut una flor del vici i ell una flor viciada; però així com

Santiago Rusiñol Obra completa

ell va morir d'administració mal entesa, jo moriré administrant la seva pràctica memòria... i al dir-me això i mirar aquells murs, on tants concellers de Cent, tants Fivallers i tants Paus Clarissos m'havien precedit an el càrrec, també vareig pensar que la sòrt depèn d'unes eleccions, i pot-ser estava destinat a fer coses meravelloses, i que si els homes són històrics és perquè els anys i les centúries els tornen homes d'història.

També vareig pensar (perquè no dir-ho?), amb aquella pobre Carmeta, que havia trobat alguna volta, i l'havia mirada de lluny entre escamat i avergonyit, i amb aquell fill que jo devia tenir i aquella filla, que no era meva, però que era com si ho fós perquè era fruit del mateix arbre i confesso que hi vareig pensar amb aquell estrany agre-dolç del que's rebutja i es desitja.

Es veritat que aquests pensaments varen durar poc. El que té un càrrec de responsabilitat com el meu no es pot distreure gaires estones en assumptes sentimentals. M'havien fet de la Comissió de Foment i el fomentar no vol cabòries ni tonteries. Tan sols assistir an els àpets que's donaven an els forasters per a fomentar el ram del turisme em prenia mitja setmana. Ningú diria el tenir un titol de l'oficialitat del meu, el que dú a l'alimentació. El que vol complir amb el seu deure

necessita dents de recanvi. Ara estrangers, ara provincians, avui Ajuntaments de fòra, demà congressistes de lluny, és un no fer parar el païdor, i el que no té pas resistència o té dispèpsia que dimiteixi perquè farà quedar malament al Municipi que representa.

Després l'anar à col·locar primeres o darreres pedres. El regidor que entra de fresc me'l fan fer de *colocador*. I ningú sap els monuments ara públics ara privats que s'arriben a projectar a la ciutat de Barcelona. No hi ha carrer dels nostres aixamplis que no en tingui alguna de colgada. Es tot un *subsuelo* gloriós que el jorn que broti omplirà d'obelisces i de columnes tota la plana barcelonina: un planter de grava triomfal; un veritable sembrat de caps de brot que esperen la veu d'un Llàtzer que els digui: *Levántate* i apa! I com jo volia complir amb els avant-passats del meu poble, cada punt havia de córrer, com una rata emmetzinada, a veure colgar les tals pedres.

També hi havia les processons que em donaven feina. No en deixava ni una. No és que jo hagués tingut creències, però des de que tenia diners i càrrec i representació, en començava a tenir. Les processons són un bon acte, i jo n'havia fet tants pocs de bons actes a la meva vida que em volia rescabalar. Passar mudat pels carrers que hi havia passat sense ermilla; ésser admirat d'uns veíns qne abans

no m'hauríen fiat ni una pesseta sevillana, és un goig que sols pot compendre el que ha anat a més com havia anat jo. Aquells soldats que feien guardia semblava que en fessin per mí; aquell incens m'ubriagava i aquelles marxes tan retristes que solen tocar a les processons em semblava que les tocaven per a entendrir-me i per a recordar-me els anys de misèria passada i els d'opulència present. Les processons eren per a mí com un exàmen de conciència que molt havía de contribuir an el meu trasbalsament d'idees.

Per fi tenia d'enterar-me de la marxa de les sessions i del modo de maniobrar-hi i en pocs dies en vareig apendre, i en pocs més en vareig ésser mestre. Tot seguit em vareig fer càrrec que si el meu pare havia surat a secretari crònic, tot ho devia als reglaments i tenir una especialitat, i vareig volguer seguir el seu exemple. En quant al tal reglament me'l vareig ficar tan dintre el ventrell que al cap de poc temps de manejar-lo vareig ésser el terror de la casa. Que un parlava d'un assumpte que no em convenia que parlés, capítol tants, versícols quals, el lligava i ell no s'en sortia. Que un altre em volia fer la contra, paraula prèvia... i a dormir. Que hi havia un conflicte econòmic, parrafada per aquí i per allà, tot-hom muxoni i a l'ostracisme. Un reglament ben administrat és un para regidors;

Santiago Rusiñol Obra

una viga a la carretera; pertorba, sosté, atura i entrebanca com un lligament de cames. Ja en pot tenir de raò el que parla; li tireu el reglament, com un ganxo o el llaç an els vedells i m'el tombeu an els *escaños*. Ja pot conèixer els assumptes un regidor inexperimentat, amb l'ajuda del reglament, li feu la traveta i es queda com si perdés l'assumpte de vista. Ja pot expressar-se amb la mà al cor, un cop de tralla de reglament i el baldeu del cor i de la mà. Per mitjà del reglament vareig arribar a ésser l'espanta mosques, el cloroformo, l'anestèsia, la morfina dels regidors... i en quant a especialitzar-me, es a dir, a fer-me especialista, em vareig decantar per l'higiene, amb la seva adherent el *subsuelo* i els seus camins per a arribar-hi o sien les canyeríes, amb la adició de les clavegueres, camí segur, sinó per a anar al cel (que cap regidor hi deu tenir entrada), per a gaudir d'un cert passament en aquesta terra de misèries.

L'higiene, que és lo més nèt que hauria de tenir un municipi, sol ésser lo més brut, i les *cloaques* que solen ésser lo més brut, és el negoci més nèt que pugui tenir un regidor de la meva categoria i de la meva... idiosincràcia. L'higiene és l'esca del pecat pels pecadors i pels confessors, és un pegat pels malalts i un bàlsem pels que l'administren i són una llista de preceptes que, els que els tasten s'hi tor-

nen pobres i els que els recepten s'hi fan rics, però jo, que mercès a lo que sia, tenia una salut privada a prova de mala conducta, em vareig volguer cuidar del ram de la salut pública perquè em vareig dir: Josepet, si els higienitzats s'hi exposen, com no s'hi han d'exposar els que higienitzen... i que si aquest any un vintiún per mil, si l'any passat un vintiún i pico, tant vareig apendre d'estadístiques, que al poc temps d'exercitar-me en aquest jòc de prendes científiques, vareig arribar a tenir tal prestigi que hi havia porucs que em consultaven el tant per cent de probalitats que tenien de morir-se... i respecte a les clavegueres, conductores de la malura, que varen ésser l'especialitat a la que em vareig consagrar, entre la por que jo feia per vies d'aquell reglament i els meus crits i la meva oratòria al cap d'un any d'ésser al municipi no hi havia rata subterrània, que lo mateix que els peixos d'En Llúria no portés la meva barra enclastada al llom de l'esquena.

Ja es pot compendre que an els treballs que feia a profit del poble no m'havia pas de quedar a la part de fòra del poble. Hi ha un adagi que diu: «Tu fes bé i no miris a qui». I em feia bé a mí, sense mirar-me. No hi ha res tan abonat a fer substraccions pecuniàries com el conreu de les clavegueres. El ram d'aixamplis, per exemple, com que tot s'en và en

Santiago Rusiñol Obra

fatxades, és un negoci massa a la vista; el de mercats és massa perillós per l'emmetzinament general que pot portar la part química de confecció d'aliments; el de consums tot se consumeix amb viatges an els fielats, el de la llum té massa claror, però com que les clavegueres generalment passen a les fosques i ningú mira lo que trepitja, i el públic no és aficionat a visitar aquestes tenebres, el regidor que no mira prim, i que no és d'aquells que s'enfunda si el contractista les fa a mida, no hi ha perill que hi perdi l'estona.

Jo com que era l'especialista d'aquestes grans vies *subsuelas* i no tenia competidor, a mancar-me la conciència, no mirant prim amb el morter, ni amb el ciment, ni en la construcció, m'hauria guanyat mig Barcelona i hauria fet quebrar al municipi, però el que s'estima no es rebaixa an aquests canons de immundícia. Cobrava, és clar, però sols la comissió. Cobrava el tant per cent lícit a què té dret tot home de bé que vol millorar la cosa urbana, cobrava la suor del front i la repugnància del nas, cobrava en fi la procura dels béns comunals que em confiaven però era tan poc lo que sostreia d'aquelles vies diem-ne fecals, que es necessita l'honradesa amb que jo exercia el meu càrrec per a no anar-se'n al ostracisme.

Per poc que cobrés, n'hi han tantes de

Santiago Rusiñol Obra completa

canonades i canalons i cloaques màximes, forats en una metròpoli civil tan *subsusla* com Barcelona, que vulguis que no, i resistint-los, els quartos venen a cabaços. Al cap de dos anys d'administrar m'havia arribat més moneda per les vies subterrànies, que no havia guanyat en quinze anys per les vies ferroviaries. No tinc d'amagar-me de dir que em vareig fer ric. Me vareig fer tan ric, que em tutejava amb molts banquers i ja em trobaven graciós i em varen fer de la junta d'un cassino intel·lectual i ja em dibuixaven a «L'Esquella» calumniant-me amb el motiu de «El hereu de les clavegueres» i retreient-me d'un modo injust la misèria dels mil duros que havia fet a la salut del poble, és veritat, però *sanejant-lo*.

El meu lema des d'allavores va ésser: «Res de vides privades». El públic no ha de saber res de lo que hagi sigut la vida privada de l'home públic. Que hagi robat, que hagi fet usura, que hagi tingut més fills abandonats que una goça de carretó, que s'hagi casat pels quartos, que pegui a la dòna, que rebi ell, que faci estudiar als fills per macarronets de luxe, i les filles per macarronables, que faci societat anònima amb una senyora Celestina, que escanyi als treballadors, que escanyi tot el que vulgui, tot això és vida privada, és el Sagrat de la Llar, és la Vida d'interior que no n'han

de fer res els periòdics i no han de retreure als homes públics. De l'home públic a la dòna ídem, sempre hi ha d'haver diferència de sexe i de calitat i ja que els homes ens fem la llei, i ja que sempre són homes públics els que la dicten i els que l'executen, tenim el dret de que se'ns respecti, que quan un arriba a ésser ric (que ja vol dir ésser-ho de respectable), ha passat tantes privacions pel camí i ha hagut de cometre tantes falsetats i mancaments, que creiem que no se li pot dir «mal profit te faci».

El tenir, doncs, tants diners per perdre, em va canviar de pensament d'un modo tan lògic i racional com mai hauria cregut. Jo que mai havia mirat prim amb els interessos del próxim m'havia comprat una caixa amb més abecedaris que un narro i més claus que les del vigilant. Jo que em reia del mort i qui el vetlla, m'havia tornat més seriós que un guàrdia-civil de gala, i jo que no mirava mai prim a legalitzar els negocis, ara no en firmava cap que no entrés de plè a tots els còdics civils, moços de l'esquadra, eclesiàstics i seglars, i posava tanta cura en els afers particulars i anava tant amb peus de plom, que a permetre les lleis vigents, hauria criat notari.

La llei! La llei establerta va ésser el meu nord des de que era ric. El mateix que feia

Santiago Rusiñol Obra completa

amb el reglament vareig fer amb la llei. Vinga llei. Vinga llei i vinga *aplicar-la* an aquell que se'n sortís un gruix de duro, que en protestés, que es decantés, que no hi estés conforme. Vinga una llei que no es fiqués en els fets passats de... l'història i que no volgués anar endavant. Lo passat passat i no en parlem més i al destorbador... actual, garrotada de llei o de cego... i aixís és com les societats es fan fortes i es fan dignes d'una estabilitat metòdica, i aixís és com els pobles creixen en riquesa *acumulada* i desenrotllen les industries, i marxa el comerç i emigra el dropo, i es garanteixen els cabals dels homes que han sapigut entendre's.

Jo era d'aquests. Ho tenia tot. Establiment, regidoria, *subsuelo*, consideració, caixa, crèdit municipal, cotxe públic, plat banquetal, reglament, llei, amistats i respecte. Fins havien obert aquell carrer que atravessava de plè a plè els meus terrenys dels Josepets. Fins vareig tenir fama d'economista i home de càlcul, sense suar d'un modo excessiu ni haver-me malmès l'*intel·lecte;* havia sapigut arrodonir-me.

Tenia quaranta dos anys i es pot dir que res em mancava per a ésser un ciutadà perfecte.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XXI

Del modo que vareig demanar la mà de la que ja m'era dòna.—Del modo que em vareig casar amb la primera muller.—De dugues llunes de mel que en feien una... i d'altres embolics que veurà el que llegeixi aquest capítol.

Sí, mancava un detall: casar-me. Lo que no havia fet per amor ho havia de fer per reflexió, que és el modo que ha de casar-se tota persona de negoci i consideració social. Ja m'havia passat aquell temps que considerava la dòna com un producte alimentici i un angel d'exaltació de la Mare Naturalesa. Del que abans en deia amor ara en deia «pendre estat» que és un estat molt més seriós que el d'anar d'uns llavis als altres cercant la mel de la bogeria.

Tenia aquella «Economia» que amb el tràngol que jo portava anava un xic coixa i de mal borràs, portava sempre les camises esfilagarçades dels punys, havia d'anar al ¡Consis-

tori amb més taques a l'ermilla que alguns regidors porten a la conciència, anava mal menjat, mal dormit i tenia quaranta dos anys, aquella edat de tranzisió, que un no és vell però ja no és jove, aquella edat que si un s'entreté es té de casar amb un saldo o exposar el punt a les contingències de lo que pugui fer una noia amb més dalit que coneixements i tenia sobretot el deure de tot ciutadà d'anar poblant la seva terra.

Pot-ser en el fons d'aquest determini hi havia un desig estrany que no el gosava dir per vergonya de mi mateix, però que em feia pampallugues; un alè de rehabilitar-me; el caliu encara tebi d'unes cendres que no eren ben mortes. Ja que m'havia de casar, inconscientment pensava amb ella; i aquesta ella ja podeu pensar qui seria: aquella Carmeta, aquella flor ai! que després de tants anys, encara en sentia la flaire.

L'havia vist a voltes, per etzar, s'havia engreixat, aixamplat, tenia tot lo que ha de tenir una matrona i caminava amb aquell aire amb que pinten a les Repúbliques. Jo sempre havia fet veure que no la veia, però quan passava, girava tant els ulls per a mirar-la que quasi em donaven la volta i em quedava uns quants minuts que no pensava amb la «Economia», ni amb els electors, ni amb el *subsuelo* i sinó que feia tants anys que havia

Santiago Rusiñol Obra

perdut la vergonya se m'hauria enrogit la cara com unes galtes de gall-dindi.

Sabia també que tenia el fill, que no el veia mai amb ella perquè el tenia als escolapis i havia vist aquella filla que sabia del cert que no era meva, quan tants pares hi ha que tenen dubtes, i la mare i el fill, i fins la filla, venien a ésser una trinitat que no hi podia pensar sense que el corc de l'arrepentiment no em rosegués un xic per dintre.

Per a descàrrec meu, he de dir, que si jo me havia portat amb ella com un garrí o com un marranet, tampoc la seva conducta havia sigut de bugada. De suplents meus en sabia tres: el pare de la nostra filla, que havia mort. Alabat sia Déu! i dos d'altres que havien passat fonediços com estels amb cúa, això sense els que ignorava, que podien ésser molts o podien ésser pocs, i no dic això per a retreure-li el sagrat de la vida privada... Tenia la convicció pot-ser vanitosa, però arrelada, que en el seu camí de tràngol només m'havia estimat a mí per dos motius, tots dos de pès: El primer, que jo era el primer, i en totes les aritmètiques el primer és sempre el primer i qui pega primer pega dos cops. Aquelles estretes de mans que vos fan tremolar com una fulla, aquelles primeres mirades que semblen quatre cops de punyal i aquell ajuntar-se els llavis assedegats fins a ubriagar-se ni es to-

Santiago Rusiñol Obra

quen, ni es miren, ni es veuen només que en ls primera empenta, i després que a tots... els interins, que s'havien agrupat, n'havia tret algún pessic; an aquest quartos, an aquell joies, a l'altre accions o obligacions (i més obligacions que accions), havia obtingut lo que somniava: un gran taller de confeccions i havia seguit el meu exemple o sia: no mirar els sotracs que es puguin trobar pel camí amb tal d'arribar al santuari i exposar el cor però enriquint la pell. «El fi justifica els medis».

Podia fer-li algún càrrec éssent jo l'esca dels seus pecats? Era pecar el tenir dos fills, encara que de dues procedències, i portar-los als escolapis? Hauria fet més un... escolapi? No li sobraven encara molts anys per a arrepentiment? Havia d'arrepentir-me? No!—dic, jo—i en quant a la immoralitat crec hi tenia experiència. Totes les faltes del seu passat eren *lapsus* de moment, oblids, misèries humanes, defalliment de la voluntat. Aquella dòna ben conreuada encara podia donar un gran producte positiu. Pot-ser un quinze o un vint per cent si es capitalitzés, amb decència. Aquella Carmeta em convenia. Em convenia per a tot; per a no conèixer cares noves, perquè ja tenia els fills grans, perquè ajuntant el seu capitalet i les seves confeccions amb la meva *lenceria*, seriem una comandita que faria tremolar el barri i fins perquè ben mirat, amb

Santiago Rusiñol Obra completa

una sola muller tindria dugues llunes de mel. Tot un sistema planetari de felicitat domèstica.

Em convenia... però i an ella? Em tornaria a volguer? No la trobaria escarmentada? No es recordaria encara d'aquell malhaurat despido que li havia fet a la francesa, per a anar a parar a la balcànica? Aquest dubte em corprenia, i per a distreure'm augmentava una secció més a la botiga, i hi guanyava uns quants mils duros. «Tots aquests guanys—em tornava a dir—no els hauràs de deixar per a misses?...» i tornava a sortir el corcó, fins que un jorn que amb un d'aquests dubtes havia guanyat mil duros més, vareig dirme: «Menys guanys i més fets!..» i com que quan em determinava continuava éssent constructiu, vareig anar al grà pensant: «Provem-ho»... i vareig parlar a una parroquiana de que l'anés a trobar i dir-li... si podiem tenir una sentada per a anar a parar al sant matrimoni.

La parroquiana em va servir de lo mateix: de parroquià. Diu que quan li va fer avinent aquella missió tan delicada, es va quedar com si li parlessin de l'anada de l'Anticrist. Després, refeta, diu que de sobte em va engegar una lletania d'insults i de mots ofensius, que devien ésser tan feréstecs, que la pobre embaixadora no me'ls va poguer ni anomenar. Després es va alçar com dient-li:

Santiago Rusiñol Obra completa

«Ja havem parlat prou d'aquest perdut»..., però al fer-li avinent l'embaixadora del canvi que havia donat la meva naturalesa, del càrrec que desempenyava dintre la sala més gran de la casa més gran de la ciutat i del daltabaix de fortuna que se'm venia al damunt, diu que a l'ésser al peu de la porta, va plantar-se, va pensar i va dir-li:

«Si anés per mi, si em deixes dur per l'avorriment que li guardo, de tant no haver-lo ai! avorrit, li diria... que li digués que vagi a enganyar tinents d'alcalde o a veure ballar l'ou com balla, o que es grati el nas, o que se'l mossegui, que d'escoltar-me'l una volta encara en duia l'engany, però com que jo tinc un fill que és seu i no té nom i li correspòn, encara que el que li dongui sia més llarg que honorable... ho indicaria an el seu fill. que també era d'ell... perquè sí, i si li vingués de gust de rebre'm com a pare pròdig—si el noi hi estava conformat--que tornés un altre dia que li diria alguna cosa. Paraules dignes de Sèneca, si Sèneca s'hagués trobat a ésser mare de família.

Al cap d'uns quants jorns va tornar-hi, i li va dir que el seu fill li havia dit que «molt bé, que li plauria veure al pare», però que ella havia oblidat de fer-li avinent un detall i és que encara en tenia un altre, que no era fill, però que era filla, i que no era just que

Santiago Rusiñol Obra completa

amb l'hisenda no hi anés també la collita i que si m'hi conformava enviés una altra *missiva*.

Jo vareig respondre tot-seguit que ja ho sabia... i que endavant; que allà on s'en reconeix un s'en reconeixen dos o els que fossin, que per un fill més o menys no haviem pas de renyir, que si tot el meu, temps a venir, havia d'ésser d'ella, era just que el d'ella fós meu... i que l'endemà hi aniria a fer una visita de metge per a acabar tenint més franquesa i anar a parar a la sagristia.

I l'endemà vareig anar-hi.

Vareig anar-hi i tinc de declarar, de que amb tot i sapiguer que havia de donar-me el segon sí, era una cosa tan estranya d'haver d'anar a demanar una dòna que ja ha estat pròpia, que des de que vareig examinar-me d'aquell llatí, tan oblidat, no havia passat tanta angoixa.

Ella vivia en un entressol de la Rambla de Catalunya. Tan sols s'havien de pujar dos graons de marbre blanc, però em varen semblar més llargs que passar dèu parts de rosari. Li diràs això: «Santa Maria». Li diràs allò: «Mare de Déu», i al ésser al *Gloria Patria Figlio* o al replà, al «Spíritu Santo», suava com un pagès que arriba del poble amb una oca.

Vareig passar per un obrador, on treballa-

Santiago Rusiñol Obra completa

ven un estol de modistes i de cosidores que no cantaven com allavores. Vareig entrar a dintre, i en una sala m'esperava ella, més seriosa que la Reina de les Hongríes.

Quan a Napoleon de França li varen presentar la Josefina, devia semblar tan benèit com jo en aquella entrevista. No sabia què dir ni com dir-ho. Això de enlloc d'arribar i abraçar-la... i no en parlem més... i lo que hagi estat, hagi estat... haver de tenir una conferència..., era una cosa tan... *insòlita*, que tan sols ho sap el que s'hi troba.

Per fi va rompre ella el foc preguntant-me:

—Què vols?—preguntà un xic seca per a encoratjar al preguntador.

—Doncs vull—vareig dir jo—que ja ho saps. Vull... que ja ho saps el que vull.

—Tú diràs...

—Es clar que jo diré (vaig dir amb prou feines i treballs), i repetint:

—Doncs, diré, que he vingut per a demanar-te el que mai et demanava per por de que no m'ho donguessis... i això que ja et recordaràs que per demanar no em perdia.

—Però em vareig perdre jo—saltà ella.

—Conformes—vareig rependre jo.—Però si et vareig perdre ara et trobo.

—Però... com?

—Molt bé, gracies a Déu. Et trobo tan bé, que si gosés, i no em prenguessis pel d'abans

Santiago Rusiñol Obra

et diria... que has millorat. Ets la mateixa, però... augmentada. Tens més...

—Proul—va dir ella tancant-mè.

—Doncs prou—vareig dir jo.

—He dit prou, perqué sàpigues que ja no tractes amb aquella anyella d'abans. Els desenganys, més que els anys, m'han carregat d'experiència. Ja no sóc aquella ignocent que la feies seguir amb el mirar. N'he passat moltes. N'he passat masses.

Aquí hi vareig col·locar el meu lema: « Sàpigues que sóc home públic i res de vides privades.» Però no em va entendre i va seguir:

—Sàpigues que ja sóc... *positiva*. S'han acabat les fantasíes. Ja tan sols desitjo una cosa: tenir pau i tranquil·litat...

El Pau o sia jo, vareig callar.

—Ja no ballo; però ja no em fan ballar (va seguir ella). Tinc experiència. Avui es pot dir que sóc rica.

—Millor—vareig saltar.

—Es clar que millor. Si ho sóc, els meus suors em costa... i perdre... nits, i perdre... detalls que una no hauria de perdre si una no hagués sigut feble.

—Que, res de confesions supèrflues—li vareig tornar a dir per a animar-la.—Lo passat, passat! Fòra *datos* i tirem-hi un vel que ens amagui a tu i a mi i a tots els... còmplices. Donem-los per morts i a l'*avío*.

Santiago Rusiñol Obra completa

Ella semblà que es refeia al sentir aquestes reflexions, i jo vareig seguir encoratjant-la:

—Mira Carmeta—li vareig dir amb la mà al bell mig del cor.—Jo venia disposat a estimar-te altra volta de cap i de nou, a rependre't, a revivar-me, a capgirar-me i ja que et veig seguint un camí de seny i de reflexió, per a donar-te confiança amb mí, sàpigues que he canviat tant, que essent jo em pendrien per un altre. Casan-te amb mi, sóc tan diferent, que seràs com una viuda que es casa amb un que es el mateix sense haver-lo hagut de matar. Sàpigues que ara et casaràs amb tot un senyor regidor.

—Ja ho sé—respongué—ja t'he vist pintat a «L'Esquella de la Torratxa» fent un discurs, amb dos sacs d'unces.

—Doncs encara n'hi han posat poques. El dibuixant encara no sap lo molt que's pesca a les clavegueres, que si ho sapigués ja hi seria dintre. I tot això serà per a tú. Per a tú, per a mi i per al nostre fill...

—Recorda't que tinc una filla.

—Encara que en tinguessis dotze me'n recordaria. Jo no miro prim. Estic disposat a reconèixer tot el fruit de benedicció que hagis tingut mentres jo no hi era, i si encara en queda algún altre no t'en amaguis, ja el pots portar que també el reconeixerem. Per reconeixements rai, no quedis.

Santiago Rusiñol Obra com

Això la devia commoure i em va agafar la mà i me la va estrènyer. Jo enllepolit per la afecció, li anava a agafar la seva, però la va retirar com si tingués por de cremar-se.

—Sóc mare i m'he tornat lloca—em va dir —i les que són mares volem un pare per als fills i que en sia un bocí de pare, que els hi dongui un nom, que moltes voltes es més un pedaç que un abric.

—Si ho dius pel meu...—li vareig saltar.

—Ho dic pel meu... que Déu el retingui. El pobre, quan la meva mare vivia (si allò era viure), l'havia hagut de mantenir an ell, i quan la va matar a trastorns, el vareig haver de mantenir jo. Mentres es va tenir dret ens bofetejava a totes dugues i quan no va poguer més es va asseure en un silló, i alli el vareig tenir vuit anys, remugant sempre i menjanse'ns vius, a mi i a un altre germà que va fugir i encara l'espero... però aixís i tot li agraeixo que em fos pare i que em dongués un nom. Jo no sé que deu ésser en aquest món, aquest orgull de tenir un nom que fins donant-nos-el a garrotades totes desitgem tenir-ne.

—Doncs els nostres fills en tindràn un (li vareig respondre amb la mà al cor) que serà llarg, expressiu i ben seu: Josep Barnils i Barnola, perquè allò de Josepet de Sant Celoni ja ha passat i no s'en ha de parlar més,

Santiago Rusiñol Obra completa

amb això ja ho saps: quan te vagui, et mudes un xic perquè no diguin, et poses la flor de *azahar* perquè dubtin, i... de cap al matrimoni.

—Si—va dir ella.

—Fet—vareig dir jo.

I vàrem acabar l'entrevista.

Això si, he de *constatar* que en el moment de tancar el tracte, la vareig veure tan guapassa, i plena, i ample, i carnosa, que vareig anar per abraçar-la perquè em creia tenir-hi dret, però es veu que li durava l'esverament de temps passats i fins a passar-la per l'església hi vareig haver de tenir relacions lícites i afectuoses.

En *vista* d'això al cap de pocs dies (els més justos per a amonestar-nos), ens en vàrem anar d'incògnit a la capella dels Angels, només amb els testimonis, i va ésser un ai! Vàrem ésser casats.

Un casament engegat com qui diu a crema-dent, que per haver de durar tants anys i un dia amb les nits, no podia ésser més lacònic, ni més modest, ni més a les fosques, però fos com fos, tan autèntic com els que es casen amb orga, i chor d'àngels i musica sacra.

L'endemà com aquell que arriba de sorpresa, de l'estació, la meva esposa va presentar-me o ensenyar-me an els meus fills; el noi

Santiago Rusiñol Obra completa

i la noia, que amb tot i tenir catorze i quinze anys per a mi acabaven de nèixer.

No va ésser allò de Pare! Noi! Fill! Pare meu! Pare teu!, que el llegidor podria creure, això només passa an els teatres. La seva mare els devia dir que arribava de fer fortuna de les Amèriques, de les Indies, o del Nord o de la Vall d'Andorra i la primera entrevista va ésser com si els hi ensenyessin una bestiola curiosa. Estàvem commoguts, naturalment, no es troben un pare i viceversa com qui es troba un goç perdut. La sang de pares a fills sempre és sang, per molt que es bategi i per més que diguin els tècnics. Me'ls vareig mirar amb emoció i vareig observar que el noi tenia els mateixos ulls i el mateix nas de la mare, i la noia, sinó que em deia d'on rediable podia venir-li, hauria jurat i rejurat que se'm assemblava a mi, i en quant an ells dos també varen mirar-me i remirar-me i fer-me el plànol, i cada hú d'ells es va declarar segons els seus sentiments: la noia, amb tot i no ésser meva, em va dir *papá* tot-seguit, i el noi que sabia que ho era, al menys va trigar quatre mesos, lo que vol dir, sinó em *erro*, que el crit de la Naturalesa que tantes voltes s'ha ponderat, ni és crit, ni és crida, ni és *bando*, és més fort o més fluix, o és mut segons les orelles que el senten.

Un cop tinguda l'entrevista vàrem tornar

Santiago Rusiñol Obra completa

el noi als Escolapis perquè s'anés perfeccionant i vàrem allunyar la noia perquè no es perfeccionés. Vàrem quedar sols. Moment solemnial. Vàrem quedar sols amb consentiment i per dret de benedicció. Sols, per la epístola de Sant Pau. Sols, llegítims i legals. Moment esperat i volgut per tantes i tantes parelles que tremolen de pensar-hi, solitut misteriosa de dos, que esvera i encisa al mateix compàs d'espera, paradís de pau o camp de guerra, segons on caiguin les balances, hora de vespres i de maitines on els dos cors fan de campana. . . . . i de lo que va passar al quedar sols, en parlarem al següent capítol, que serà el darrer d'aquesta història.

Santiago Rusiñol
Obra completa

XXII

De com la perseverància, l'estudi i la voluntat porten als homes al pinàcol, i les bones costums i rectitut de les dònes al Sant Matrimoni.—De còm triomfa la virtut perquè acabi aquesta història amb tota moralitat de còm han d'acabar les històries.—Gloria al cel i pau entre els homes.

El primer que va passar fou que vàrem llogar un primer pis a la Rambla de Catalunya. Un pis tal com corresponia a la nova posició que anavem a tenir a Barcelona.

La meva muller va plegar el taller de confeccions. No estava bé que l'esposa d'un alt comerciant i un alt regidor, tingués de vestir senyores éssent prou senyora ella mateixa. A més d'això, la fortuna continuava entrant a casa per les portes i les finestres. «La Economia» s'havia extès tant, que agafava ja quatre cases que havia hagut de comprar. Havia venut trenta solars que m'havien valgut un tresor i havia comprat més terrenys que me'n valdríen un altre el jorn proper que obririen

Santiago Rusiñol Obra completa

la via A o la via J. En fi, que era ric; que era una Columna, un gran contribuïent i un personatge i com que ja no havia de pensar amb el demà ni el demà passat, ja podiem consagrar-nos en educar als fills amb tota la cura i les regles d'una pedagogia estricta. Voliem que fossin instruits, rectes, educats i morals. Sobretot amb la moral no voliem tenir transigències.

El noi va començar a estudiar la carrera de advocat, per a dedicar-lo a la alta política. Era seriós, era callat, era prudent i quasi un xic trist. S'havia fet d'un partit que en deien «Els Mediterranis», que segons vaig arribar a entendre, per a estar-hi afiliat no podien riure, ni fer platxèria, ni expansionar-se ni semblar joves. Havien d'estar tan motxos i parlar amb veu tan baixa i reflexiva, que n'hi havia alguns que no ho resistien i queien malalts d'un mal nou que en deien esteticidia, que preocupava an els metges, però que jo el creia una passa, de les que han de tenir tots els joves... i la noia si bé riallera, com són totes als quinze anys, com que's va posar de moda que les noies de casa bona semblessin nascudes a Anglaterra..., no gosava riure en públic, havia de caminar a gambades, portar sabates sense talons i donar la mà a batzegades com si vos volgués engegar a passeig o vos volgués deslloregar un colze.

Santiago Rusiñol Obra completa

Li vareig posar mestre de francès, mestre de tango argentí, de tennis, de gimnàstica sueca i una *miss* esquerdalenca d'aquelles que no se sap si tenen vint o seixanta anys i entre els llibres que el noi comprava i el professorat que teniem a casa, va arribar a semblar una universitat casolana.

Després d'això ens vàrem abonar a palco de segón pis del nostre teatre del Liceu, a mitges, amb una família també d'aquelles incolores que entraven de plè en el meu lema de: «No mirem la vida privada»... i com que en tots els entreactes, i en els actes i fòra dels actes i fins en el moment que no cantaven entrava un mosquer de jovent, també anglesos en tot i per tot menys en sapiguer l'anglès, ens vàrem anar relacionant amb lo millor de Barcelona, i ara balls, i ara gires, i ara tómboles, va ésser un no parar en tot el dia.

Ningú mirava d'on veniem ni com haviem fet els quartos. En teniu?, doncs no en parlem més. Ningú mirava si la moneda trincava o no, tota era bona, ni ningú feia indagacions; també eren del meu lema i feien santament d'ésser-ne perquè si haguessin començat a fer excavacions honorífiques, hauríen trobat cada grop, i cada corc i cada arna, que de no tenir la mànega ample, ens hauríem fet por els uns ale altres, ademés, que sembla impossible la gran bondat col·lectiva que hi

Santiago Rusiñol Obra

ha per a perdonar-ho tot entre la gent que ha triomfat. Jo no sé qui era, si Napoleon, o Robespierre, o Aristòtil, que deia: que l'història l'escriuen sempre els que guanyen.

Per a correspondre, naturalment, cada divendres a la tarda donàvem tès. Tès, cavallers! Suc de tè! L'ex-Josepet de Sant Celoni, el del vi, el de l'aiguardent, el de l'anís del Mico i del Tigre, pendre tè... valgue'm els déus xinos! Vulguis que no, preníem tè i davant d'aquelles tassetes primes com un tel de seba, i parlant en castellà, que si l'hagués sentit En Cervantes s'hauria tallat l'altre braç per a no poguer-lo escriure mai més; i la noia fent l'anglesa, i el noi el trist, i la dòna i jo de plegamans de rostoll, vàrem veure desfilar tot el triat de Barcelona. Allí el capità general, el governador, l'alcalde, diputats, candidats, regidors, les forçes vives, les vividores i les que volien viure; allí nobles de pergamí; allí comtes industrials; dels fets de fresc, dels que ranciejaven, dels nomenats pel Sant Pare, dels nascuts de la seva mare i dels fabricats de Reial Ordre; allí tots aquells senyors que es veuen als enterraments, a les inauguracions, als proscènics, i allí totes les senyores que saben seure en un palco, i anar escotades, i pendre més tè, i presidir o encoratjar juntes de beneficència o reunions de maladicència; allí, avui un i demà l'altre, al cap de tres anys

Santiago Rusiñol Obra completa

de *enthetar-nos*, havíem reunit les targetes del poderío de la ciutat; si tota aquella gent me hagués votat, a hores d'ara seria virrei de Catalunya.

I tot això, amb la meva dòna portant la vida més honesta, més serena i més exemplar que pugui portar un matrimoni. Ni una volta tan sols a casa es feia al·lusió al passat. Mai vàrem recordar cap detall dels tants que podiem recordar-ne. Havíem tirat terra al damunt de les nostres vides pariones. Tot lo més, a voltes, un somriure era un record de facècia, que es despertava un moment en el llibre de la memòria, però tornavem a quedar seriosos, serens i tranquils com si hi passessim una esponja.

Els diumenges, els nois al davant i jo portant la mulier del braç i a voltes el seu devocionari, anavem a missa de dotze, a Santa Agna o a la Concepció, en havent dinat al cassino a fer el tresillo «legal»; els dies feiners al negoci, i a les dotze o les dotze i mitja, quan no anavem de ball o teatre a dormir la son del just; vida perfecta i tan diferent de la que havia portat anys enrera, que si un jorn el meu fill per un etzar arribava a llegir aquest llibre, no podria mai imaginar-se que és el seu pare, el que el dicta i el dictat; aquell trapella de Josepet de Sant Celoni, i si hi hagués algún erudit que li volgués

Santiago Rusiñol Obra Gràfica

demostrar, el tractaria de ximple i li enviaria els padrins.

Satisfet, doncs, de la meva sòrt, per a no alabar-me la intel·ligència, posseint tots els cabals que pot arribar a tenir un home tan mal nascut, tan mal viscut i tan penedit, vareig poguer realitzar el somni qne em perseguia des de que vareig tenir diners: tenir una torre a Sant Celoni. Volia borrar certes petjades amb aquell paper de vidre que ho borra tot, que és la opulència. Enlluernar als meus compatricis amb aquella claror de l'or que cega les conciències: els volia dominar i aclaparar per la ostentació, i la torre que vareig construir va ésser tan gran i tan sumptuosa que amb tot i la nostra terra ésser tan pròpia an aquestes torres, causava l'admiració del poble.

Allí no hi va mancar res de lo que es posa en aitals edificis. Ni el gran saló de les cariàtides, ni la rejola esbocinada, ni els quartos de bany per a dèu persones, ni aquella cuina econòmica amb quinze fogons, económics, ni la torratxa amb vidres verts, ni el llac voltat de tosca, amb les oques wagnerianes, ni el pescador de terrissa, ni les boles de vidre, ni el safareig, ni el banc rústic, ni el paó, ni el masover, ni el reixat, ni aquelles quatre estacions. L'arquitecte al contemplar aquella seva obra em va dir: Una torre aixís tan sols es fa

Santiago Rusiñol Obra completa

a copia de sentiment, d'emoció i de idees estètiques. Vostè hi ha posat els cabals, però jo el cor. Cada hú lo seu. Aquí té la clau de propietari i que per molts anys i amb salut pugui gaudir de semblants torres.

Vareig agafar la tal clau i al cap d'un mes vareig celebrar la inauguració oficial.

Aquell jorn va ésser de gran festa per a la vila de Sant Celoni. Vareig regalar cinc mil duros al rector, mil a l'hospital i vinticinc al mestre de minyons. Vareig batejar el *chateau* posant-li el nom d'ella: «Villa Carmen» i vareig convidar a dinar a l'Alcalde, al Secretari, al jutge municipal, al Rector, al quefe d'estació, al Vicari, a tres propietaris i al president de la «Concòrdia» en representació proletària, perquè an aquell festival també hi figurés la classe obrera.

Inútil de dir que el dinar va ésser d'aquells que se'n parla sempre més en una comarca. D'aquells que al cap d'anys i panys en queda algún supervivent que diu an els joves: «Jo hi era». Que les autoritats varen menjar per a ells i per a tot el poble, i que el beure va ésser un apoteosi. Quan, als postres, vareig alçar-me i vareig regalar a la meva dòna un anell amb una esmeragda, rodona, magnífica i verda com l'ull del dragó de Sant Jordi i vareig veure que se la posava aprop d'aquella tan modesta que li havia regalat, ail allavo-

res, en aquells jorns que no en podiem parlar i que em va mirar d'un modo que volia dir tantes coses, que sols ella i jo enteníem, declaro que és el sol moment de la meva embullada vida que m'he entendrit de debò... i la emoció, com passa sempre, es devia encomanar a tots els que eren asseguts a taula, perquè tothom es va anar alçant i varen començar un esplet de brindis que varen fer trontollar les copes.

El secretari va començar llegint un acord del municipi, nomenant-me fill il·lustre de la vila de Sant Celoni, que fou rebut amb una ovació, fent constar amb acte previ que el mèrit més gran d'aquest Fill, era el de no haver pujat per cap trampa de la política, sinó per l'administració, que és la ratlla de conducta que ha de tenir tot home públic. El mestre digué, que sols amb mètode, amb estudi, amb coneixements i amb una bona direcció de la primera ensenyança, es pot arribar a la darrera i enlairar-se damunt del *vulgo* com ho havia fet l'*anfitriò*. L'alcalde va felicitar-se ell mateix de que jo fos fill de la seva població, que modestament regentava, demanant de pas, que Barcelona no m'*absorvís* ni m'acaparés, ja que els pobles petits tenen dret a *disfrutar* dels seus grans homes. Els propietaris varen brindar per la gran mercè que els feia de millorar els seus immobles;

Santiago Rusiñol Obra escrita

El bon quefe d'estació que era el sol que hauria pogut demanar que se'm nomenés fill natural d'estació, ja que fou a la del Empalme on realment havia nascut, es va concretar tan sols a dir: «Que per molts anys i amb alegria». El vicari va llegir uns versos mig humorístics, mig devots, que acabaven com uns goigs:

«De la peste i del dimoni,
Defenseu, oh! Don Josep
La Vila de Sant Celoni...»

El senyor Rector es va extendre *sobre* la història local, es remontà als grans passos que havia donat l'Humanitat, de la Creació als nostres dies, per a acabar amb un període dient: «Que la Providència sempre justa en els seus designis, tenia els seus fills predilectes» i jo n'era un d'ells i dels millors, i fins l'obrer va brindar per l'amo que no escanya al poble, i també aquest amo era jo.

Mentrestant, a la part de fòra, el tal poble estava encantat mirant pujar coets i estels de un magnífic castell de focs que havia pagat per a divertir-lo. La banda m'estava donant una serenata d'honor, i jo, mirant-me la vila per darrera dels vidres verts, anava pensant, al remerciar-los, que allò era l'enterrament d'En Josepet de Sant Celoni i la consagració popular de Don Josep Barnils i Barnola.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EPÍLEG

I han passat anys. Ara en tinc cinquanta, i tanco aquestes memòries que no sé si arribarà un dia que surtin en lletres d'impremta.

Com et deia al començament, oh pacient llegidor, la meva història no ha sigut ni metòdica ni exemplar, per més que hi pugui haver algún heretge que es cregui que sí i en prengui exemple.

Ja hauràs vist que no m'he planyut. Que ho he dit tot, lo dolent i lo bò i molt més lo bò que lo dolent, perquè he sigut molt més prò dig en les males accions que en les bones. Ja veuràs que m'he arrepentit i tinc el coratge de confessar-ho, si bé sempre em queda el dubte de que tornaria a començar per a tornar-me a arrepentir i també et diré el darrer secret: que l'home té un cor tan gran i tan obert i tan ample per a perdonar-se a si mateix que em penso que m'he perdonat.

També et diré que no sóc sol en el ram de no mirar prim. Si ens ajuntessim tots plegats els que no hi mirem, i alhora ens donguessim les mans, podríem fer una sardana que

Santiago Rusiñol

dongués la volta a la terra. N'hi han mils i mils que es passegen amb tota mena de cotxes, que no tenen res de cel·lulars, deslliurats fins de la conciència, que han sigut molt pitjors que jo, i això també és un altre bàlsem que m'omple de benevolença.

No'm defenso. Exposo... i m'exposo al afront de no ésser comprès o an el perill de ésser-ne massa. La Providència ho sap tot i jutjarà quan arribi l'hora de jutjar, que serà feréstega. De culpes sé que no m'en manquen però ella sabrà distingir les dolentes de les pitjors, i si és que he vingut an aquest món per a escarmentar als pecadors, em resigno a fer d'escarment i si es una Gràcia concedida, m'atenc a la Gràcia i... també em resigno.

Lo que sé, és que la societat no sols m'ha absolt sinó que m'admira. Per ella, jo he vingut a ésser l'home que ha sapigut entendre's, l'home viu, l'home llest, l'home enginyós, que és com qui diu l'home contrast, amb el que no se sap entendre, que vol dir l'home benèit, l'home curt, l'home escrupulós, i com que m'admira, m'ho paga amb tots els honors de la victòria. De moment, ja tinc una gran creu: la de Isabel la Catòlica; i penso arribar a tenir tot el calvari honorífic. Sóc de la junta del Foment de la Producció Nacional i penso arribar a ésser president. Sóc del Consell de Ferrocarrils. Del Patronat de l'In-

Santiago Rusiñol Obra

fància. Sóc neutral de lo més neutral i no es funda un banc que no m'hi guardin un xic de lloc per a poguer-hi seure. La meva dòna és una santa, que cor què vols, cor que desitges. La meva filla és promesa amb un noble que ni és anglès, ni en té els posats; és descendent d'aquells Josepets que varen anar a conquistar Flandes i que han conquistat tots els vedats de la nostra deserta Espanya, a més de devot i religiós. El noi ja no és mediterrà, vull dir que ja no està ensopit; és diputat de un districte central que a Madrid el saben i tot això respecte a l'avui, que pel demà tot ho tinc apunt. He fet un bon testament que ja se sabrà el dia que em mori.

De moment, solament puc dir: que deixo en herència el meu còs, a la vila de Sant Celoni i en quant a les altres despulles ja tinc disposat dèu mil duros per a que s'enterrin a la cripta de la Sagrada Família.

Si mai, oh jove llegidor, veus una llosa de marbre més negra que les del entorn, i amb lletres més d'or que les altres, resa per mí, per la meva dòna, pels meus pares i pel pare d'ella. Resa per tots els de casa, que el cor em diu que, per molt que resis, no em podràs treure del purgatori.

LAUS DEO

Santiago Rusiñol
Obra completa

TAULA

Pàgs.

De l'abat del Monestir de Sant Salvador de Roda an En Josepet de Sant Celoni 9

De l'Arxiprest de l'immortal Girona al Excel·lentíssim senyor don Josep Barnils i Barnola, Gran Creu d'Isabel la Católica, etc., etc. . . . 13

Del llicenciat Romuald Gutiérrez Lluc, secretari suplent del Jutjat municipal de Sant Celoni, arxiver de la vila, a la mateixa vila 15

I.—Consideracions i consells.—Naixement ferroviari.—Cant al meu poble de Sant Celoni. 17

II.—Del càrrec que tenia el meu pare.—De tot lo que «prescindía» i de tot lo que no «involucraba».—Còm, per què i de quina manera va morir la meva mare 25

III.—De lo que és el pis d'un pobre viudo quan hi manca una mà d'endreçada.—Del vici de no estudiar i del de tirar-s'ho tot a l'esquena, amb més consells del meu pobre pare que no es cansava d'aconsellar-me . 38

IV.—Primers estudis de la vida.—De com se pot viure i crèixer, tenint molta gana i no menjant.—Espatllats de pit i espatllats per l'oncle.—I de com un plat de carn de olla a l'horitzó pot decidir una vocació per l'estudi 48

Santiago Rusiñol
Obra completa

Pàgs.

V.—Segueix el meu estat de seti en la tres vegades immortal Girona.—De lo que vareig seguir no menjant i lo que vareig seguir no estudiant.—Dels primers diners guanyats gratant barbes, amb la suor del front... dels afeitats 53

VI.—De com vareig anar a parar a les mans d'un nigromàntic.—De les d'ell a la nigromàntica.—I de les d'ella a Barcelona, amb altres detalls curiosos que poden servir de alta experiència 67

VII.—De l'ou al sou, del sou a les cartes i de les cartes al carrer.—On se veurà que l'ignorància té més força que la valentia.—I on se veuràn altres coses dignes de no ésser vistes, com dificultoses d'ésser contades. 79

VIII.—Altre ofici i cap benefici.—Dels papers que ha de fer un home per a guanyar-se la subsistència.—De la força que té un *do* de pit i de còm amb un cop de puny es pot malmetre aquell *do* i aquell pit. . . 93

IX.—Anem seguint altres oficis. — Ones enllà.—«Es carré» de Palma de Mallorca.—De com les coses noves se poden vendre per velles i les velles no es poden ni passar per noves.—Ones ençà i altra volta a Girona 103

X.—De la manera senzilla que varen morir els meus oncles i de la manera constructiva o pràctica que els vareig heredar. — Una gàbia de conills que val sis mil pessetes. —Enterrament, i marxa triomfal a la ciutat de Barcelona 113

XI.—A la mala conducta a que porten els diners mal heretats.—De lo molt depressa que se'n van, quan no hi ha qui els aturi.—Disbauxa, jòc, vi i rialles.—I de com tot

Santiago Rusiñol Obra completa

rient, rient, em vareig enamorar com un estudiant de trigonometria 123

XII.—De la primera ferida que aquell trapacer de Cupido em va clavar allí on se sol tenir el cor.—De com se demana una mà i de com no's compleix lo que un demana.—Exaltament, passió i altres misèries de la trista Naturalesa humana 138

XIII.—Del primer amor a les darreres pessetes.—Lo que pot el dimoni quan se posa a fer de les seves.—De la serp, de la *bicha*, i del mal concepte en que la tenen al barri de Triana. — Tragèdia i acabament dels quartos 143

XIV.—Naixement d'un fill i mort del pare.—Darrers consells... i misèria.—Benediccions i enterrament.—Reflexions que'm faig al quedar-me sol i orfe i sobretot pobre, lo que prova una volta més que res fa reflexionar tant com la pobresa 155

XV.—El viatjant català 163

XVI.—De la primera sortida amb el mostruari.—Del modo que per fer notes s'ha de conèixer el cor de la dona.—Toros i vi.—De com amb enginy i experiència es pot negociar amb ultratomba. 173

XVII.—Segueixen els viatges comercials.—Les pastilles meravelloses.—On se demostra que les aigües de totes les Caldes i Caldetes tan sols curen als que les exploten i altres cosetes curioses. 181

XVIII.—Primers símptomes d'abundància. — Del modo que vareig entrar al camí de la virtut que vol dir al del diner.—Enginys curiosos per a fer-ne i de com de Josepet vareig passar a ésser Don Josep. . . . 191

Santiago Rusiñol Obra completa

XIX.—La Solidaritat Catalana.—Programa d'administració.—Comicis, urnes, actes, ferits, bevedors i altres instruments polítics que'm varen donar la victòria.—En Josepet de Sant Celoni regidor de la Ciutat dels Comtes. 201

XX.—Virtuts cíviques.—Del modo digne i seriós que vareig desenrotllar els meus plans administratius econòmics.—Clavegueres i altres brutícies i netedat de conciència. 211

XXI.—Del modo que vareig demanar la mà de la que ja m'era dona.—Del modo que'm vareig casar amb la primera muller.—De dues llunes de mel que'n feien una.—I d'altres embolics que veurà el que llegeixi aquest capítol 223

XXII.—De com la perseverància, l'estudi i la voluntat porten l'home al *pinàcol*, i les bones costums i rectitut les dones an el Sant Matrimoni.—De com triomfa la virtut perquè aquesta història acabi amb tota la moralitat amb que han d'acabar les històries.—Glòria al cel i pau entre els homes. 237

EPILEG. 248

BIBLIOTECA POPULAR · SITGES

Santiago Rusiñol
Obra completa

Obres de Santiago Rusiñol

Impressions d'una excursió al Taga . . (Agotada)
Desde el molino. Ilustracions de R. Casas. (3.ª edició)
L'home de l'orga. Monòleg . . . . . (Agotada)
Andalusía vista per un català. (Conferència). . . . . (id.)
Discurs llegit en els Jocs Florals de Granollers . . . . . (id.)
Anant pel món (8.ª edició)
Impresiones de arte. Ilustracions de Zuloaga, Mas i Fontdevila, Oller i Rusiñol. (2.ª edició).
Mis hierros viejos. Conferència.
Oracions. (8.ª edició)
Els caminants de la terra. Poema en prosa. (3.ª edició).
Fulls de la vida. (3.ª edició).
L'Alegria que passa. (Un acte). (5.ª edició)
El jardí abandonat. (Un acte).
Teatre. L'Alegria que passa.—El jardí abandonat.—Cigales i formigues . . . . (Agotada)
Llibertat! (Tres actes) (2.ª edició)
Els Jocs Florals de Canprosa. (Un acte). (3.ª edició).
El poble gris. (2.ª edició) . . . . . (Agotada)
El malalt crònic. (Un acte) (2.ª edició).
El prestidigitador. (Monòleg) . . . . . (Agotada)
Feminista. (Monòleg) . . . . . (id.)
El bon caçador. (Monòleg) . . . . . (id.)
El sarau de Llotja. (Monòleg) . . . . (id.)
D'aquí i d'allà (2.ª edició).

L'heroe. (Tres actes). (5.ª edició)
El pati blau. (Dos actes) (2.ª edició).
El patio azul. (Dos actos).
Desde el molino. Impresiones de arte.
Jardins d'Espanya. (2.ª edició).
El místic. (Quatre actes) (5.ª edició).
Els punxa-sarries. (Un acte) . . . . (Agotada)
El bomber. (Monoleg) . . . . . (id.)
La nit de l'amor. (Un acte) (3.ª edició)
Aucells de fang.
L'escudellòmetro. (Monòleg). . . . (Agotada)
La lletja. (Tres actes).
El bon policia. (Dos actes) (2.ª edició)
La bona gent. (Quatre actes). . . . . (Agotada)
Monòlegs (2.ª edició)
Tartarin de Tarascó, d'Alfons Daudet. Traducció. . . . . (Quart miler)
En «Barba-Àzul». (Monòleg).
La cançó de sempre. (Diàleg).
L'auca del senyor Esteve (Novel·la) (3.ª ed.)
Vida y dulzura. En colaboració amb en G. Martínez Sierra. (Tres actes.)
La mare. (Quatre actes) 15 miler (3.ª edició)
Cigales i formigues (Nova edició. Un acte)
Festa modernista del Cau Ferrat. . . (Agotant-se)
La primera carta. (Monòleg).
La «merienda» fraternal (Un acte) . (Quart miler)
La fira de Neuilly, de G. Martínez Sierra. Traducció.
Els savis de Vilatrista. Colaboració amb en G. Martínez Sierra. (Tres actes.)
L'hereu Escampa. (Tres actes.)
En Tartarin als Alps, d'A. Daudet. Traducció. (2.ª ed.)
La llei d'herencia. (Tres actes).
Aucells de pas, amb en G. Martínez Sierra. (Tres actes.)
La intelectual. (Tres actes).
Un bon home. (Monòleg).
El redemptor. (Tres actes.)
Cors de dona, amb en G. Martínez Sierra. (Tres actes.)
El Teatre per dins. (Conferencia.)
Dol d'«alivio». (Un acte.)
Del Born al Plata. (Impressions de viatge.)
El daltabaix. (Quatre actes.) Adaptació.
El titella pròdig. (Un acte.)
Port-Tarascó, d'Alfons Daudet. Traducció.
El pintor de miracles. Un acte.)

Il Jardino abandonato. Traducció de Vittorio Pica (Art et Labor.)
La madre. Traducció de G. Martínez Sierra.
La madre. Cigarras y hormigas. (Un volum.) Traducció de G. Martínez Sierra.
La patrino. Traducció d'Alfons Sabadell.
Aleluyas del señor Esteban. Traducció de G. Martínez Sierra.
Le village endormi. Traducció de G. Violet. (Grande Revue.)
Folioj de la vivo. Traducció d'Alfons Sabadell.
La Clama Kantajo. Traducció d'Alfons Sabadell.
Des Lebens Würze. Traducció de Olga Sachfel-Lichtenftein. (Der Hühmen-Spiegel.)
Cikadoj kaj formikoj. Traducció d'Alfons Sabadell.
La unua letero. Traducció d'Alfons Sabadell.
El Indiano. Traducció de G. Martínez Sierra.
The Prodigal Doll. Traducció de John Garrett. Underhill. (The Drama).
Jungfran Frân Hafvet. Traducció de Karl August Trubadurer.

EDICIONS POPULARS

Anant pel món. (2.ª edició) . . .	Ptes.	1	
El místic. (2.ª edició)	»	1	(Agotada)
Oracions. Am música d'E. Morera. (2.ª edició)	»	1	
Fulls de la vida	»	1	(Agotada)
Els Jocs Florals de Canprosa. (2.ª edició)	»	1	
El bon policía	»	1	
Monòlegs. (2.ª edició)	»	1	
La bona gent	»	1	(Agotada)
Tartarin de Tarascó. D'A. Daudet. (Quart miler)	»	1	
El patí blau.	»	1	(Agotada)
El poble gris	»	1	(Agotada
La mare. (8.ª edició). (Quinzè miler)	»	1	
La «merienda» fraternal. (4. miler)	»	1	
L'Alegria que passa.	»	1	